

Od arbitra do partnera. Media watykańskie w dyskursie „The New York Times”

Paweł Płaneta (Uniwersytet Jagielloński)

1. Wprowadzenie

Relacje między religią a mediami należą do kluczowych obszarów współczesnych badań medioznawczych. O ile jednak bogata literatura przedmiotu do proces mediatyzacji religii¹ oraz komunikację instytucjonalną Kościołów, o tyle znacznie rzadziej podejmowany jest problem reprezentacji instytucji religijnych w świeckich mediach opiniotwórczych o globalnym zasięgu. Szczególnie interesującym przypadkiem jest Stolica Apostolska – podmiot jednocześnie religijny, polityczny i symboliczny, funkcjonujący w przestrzeni międzynarodowej jako aktor dyplomatyczny oraz autorytet moralny.

Celem niniejszego artykułu jest analiza wizerunku mediów watykańskich – przede wszystkim „L'Osservatore Romano” oraz Radia Watykańskiego – w amerykańskim dzienniku „The New York Times” w latach 1876–2020. Okres ten obejmuje zarówno konflikty związane z laicyzacją początku XX wieku, doświadczenie totalitaryzmów, zimną wojnę, Sobór Watykański II, jak i pontyfikat Jana Pawła II oraz jego geopolityczne konsekwencje. Tak szeroka perspektywa temporalna pozwala uchwycić ewolucję ram interpretacyjnych, w których amerykańska prasa przedstawiała stanowisko Watykanu.

Problem badawczy można sformułować następująco: czy wizerunek mediów watykańskich w „New York Times” ma charakter jednolity i stabilny, czy też jest kontekstualny i zmienny w zależności od pola konfliktu oraz dominującej ramy interpretacyjnej? Innymi słowy, czy Stolica Apostolska pojawia się w analizowanym dyskursie jako stały „normatywny arbiter”, czy raczej jako aktor przyjmujący różne pozycje – mediatora, obrońcy, partnera dialogu, lub podmiotu podlegającego moralnej ocenie?

Punktem wyjścia artykułu jest założenie, że prasowy obraz Watykanu w „The New York Times” ma charakter wielopozycyjny i kontekstowo zmienny – zależny od pola tematycznego oraz ram interpretacyjnych dyskursu medialnego. Oznacza to, że Stolica Apostolska nie funkcjonuje jako podmiot o jednolitej, stabilnej tożsamości komunikacyjnej, lecz jako aktor rekonfigurowany w zależności od sytuacji dyskursywnej.

Z tego założenia wynikają następujące hipotezy badawcze: 1) w odniesieniu do konfliktów międzynarodowych Watykan jest przedstawiany jako mediator pokoju; – w kontekście relacji katolicko-żydowskich jako partner dialogu i uczestnik negocjowania pamięci; 2) wobec reżimów komunistycznych jako obrońca prześladowanych; 3) w sporach dotyczących prawa i ładu społecznego jako normatywny arbiter oraz 4) w debacie o wolności religijnej jako strażnik wartości fundamentalnych.

¹S. Hjarvard, *The mediatization of religion: A theory of the media as agents of religious change*. Northern Lights: Film & Media Studies Yearbook, Volume 6, Issue 1, Jun 2008, p. 9 – 26, https://doi.org/10.1386/nl.6.1.9_1; S. M. Hoover, *Religion in the media age*. Routledge 2006.

Analiza ta wpisuje się w tradycję badań nad framingiem² oraz krytyczną analizą dyskursu³. Przyjmując, że media nie tylko relacjonują rzeczywistość, lecz również nadają jej znaczenie poprzez selekcję i akcentowanie określonych aspektów, można traktować prasowy obraz Watykanu jako efekt działania określonych ram interpretacyjnych. Jednocześnie perspektywa historyczna pozwala uwzględnić zmienność kontekstów politycznych i ideologicznych, w których owe reprezentacje powstawały.

W dalszej części artykułu zostaną przedstawione założenia metodologiczne, a następnie – w porządku problemowym – przeanalizowane główne pola semantyczne organizujące wizerunek mediów watykańskich w „New York Times”.

2. Materiał badawczy i charakterystyka korpusu

Podstawę analizy stanowi korpus 1143 publikacji dziennika „The New York Times” odnoszących się do Watykanu oraz mediów watykańskich – przede wszystkim „L'Osservatore Romano” i Radia Watykańskiego od 1876–2020⁴. Zakres czasowy został wyznaczony przez najwcześniejsze odnotowane w analizowanym zbiorze odniesienia do sporów o laicyzację (np. prawo francuskie) z początku XX wieku, przez kulminację geopolitycznej roli Stolicy Apostolskiej (zwłaszcza w okresie pontyfikatu Jana Pawła II i napięć zimnowojennych w Europie Środkowo-Wschodniej) do czasów współczesnych. W strukturze czasowej korpus ma wyraźne zagęszczenia. Najwięcej materiału przypada na okres 1946–1969 (504 teksty), następnie 1920–1945 (238), potem 1970–1999 (192) i 2000–2020 (179). To pokazuje, że obraz mediów watykańskich w „NYT” szczególnie intensywnie organizuje się wokół osi: II wojna światowa, wczesna zimna wojna, konflikty Kościoła–komunizm, a później przejście ku logice medialnej, wizerunkowej i technologicznej.

W analizowanym materiale dominującym źródłem watykańskim przywoływanym przez „The New York Times” był dziennik „L'Osservatore Romano”, oficjalny organ prasowy Stolicy Apostolskiej, relacjonujący działalność dusz-

² Framing to teoria średniego zasięgu wywodząca się z psychologii poznawczej (schematy myślenia), rozwinęta w socjologii przez Ervinga Goffmana (*Frame Analysis*, 1974), a następnie zaadaptowana do badań nad mediami. Framing oznacza, że rzeczywistość jest ujmowana w „ramy interpretacyjne” – schematy, które porządkują informacje i nadają im sens. Media nie tylko informują, ale konstruują obraz świata według określonych schematów (np. kto? co? gdzie? kiedy? dlaczego? z jakim skutkiem?). Media operują powtarzalnymi schematami interpretacyjnymi, które porządkują rzeczywistość i nadają jej sens. Nie tylko selekcjonują tematy i kreują hierarchię ważności (agenda) ale przede wszystkim ujmują je w określone ramy znaczeniowe, przez co różnice między przekazami dotyczą częściej sposobu interpretacji niż samego doboru wydarzeń. Proces ten przebiega na trzech poziomach: po pierwsze, framing dziennikarski obejmuje schematy myślenia i działania dziennikarzy, ukształtowane przez rutyny zawodowe, wartości i wyobrażenia odbiorców; po drugie, framing treściowy przejawia się w konkretnym sposobie przedstawiania zjawisk w przekazach medialnych, np. jako zagrożenia lub jako przejaw walki o prawa; po trzecie, framing odbiorczy dotyczy skutków tych przekazów, czyli wpływu na interpretację, postawy i decyzje odbiorców. W tym ujęciu framing oznacza proces, w którym media i aktorzy społeczni narzucają określone ramy interpretacyjne, poprzez które odbiorcy rozumieją rzeczywistość. Zob. S. Michalczyk, *Teorie średniego zasięgu: framing*, w: *Leksykon terminów medialnych*, tom M-Z, K. Wolny-Zmorzyński, K. Doktorowicz, P. Płaneta, R. Filas (red.), Toruń 2024, s. 448.

³ T. A. van Dijk, *Ideology. A Multidisciplinary Approach*, Sage, London -Thousand Oaks-New Delhi 1998; R. Wodak, *The Politics of Fear: What Right-Wing Populist Discourses Mean*, Sage, London-Thousand Oaks-New Delhi-Singapore-Washington D.C. 2015.

⁴ Numery w nawiasach kwadratowych odnoszą się do identyfikatorów rekordów w autorskiej bazie danych obejmującej korpus tekstów opublikowanych na łamach „The New York Times”. Każdy numer odpowiada odrębnej publikacji (artykułowi prasowemu), której pełne dane bibliograficzne (m.in. tytuł, data dzienna, miesiąc i rok wydania) zostały zestawione w towarzyszącym zbiorze źródłowym. System ten umożliwia jednoznaczne przypisanie cytowanych fragmentów oraz odwołań analitycznych do konkretnych jednostek korpusu.

pasterską papieża, wypowiedzi hierarchów oraz dokumenty Kurii Rzymskiej. W badanym okresie odnotowano łącznie 679 odniesień do tego tytułu, co czyni go podstawowym kanałem transmisji stanowisk Watykanu do amerykańskiej opinii publicznej. Drugim najczęściej cytowanym medium było Radio Watykańskie (433 wzmianki), zarówno w kontekście treści nadawanych audycji, jak i samego funkcjonowania rozgłośni jako instytucji komunikacyjnej. Pozostałe media watykańskie pojawiały się w „New York Times” znacznie rzadziej. „Acta Apostolicae Sedis” odnotowano sporadycznie, podobnie jak inne oficjalne wydawnictwa Stolicy Apostolskiej⁵.

Hierarchia ta ma istotne znaczenie interpretacyjne. Dominacja „L'Osservatore Romano” oraz Radia Watykańskiego wskazuje, że reprezentacja Watykanu w „New York Times” opiera się przede wszystkim na oficjalnym, instytucjonalnym przekazie, a nie na komentarzach publicystycznych czy analizach zewnętrznych. Amerykański dziennik rekonstruował stanowisko Stolicy Apostolskiej głównie poprzez jej własne kanały komunikacyjne, co wzmacnia tezę o analizie dyskursu wtórnie transmitowanego i osadzanego w ramach liberalnej prasy opiniotwórczej.

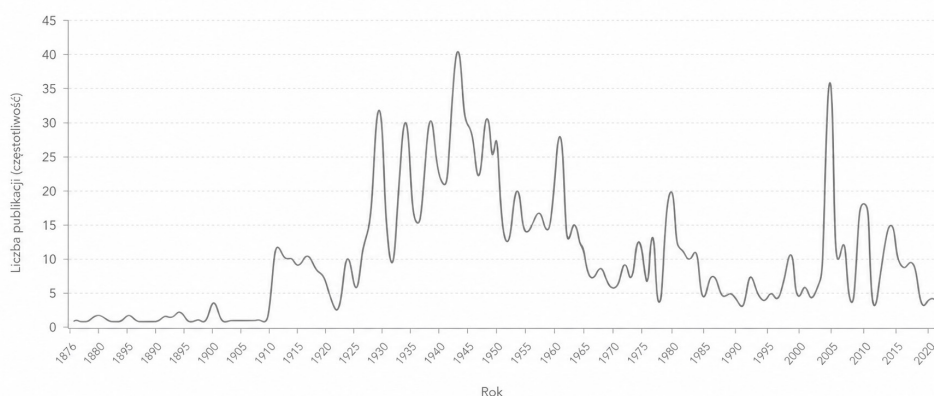
Korpus obejmuje teksty o zróżnicowanym charakterze gatunkowym: depesze agencyjne, relacje korespondentów zagranicznych, analizy polityczne, komentarze redakcyjne, a także materiały odnoszące się bezpośrednio do stanowisk publikowanych w mediach watykańskich. Istotne jest to, że w wielu przypadkach „New York Times” nie relacjonował wyłącznie działań papieża czy dyplomacji Stolicy Apostolskiej, lecz cytował lub streszczał przekazy „L'Osservatore Romano” oraz Radia Watykańskiego, czyniąc z nich samodzielny przedmiot opisu. Tym samym analizowany materiał nie dotyczy jedynie wizerunku papieża jako osoby, lecz wizerunku instytucjonalnego systemu komunikacji Watykanu⁶.

Z punktu widzenia analizy dyskursu kluczowe znaczenie ma fakt, że teksty te powstawały w różnych kontekstach politycznych: okresie przedwojennej laicyzacji i napięć między Kościołem a państwami narodowymi, w czasie II wojny światowej, w epoce procesów pokazowych w Europie Środkowej oraz konfrontacji z nazizmem i komunizmem, w trakcie zimnej wojny oraz w okresie posoborowym i zimnowojennym. Korpus ma zatem charakter diachroniczny i pozwala uchwycić zmiany w sposobie ramowania Watykanu w długim trwaniu XX wieku.

⁵ „Acta Apostolicae Sedis” odnotowano siedmiokrotnie, „Annuario Pontificio” – pięciokrotnie, natomiast odniesienia do watykańskich struktur medialnych, takich jak Centro Televisivo Vaticano (CTV), Vatican Media czy oficjalny portal Stolicy Apostolskiej, miały charakter incydentalny. W badanym okresie nie pojawiły się natomiast odwołania do miesięcznika „Inside the Vatican”.

⁶ Z punktu widzenia gatunkowego korpus jest niejednorodny. Obok klasycznych tytułów newsowych są nagłówki przeglądowe, krótkie noty, materiały z działów Around the World, Arts, Briefly, World Briefing, a w późniejszym okresie także tytuły bardziej magazynowe, lekkie i personalizujące. Wcześniejsze dekady, zwłaszcza międzywojnie i lata 40.–60., preferują konstrukcję dwuczłonową: główny nagłówek + dopowiadający lead po średniku. To forma bardzo zgodna z prasą informacyjną starego typu, w której pierwszy człon dramatyzuje lub rematyzuje zdarzenie, a drugi człon stabilizuje jego interpretację. Przykładowo: najpierw pojawia się akt mowy o silnym napięciu – Vatican Condemns Nazis As Ruthless, Mindszenty Verdict Hit, Vatican Warns On Arms – a dopiero po średniku następuje dopowiedzenie, kto mówi, dlaczego i w jakim trybie. A zatem w samym formacie wpisana jest logika: najpierw konflikt i ocena, potem źródło i uszczegółowienie. W nowszej części korpusu formuła się zmienia. Pojawiają się tytuły bardziej miękkie, zorientowane na figurę papieża, technologię, kulturę i ciekawostkę: Get Ready, Internet. The Pope Has Joined Instagram, Searching for the (Star) Light at the Vatican Observatory, Life on the Papal Beat. Zmienia się więc nie tylko temat, lecz także oczekiwany pakt z odbiorcą: mniej „twardej” depeszy politycznej, więcej kultury, human interest i medialnego stylu feature.

Wykres 1. Częstotliwość występowania odniesień do mediów watykańskich na łamach „The New York Times” według pontyfikatów (1876–2020)

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy publikacji „The New York Times” (1876–2020).

Dynamika obecności mediów watykańskich na łamach „The New York Times” nie ma charakteru liniowego, lecz ujawnia wyraźną periodyzację związaną z kluczowymi momentami historycznymi. Intensywność odwołań pozostaje niska do lat trzydziestych XX wieku, by następnie gwałtownie wzrosnąć w okresie II wojny światowej, osiągając najwyższe wartości w czasie pontyfikatu Piusa XII. Kolejne dekady przynoszą stopniową stabilizację oraz fluktuacje charakterystyczne dla okresu zimnej wojny, natomiast początek XXI wieku ujawnia nowy typ dynamiki – krótkotrwałe, lecz intensywne wzrosty związane z logiką mediatyzacji i wydarzeniowości przekazu. W rezultacie wykres ten pozwala uchwycić nie tylko skalę obecności mediów watykańskich w dyskursie prasowym, lecz także jego strukturalną zmienność, stanowiąc punkt wyjścia do dalszej analizy transformacji pozycji Watykanu w przestrzeni komunikacyjnej.

Analiza konkordancji wskazuje na powtarzalność określonych pól semantycznych, takich jak: *peace, justice, trial, freedom, religious liberty, persecution, Holocaust, Israel, regime, anti-clerical* [56, 102, 123, 130, 88, 97].⁷ Współwystępowanie tych kategorii z nazwami instytucji watykańskich sugeruje, że reprezentacja Stolicy Apostolskiej konstruowana była wokół powracających tematów konfliktu, normatywności oraz moralnej oceny rzeczywistości politycznej. Tym samym korpus nie jest zbiorem przypadkowych wzmianek, lecz tworzy spójną sieć znaczeń, w której Watykan funkcjonuje jako aktor wpisany w globalne spory ideologiczne XX wieku.

W sensie formalnym autorem jest redakcja lub konkretny zespół tytułujący materiał, ale na poziomie wytwórcy dyskursu trzeba odróżnić co najmniej trzy warstwy. Pierwsza to „New York Times” jako instytucjonalny nadawca finalny. Druga to medium watykańskie jako źródło przywoływane lub streszczane: przede wszyst-

⁷ Numery w nawiasach kwadratowych odwołują się do identyfikatorów numerycznych tekstów zgromadzonych w autorskim korpusie artykułów „The New York Times”, stanowiącym podstawę analizy empirycznej. Każdy numer odpowiada jednemu rekordowi w bazie danych (korpusie), obejmującemu konkretny artykuł prasowy wraz z jego metadanymi (tytuł, data publikacji). Pełna lokalizacja bibliograficzna wszystkich przywoływanych tekstów znajduje się w drugiej części bibliografii niniejszego artykułu, gdzie zestawiono je w układzie chronologicznym.

kim „L'Osservatore Romano”, także Radio Watykańskie [307, 785, 787, 789, 858], rzadziej inne kanały. Trzecia to faktyczny aktor ideowy: papież, Kuria, oficjalny komentariat watykański, czasem także przeciwnik, wobec którego tytuł ustawia watykańską wypowiedź.

To rozróżnienie jest kluczowe, bo w ogromnej liczbie wypowiedzi dziennikarskich nowojorski Times nie mówi własnym głosem „o Watykanie”, lecz przekazuje, kondensuje i zarazem przeformułowuje głos Stolicy Apostolskiej. Stąd wielokrotnie powtarzane formuły takie, jak *Vatican Paper Says, Osservatore Romano Sees, Vatican Radio Charges, Official Organ Says* świadczą o tym, że wprawdzie autor i nadawca medialny są amerykańscy, pierwotne źródło ocen i wartościowań pochodzi z Watykanu. Jednocześnie sam wybór kluczowego czasownika nagłówkowego – *scores, assails, denounces, hails, deplores* – już jest redakcyjną interpretacją.

Adresatem analizowanych przekazów jest odbiorca dobrze osadzony w zachodnim dyskursie politycznym, przyzwyczajony do świata państw, dyplomacji, reżimów, konfliktów i instytucji. To ważne: nawet gdy mowa o religii, wspólnota wiedzy odbiorcy jest raczej polityczno-medialna niż teologiczna. Dlatego media watykańskie występują tu najczęściej nie jako nośniki doktryny, lecz jako źródło sygnałów o wojnie, pokoju, komunizmie, Izraelu, Polsce, prawie, rodzinie, kulturze czy technologii.

Wybór „The New York Times” jako źródła nie jest przypadkowy. Dziennik ten pełnił w analizowanym okresie funkcję jednego z najważniejszych mediów opiniotwórczych w świecie anglojęzycznym, a jego relacje były współtworzone przez rozbudowaną sieć korespondentów zagranicznych. Sposób przedstawiania stanowisk Watykanu w tym tytule można traktować jako element szerszej zachodniej narracji medialnej, a nie wyłącznie jako odzwierciedlenie amerykańskiej perspektywy krajowej⁸.

Jednocześnie status „New York Timesa” jako medium opiniotwórczego nie oznacza pełnej neutralności ideologicznej. Analizy praktyk dziennikarskich w okresie zimnej wojny wskazują na istotny udział oficjalnych źródeł państwowych w kształtowaniu przekazu redakcyjnego, zwłaszcza w kontekście polityki zagranicznej. Zjawisko to interpretowane bywa jako przejaw reprodukcji dominujących ram interpretacyjnych, w których instytucje religijne – w tym Stolica Apostolska – lokowane są w określonym porządku normatywnym.

Z tego względu analiza prasowego obrazu Watykanu w „New York Times” pozwala nie tylko odtworzyć medialny obraz Stolicy Apostolskiej, lecz także uchwycić sposób, w jaki instytucja religijna zostaje wpisana w szerszy dyskurs liberalnego Zachodu XX wieku. Korpus ma zatem charakter reprezentatywny dla świeckiego, liberalnego medium głównego nurtu, konfrontującego się z instytucją religijną o globalnym zasięgu i własnej autonomicznej logice komunikacyjnej. To napięcie między porządkiem medialnym a porządkiem kościelnym stanowi jedno z kluczowych pól analizy w dalszej części artykułu.

⁸ Nowojorski dziennik od dziesięcioleci zajmuje uprzywilejowaną pozycję w amerykańskim i globalnym krajobrazie medialnym. W literaturze przedmiotu bywa określany jako „newspaper of record” oraz medium agenda-setting, którego przekaz wykracza poza funkcję informacyjną i oddziałuje na percepcję rzeczywistości przez elity polityczne, dyplomatyczne i akademickie. Odbiorcami dziennika są nie tylko szerokie kręgi opinii publicznej, lecz także decydenci państwowi, przedstawiciele administracji oraz liderzy opinii, co wzmacnia jego rolę jako pośrednika między wydarzeniem a jego interpretacją w przestrzeni publicznej.

3. Ramy teoretyczne: dyskurs, religia, geopolityka, kultura i nauka

Analiza wizerunku mediów watykańskich w „The New York Times” wymaga ujęcia wielopoziomowego, łączącego teorię ram interpretacyjnych, krytyczną analizę dyskursu oraz perspektywę geopolityczną uwzględniającą religię jako aktora stosunków międzynarodowych [96, 122, 164, 427].

Punktem wyjścia jest koncepcja framingu sformułowana, zgodnie z którą media poprzez selekcję i eksponowanie określonych aspektów rzeczywistości nadają im szczególne znaczenie interpretacyjne. Rama nie jest jedynie sposobem prezentacji faktów, lecz mechanizmem definiowania problemu, wskazywania jego przyczyn, moralnej oceny oraz proponowanego rozwiązania.

W analizowanym materiale Watykan pojawia się w różnych ramach: jako mediator pokoju [56, 102, 122, 164], jako obrońca prześladowanych [88, 97, 118, 168], jako instancja moralnej oceny prawa stanowionego [15, 96, 63] czy jako partner dialogu międzyreligijnego [123, 130, 174]. Zmiana ramy pociąga za sobą zmianę pozycji dyskursywnej: ta sama instytucja może być konstruowana jako autorytet normatywny [54, 96], jako podmiot oskarżany (np. w kontekście debaty o Piusie XII) [709, 710], bądź jako aktor geopolityczny oddziałujący na równowagę sił w Europie Środkowej [427, 432, 547]. Zastosowanie teorii framingu pozwala zatem uchwycić, w jaki sposób „New York Times” organizował interpretację stanowisk publikowanych w mediach watykańskich oraz jakie elementy podkreślał w zależności od kontekstu historycznego [24, 27, 709, 710, 953].

Drugim poziomem analizy jest krytyczna analiza dyskursu⁹, która zakłada, że język mediów nie jest neutralny, lecz odzwierciedla i współtworzy relacje władzy oraz ideologiczne podziały. W ujęciu Teuna van Dijka reprezentacje instytucji w mediach są powiązane z szerszymi strukturami poznawczymi i społecznymi, kształtującymi sposób postrzegania aktorów zbiorowych. W analizowanym korpusie szczególnie wyraźne jest konstruowanie opozycji: wolność – reżim [88, 97, 526], sprawiedliwość – proces polityczny [96, 118, 261], religia – laicyzm [14, 15, 63], dialog – milczenie [123, 124, 709, 710]. Te binarne struktury nie są jedynie opisem faktów, lecz elementem szerszego pola ideologicznego, w którym Watykan funkcjonuje jako podmiot przypisywany do określonej strony konfliktu aksjologicznego [122, 130, 167]. Perspektywa historyczno-dyskursywna pozwala dodatkowo uwzględnić zmienność tych opozycji w czasie. Wizerunek Watykanu w latach czterdziestych, w kontekście procesów pokazowych w Europie Środkowej oraz konfrontacji z nazizmem [118, 124, 168, 261], różni się od jego reprezentacji w latach osiemdziesiątych, gdy papieskie wizyty w Polsce interpretowane są w kategoriach potencjalnego wpływu na geopolityczną pozycję ZSRR [953, 427, 432, 547].

Trzecim elementem ram teoretycznych jest koncepcja religia w sferze publicznej i wymiar postsekularny, zgodnie z którą religia nie znika ze sfery publicznej w procesie modernizacji, lecz przyjmuje nowe formy obecności. W analizowanym materiale Kościół katolicki występuje jako aktor debaty publicznej, komentujący kwestie praw człowieka, wolności religijnej czy ładu międzynarodowego [31, 427, 432, 959a, 806]. W analizowanym korpusie Watykan nie jest przedstawiany wyłącznie jako instytucja sakralna, lecz także jako uczestnik *globalnych sporów normatywnych* [96, 122, 953, 167, 806].

⁹ T. van Dijk, *Discourse and Power*. Palgrave Macmillan 2008, p. 85-101; B. Forchtner, R. Wodak *Critical Discourse Studies: a critical approach to the study of language and communication*, w: *The Routledge Handbook of Language and Politics*, B. Forchtner, R. Wodak (eds.) Routledge, London and New York 2018.

W tym sensie reprezentacja ta wpisuje się w postsekularny model obecności religii w przestrzeni publicznej, gdzie argumenty teologiczne i moralne współwystępują z argumentacją polityczną [15, 96, 167, 806].

Kluczowe znaczenie ma ponadto uwzględnienie wymiaru geopolitycznego. Stolica Apostolska posiada status podmiotu prawa międzynarodowego, prowadzi dyplomację i utrzymuje relacje z państwami, co czyni ją aktorem systemu międzynarodowego [32, 102, 155]. W analizowanym okresie – zwłaszcza w czasie zimnej wojny – papieskie wypowiedzi i działania były interpretowane w kontekście równowagi między Wschodem a Zachodem [427, 432, 953, 457]. Na przykład relacje dotyczące Polski, Węgier czy Czechosłowacji pokazują, że „New York Times” często umieszczał stanowiska Watykanu w szerszym kontekście relacji Moskwa–Waszyngton [427, 432, 374, 498]. W tym sensie papież jawi się nie tylko jako przywódca religijny, lecz także jako potencjalny czynnik destabilizujący lub modyfikujący układ sił w Europie Środkowej [954, 432, 457, 547]. Uwzględnienie tego wymiaru pozwala traktować reprezentację Watykanu jako element medialnej narracji o globalnym konflikcie ideologicznym XX wieku [97, 118, 953, 199, 526]. Religia nie jest tu jedynie przedmiotem opisu, lecz narzędziem interpretacji ładu międzynarodowego [167, 374].

W ostatnich dwóch dekadach analizowanego okresu (2000–2020) widoczna jest wyraźna transformacja sposobu, w jaki media watykańskie funkcjonują w dyskursie The New York Times, obejmująca zarówno zmianę zakresu podejmowanych tematów, jak i form ich wartościowania. Szczególnie istotna jest tu *rekonfiguracja relacji między religią a nauką*, która ujawnia się w przejściu od ramy konfliktowej ku modelowi współistnienia i współpracy. Przykład debaty wokół teorii ewolucji, w której przekaz watykański opowiada się po stronie metodologicznej autonomii nauki [2002], zestawiony z funkcjonowaniem Watykańskiego Obserwatorium [2008] jako instytucji prowadzącej badania naukowe, wskazuje na zmianę polegającą na instytucjonalnym i dyskursywnym uznaniu komplementarności obu porządków.

Równolegle utrzymuje się *silna obecność dyskursu normatywnego w obszarze moralności publicznej*. Debata dotycząca praw dla par nieformalnych pokazuje, że media watykańskie nadal operują presupozycją istnienia uprzywilejowanego modelu ładu społecznego, którego status pozostaje niepodważalny [2001]. W innym wymiarze analizowanego dyskursu dostrzegalna jest intensyfikacja działań Watykanu jako aktora globalnego dialogu, co szczególnie wyraźnie ujawnia się w kontekście relacji międzyreligijnych i geopolitycznych, takich jak spotkanie z królem Arabii Saudyjskiej, ujmowane w kategoriach współpracy i wspólnej odpowiedzialności za pokój [2003].

Kolejnym etapem tej ewolucji jest *transformacja języka religii, szczególnie widoczna w pontyfikacie papieża Franciszka*, w którym centralne znaczenie zyskuje kategoria miłosierdzia, reorganizująca relację między normą a praktyką i przesuwająca akcent z osądu na inkluzywność [2007]. Jednocześnie najnowsze przykłady ujawniają *obecność ramy kryzysu i niepewności*, w której Watykan funkcjonuje jako instytucja podlegająca problematyzacji i interpretacyjnej presji, czego ilustracją jest sprawa poszukiwań szczątków Emanuela Orlandi [2009]. Uzupełnieniem tych procesów jest postępująca *mediatyzacja religii*, przejawiająca się w obecności mediów watykańskich w obszarze kultury popularnej, gdzie dochodzi do reinterpretacji i pluralizacji znaczeń, czego przykładami są odniesienia do Johna Lennona, postaci Homera Simpsona czy Jamesa Bonda [2004, 2005, 2006].

Zestawienie tych przykładów pozwala uchwycić zasadnicze przesunięcie w reprezentacji Watykanu: od normatywnego arbitra ku złożonemu aktorowi funkcjonującemu w warunkach mediatyzacji, dialogu i niepewności, którego autorytet nie jest już dany raz na zawsze, lecz podlega ciągłej negocjacji w przestrzeni globalnego dyskursu medialnego.

4. Wyniki analizy frekwencyjnej i struktura klastrów tematycznych

Pierwszym etapem analizy korpusu było badanie frekwencyjne najczęściej występujących leksemów oraz ich współwystępowania w kontekstach odnoszących się do Watykanu i mediów watykańskich. Już na tym poziomie ujawnia się wyraźna dominacja słownictwa o charakterze normatywnym, a nierzadko konfliktowym. Do najczęściej pojawiających się kategorii należą: *peace, justice, freedom, religion, church, trial, regime, communist, Nazi, Holocaust, Israel*, a także terminy z zakresu dyplomacji, takie jak *envoy, conference, visit, diplomatic* [56, 102, 96, 88, 118, 124, 123, 427, 54, 199, 261, 709, 852].

Zestawienie to wskazuje, że reprezentacja mediów watykańskich w „The New York Times” nie koncentruje się wyłącznie na wymiarze sakralnym czy doktrynalnym, lecz jest silnie osadzona w polu konfliktów politycznych i sporów aksjologicznych XX wieku [99, 118, 427, 199, 526]. Wysoka frekwencja słów takich jak *trial, sentence, persecution* lub *regime* sugeruje, że Watykan był często przywoływany w kontekście represji wobec duchowieństwa i sporów z władzą świecką, zwłaszcza w Europie Środkowo-Wschodniej [88, 97, 118, 261, 247]. Z kolei obecność terminów *peace, appeal, hope* czy *settlement* wskazuje na utrwaloną ramę mediacyjną, w której Stolica Apostolska występuje jako rzecznik pokoju i dialogu [56, 102, 122, 164, 271].

Analiza frekwencyjna badanych tekstów – ze szczególnym uwzględnieniem nagłówek – wskazuje na wyraźną dominację leksemów instytucjonalnych oraz personalnych. Poza odniesieniami do *Watykanu, Rzymu* oraz nazw cytowanych mediów [24, 27, 785, 787], najwyższą frekwencję osiągają leksemy *papież* oraz *Kościół* [953, 954, 422, 430]. W dalszej kolejności pojawiają się określenia odnoszące się do struktury hierarchicznej (*księża, biskupi, kardynałowie*) oraz do kategorii *pontyfikatu* [118, 123, 948, 547].

Istotną grupę stanowią leksemy związane z konfliktami ideologicznymi XX wieku. Wysoką frekwencję osiągają wyrazy *nazizm, naziści, sowiet, sowiecki*, co potwierdza silne zakorzenienie analizowanego dyskursu w kontekście totalitaryzmów oraz zimnej wojny [118, 124, 97, 88, 199, 526]. W wymiarze aksjologicznym dominują kategorie *pokój i wojna*, tworzące podstawową opozycję semantyczną organizującą znaczną część przekazu [56, 102, 54, 164]. Wśród antywartości wyraźną pozycję zajmuje również *aborcja*¹⁰, co wskazuje na obecność segmentu moralno-obyczajowego w reprezentacji Stolicy Apostolskiej [953, 906a, 906].

¹⁰ Choć problem aborcji nie stanowi w analizowanym korpusie „The New York Times” osi dominującej, pojawia się on w sposób pośredni w ramach szerszego dyskursu dotyczącego ochrony życia, moralności publicznej oraz granic ingerencji państwa i jednostki. W tekstach relacjonujących stanowiska „L’Osservatore Romano” i komunikaty watykańskie widoczna jest konsekwentna linia argumentacyjna, w której kwestie bioetyczne ujmowane są jako element fundamentalnego porządku moralnego, a nie jedynie przedmiot politycznej regulacji. Na przykład, w odniesieniu do przypadków związanych z ochroną życia dzieci i decyzji medycznych podkreślano, że prawo pozytywne nie może naruszać „prawa moralnego”, które ma charakter nadrzędny wobec rozstrzygnięć instytucjonalnych [906a]. Podobny schemat argumentacyjny pojawia się w tekstach dotyczących szerzej rozumianych kwestii obyczajowych i rodzinnych, gdzie Watykan krytykuje rozwiązania prawne postrzegane jako relatywizujące normy moralne, wskazując na ich potencjalnie destrukcyjny wpływ na porządek społeczny [906]. W tych ujęciach presupozycją jest przekonanie, że życie ludzkie oraz integralność rodziny stanowią wartości nienaruszalne, których ochrona nie powinna podlegać zmiennym decyzjom politycznym ani presji

Analiza odniesień geograficznych ujawnia m.in. koncentrację na Europie Środkowo-Wschodniej. Poza Włochami, Rzymem, Watykanem oraz Stanami Zjednoczonymi najczęściej przywoływane są: Polska [31, 547, 950], Niemcy (w tym III Rzesza) [118, 124, 168], Czechy i Czechosłowacja [245, 366, 484], Węgry [247, 479], Francja [15], oraz Rosja/ZSRR [97, 220, 374]. Zestaw ten odzwierciedla zarówno kluczowe pola konfliktu ideologicznego XX wieku, jak i obszary szczególnego napięcia w relacjach między Kościołem a państwem.

Charakterystyczne jest także nagromadzenie czasowników o wyraźnym nacechowaniu normatywnym i performatywnym, takich jak *wzywać*, *ostrzegać*, *oskarżać*, *ponaglać*, *ujawniać* lub *oceniać* [96, 100, 122, 51, 220, 271]. Sugeruje to, że dyskurs watykański relacjonowany przez „New York Times”, konstruowany jest jako dyskurs działania i interwencji moralnej, a nie wyłącznie biernej obserwacji.

Wśród aktorów pojawiających się najczęściej – poza kolejnymi papieżami [953, 954] – istotne miejsce zajmują kardynał József Mindszenty oraz kardynał Stefan Wyszyński, których przypadki wpisane zostały w narrację o prześladowaniach religijnych w Europie Środkowej [247, 547, 427]. W kontekście politycznym regularnie pojawiają się również nazwiska przywódców świeckich, takich jak Roosevelt, Tito, Mussolini, Stalin czy Hitler [118, 124, 99, 166, 220, 526], a także Plutarco Elías Calles w odniesieniu do represji antyklerykalnych w Meksyku [51, 52].

Zestawienie to potwierdza, że reprezentacja Watykanu w „New York Times” osadzona jest w szerokim polu konfliktów politycznych i ideologicznych XX wieku, przy jednoczesnym silnym nasyceniu wymiarem aksjologicznym [96, 122, 118, 199, 526].

Jeśli analizować wyłącznie słownictwo i wartościowanie w nagłówkach to okazuje się, że najmocniejsza cecha korpusu to nasycenie słownictwem aktów mowy i ocen¹¹. W płaszczyźnie leksykalnej dominują cztery duże pola:

- *po pierwsze*, pole medialno-instytucjonalne: *paper, newspaper, organ, radio, broadcast, press, station, outlet*, a to potwierdza, że korpus rzeczywiście dotyczy mediów watykańskich jako źródeł i aktorów komunikacyjnych [24, 27, 785, 787, 798];
- *po drugie*, pole pokoju i dyplomacji: *peace, disarmament, truce, settlement, envoy, conference* – tu Watykan jest ustawiany jako mediator, a media watykańskie jako kanały moralnej i politycznej interwencji [56, 102, 228, 230, 395, 271];
- *po trzecie*, pole totalitaryzmu i represji: *Nazi, Communist, Soviet, Reds, persecution, trial, regime, crackdown* – to najważniejszy obszar konfliktowego wartościowania [118, 124, 97, 88, 199, 526, 261, 247] oraz
- *po czwarte*, pole prawa, wolności i porządku moralnego: *law, liberty, freedom, rights, marriage, divorce, trial, sentence* – w tym segmencie media watykańskie występują jako źródło normatywnego komentarza [15, 63, 120, 906, 906a].

społecznej. Zagadnienie aborcji – choć rzadko artykułowane *explicite* – funkcjonuje jako część szerszej ramy „moralności i prawa”, w której kategorie takie jak *life, moral law, rights* organizują narrację wokół idei nienaruszalności życia. Watykan konstruowany jest w tych tekstach jako strażnik norm absolutnych, przeciwstawiający się zarówno instrumentalizacji prawa, jak i jego podporządkowaniu zmiennym preferencjom społecznym. W efekcie dyskurs dotyczący ochrony życia wpisuje się w piątą, przekrojową pozycję – wolności i praw fundamentalnych – jednocześnie zachowując wyraźny wymiar normatywny, który odróżnia go od debat czysto politycznych.

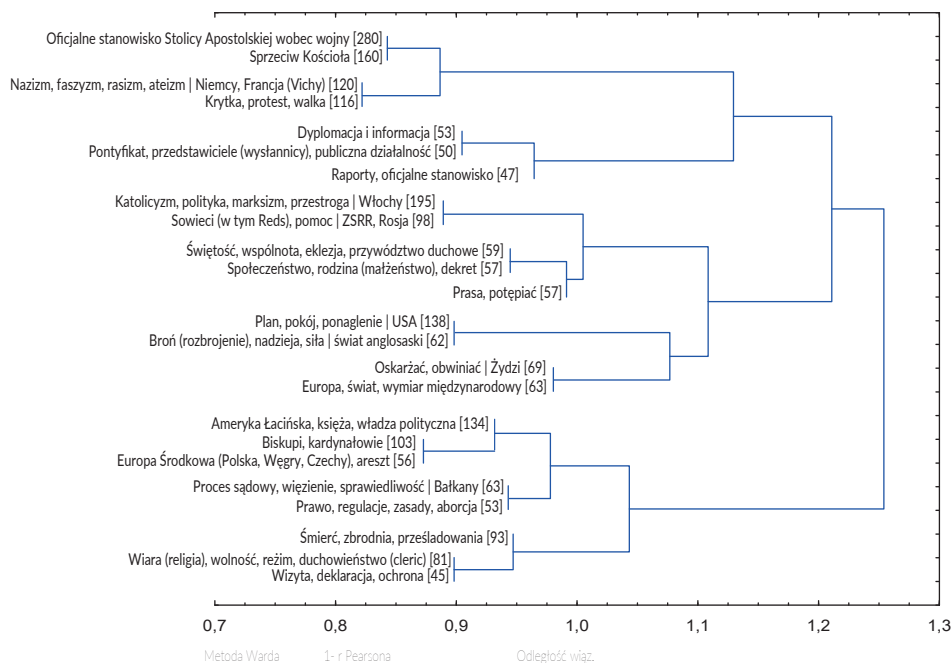
¹¹ Powtarzają się czasowniki: *sees* (35), *scores* (24), *urges* (24), *denies* (23), *calls* (22), *denounces* (21), *warns* (20), *assails* (17), *hails* (14), *protests* (13), *backs* (13), *asks* (13), *deplors* (10), *condemns* (9). Sam ten zestaw pokazuje, że nowojorski „Times” opisuje media watykańskie nie jako bierny kanał informacji, lecz jako aktywnego uczestnika sporów.

Z czasem język się zmienia. W starszym korpusie dominuje wysoki rejestr konfliktu i dyplomacji [56, 102, 118, 124, 97, 88], a w nowszym rośnie udział leksyki medialnej, technologicznej i personalizującej: *Instagram*, *internet*, *images*, *beat*, *observatory*, *blessing* [2007, 2008, 2009, 2006]. To bardzo czytelna zmiana tematu historycznego.

Sama frekwencja leksemów nie pozwala jednak uchwycić struktury zależności między poszczególnymi kategoriami semantycznymi. Analiza częstotliwości wskazuje, które słowa dominują w korpusie, lecz nie pokazuje, w jaki sposób współwystępują one w obrębie tych samych tekstów oraz jak organizują się w większe pola znaczeniowe. Z tego względu kolejnym etapem badania było zastosowanie analizy skupień, której wyniki przedstawiono w postaci dendrogramu. Analiza współwystępowania wyrażań została zatem pogłębiona poprzez zastosowanie metody hierarchicznej analizy skupień. Pozwoliła ona wyodrębnić kilka wyraźnych klastrow semantycznych, organizujących strukturę dyskursu wokół Watykanu.

Dendrogram pozwala przejść od poziomu ilościowego (częstości występowania) do poziomu strukturalnego, ukazując, które leksemy tworzą względnie trwałe konfiguracje tematyczne. Innymi słowy, o ile lista frekwencyjna odpowiada na pytanie „co pojawia się najczęściej?”, o tyle analiza klastrow umożliwia odpowiedź na pytanie „co pojawia się razem i w jakim kontekście?”

Rys. 1. Media watykańskie jako źródło informacji w „New York Times”
– dendrogram klastrow tematycznych

Źródło: opracowanie własne

Pierwszy, najbardziej zwarty klaster obejmuje kategorie związane z totalitaryzmem i represjami: *nazi, communist, reds, regime, trial, persecution* [118, 124, 97, 88, 199, 526, 261]. W tej grupie Watykan konstruowany jest przede wszystkim jako obrońca prześladowanych i krytyk systemów ideologicznych wrogich religii [118, 123, 168, 247]. Klaster ten ma wyraźny wymiar geopolityczny i silnie koreluje z wątkami Europy Środkowej [31, 427, 432, 547].

Drugi klaster skupia pojęcia związane z pokojem i dyplomacją: *peace, appeal, envoy, conference, settlement, world* [56, 102, 122, 271, 230]. Tutaj Stolica Apostolska jawi się jako mediator oraz uczestnik międzynarodowej komunikacji publicznej [56, 427, 164, 374].

Trzeci klaster koncentruje się wokół kwestii aksjologicznych i społecznych: *family, marriage, abortion, moral, life, women* [96, 953, 906, 906a]. W tym polu Watykan funkcjonuje jako normatywny arbiter sporów bioetycznych i kulturowych, często w kontekście zmian legislacyjnych w krajach zachodnich [953, 2001].

Czwarty klaster obejmuje terminy związane z pamięcią historyczną i dialogiem międzyreligijnym: *Holocaust, Jews, Israel, Jerusalem, ties, dialogue* [123, 130, 124, 709, 710, 714, 852]. Ten segment różni się od pozostałych, gdyż Watykan występuje w nim nie tylko jako podmiot oceniający, lecz również jako aktor podlegający moralnej ocenie i uczestniczący w negocjowaniu pamięci XX wieku [124, 130, 709, 710, 998].

Struktura dendrogramu pokazuje, że te klastry pozostają odrębne, choć powiązane wspólną ośią normatywną [96, 54, 167]. A zatem dyskurs wokół mediów watykańskich nie jest jednorodny, lecz segmentowany tematycznie i zależny od kontekstu politycznego oraz historycznego [96, 118, 427, 199, 526]. Jednocześnie jednak wszystkie klastry łączy silna obecność kategorii wartościujących, co wskazuje, że reprezentacja Watykanu w „The New York Times” ma charakter wyraźnie aksjologiczny [122, 261, 906a].

Wyniki analizy frekwencyjnej i klastrowej potwierdzają zatem hipotezę o wielopozycyjnym wizerunku Stolicy Apostolskiej. W zależności od pola semantycznego Watykan przyjmuje różne role dyskursywne – mediatora, obrońcy, partnera dialogu lub normatywnego arbitra – przy czym żadna z tych pozycji nie dominuje w całym okresie w sposób absolutny [56, 96, 118, 123, 709, 953].

5. Watykan jako mediator pokoju

Wyniki analizy zawartości wskazują, że *pokój* należy do najczęściej współwystępujących kategorii w tekstach odnoszących się do Watykanu [102, 156, 164]. Co istotne, jego obecność nie ogranicza się do okresów bezpośrednich konfliktów zbrojnych¹². Termin ten pojawia się zarówno w latach trzydziestych, w przeddzień II wojny światowej [96, 102, 122], jak i w czasie wojny [156, 164, 806], w epoce zimnej wojny [271, 498, 914] oraz w kontekście napięć regionalnych w późniejszych dekadach [303, 304, 753]. Sugeruje to, że pokój stanowił trwałą meta-ramę organizującą reprezentację Stolicy Apostolskiej w „The New York Times” [156, 806, 303].

W analizowanym zbiorze przekazów pojęcie *pokoju* nie ma charakteru okazjonalnego ani reaktywnego, lecz stanowi trwałą oś dyskursu watykańskich mediów cytowanych przez „New York Times” [102, 156, 164]. Już w latach dwudziestych i trzy-

¹² Watykan konsekwentnie przedstawiany jest jako aktor apelujący o utrzymanie pokoju i powściągliwość polityczną. „L'Osservatore Romano” wzywał „mężów stanu, by nie zdradzali nadziei na pokój”, podkreślając odpowiedzialność elit politycznych za jego zachowanie, a w czasie wojny relacjonowano, że papież „kieruje wszystkie swoje wysiłki ku temu, by ograniczyć konflikt i zapobiec cierpieniu”, formułując jednocześnie wizję „chrześcijańskiego pokoju” jako fundamentu powojennego ładu. [96, 164, 190].

dziestych XX wieku „L'Osservatore Romano” wiąże ideę pokoju z postulatem realnego rozbrojenia [96, 102], podkreślając, że „jedynym prawem pokoju jest rozbrojenie; jedynym prawem wojny – zbrojenie”. W kontekście Paktu Kellogga i debat wokół Ligi Narodów akcentowana jest konieczność wyboru między deklaratywną retoryką a rzeczywistą redukcją potencjału militarnego [56, 59]. Pokój nie jest tu traktowany jako efekt równowagi sił, lecz jako rezultat świadomej rezygnacji z logiki zbrojeń [96, 122].

W latach trzydziestych i czterdziestych dyskurs ten przybiera formę bardziej systematyczną. W licznych apelach – od kryzysu etiopskiego, przez sprawę Sudeatów, aż po wybuch II wojny światowej – watykańskie medium konsekwentnie podkreśla, że umiarkowanie i rezygnacja z użycia siły nie są oznaką słabości, lecz siły moralnej [102, 122, 156]. W czasie wojny szczególne znaczenie zyskuje program pokojowy Piusa XII [156, 164], który obejmuje: prawo narodów – małych i wielkich – do istnienia, rozbrojenie, tworzenie instytucji międzynarodowych wolnych od dawnych wad, sprawiedliwą rewizję traktatów oraz podporządkowanie ładu międzynarodowego prawu Bożemu [156]. W tej perspektywie „nowy porządek” nie oznacza reorganizacji geopolitycznej według interesów zwycięzców, lecz odwołanie do zasady, by narody „nie czyniły innym tego, czego same by sobie nie uczyniły” [164].

Przekaz ten zachowuje wyraźny rys bezstronności. Watykańskie medium potrafi jednocześnie apelować o pojednanie między Stanami Zjednoczonymi a Związkiem Radzieckim [271], pozytywnie odnotowywać przemówienia pokojowe przywódców różnych bloków [257, 380], a zarazem przestrzegać przed eskalacją konfliktu i wyścigiem zbrojeń [96, 373]. W 1947 roku pojawia się wezwanie do amerykańsko-radzieckiej zgody dla pokoju świata [271], a jednocześnie pochwała inicjatyw, które mają sprzyjać stabilizacji gospodarczej Europy jako warunkowi ładu pokojowego [375, 379]. W późniejszych dekadach Radio Watykańskie wskazuje na rolę ONZ w przywracaniu pokoju [303, 304], a rozmowy papieża z przedstawicielami Moskwy – jak wątek wizyty Andrieja Gromyki w Rzymie i perspektywy spotkania z papieżem – przedstawiane są jako element dialogu, w którym kwestia pokoju i wolności religijnej pozostają ze sobą nierozzerwalnie związane [734].

Jednocześnie watykańska wizja pokoju nie przyjmuje formy pacyfizmu bezwarunkowego. W czasie II wojny światowej podkreśla się, że „pokój nie za każdą cenę” jest konieczny, ponieważ każdy człowiek musi mieć zagwarantowaną wolność, godność, prawa i swobodę religii [806]. Pokój pozbawiony fundamentu moralnego byłby jedynie zawieszeniem konfliktu, a nie rzeczywistym pojednaniem [806, 190]. W tej logice pokój oznacza zarówno zakończenie działań zbrojnych, jak i przywrócenie ładu opartego na sprawiedliwości i wolności [190, 262].

W rezultacie Watykan jawi się w dyskursie prasowym jako podmiot, który nie uczestniczy w logice blokowej konfrontacji, lecz konsekwentnie buduje pozycję moralnego mediatora [271, 498, 303]. Jego rola polega nie tylko na apelach o zaprzestanie działań wojennych, ale na formułowaniu normatywnej wizji ładu międzynarodowego, w której rozbrojenie, sprawiedliwość, prawo narodów do istnienia oraz religijne podstawy etyki stanowią spójny program „nowego pokoju” [156, 164, 806].

W okresie międzywojennym dyskurs watykański, relacjonowany przez „New York Times” konstruowany był jako jednoznacznie antywojenny [56, 96]. W 1928 roku amerykański dziennik pisał, że według „L'Osservatore Romano” wojna „stała się przestępstwem”, a pakt antywojenny Kellogga – choć niedoskonały – stanowi krok w kierunku kształtowania nowego sumienia narodów [56]. Krytyka dokumentu dotyczyła jedynie jego świeckiego charakteru – braku odniesienia do Boga jako

„Księcia Pokoju” [56]. W tym samym czasie włoska prasa faszystowska prezentowała wobec paktu stanowisko jawnie wrogie, co pośrednio lokowało Watykan w opozycji wobec retoryki nacjonalistycznej [122].

W okresie II wojny światowej antywojenna narracja uległa intensyfikacji. „New York Times” wielokrotnie publikował informacje o papieskich apelach o pokój, potępieniu „nienawiści” oraz naruszeń neutralności państw europejskich [164, 167, 806]. W kontekście niemieckiej inwazji na kraje Beneluksu Stolica Apostolska wyrażała „głęboki ból” z powodu rozszerzenia konfliktu i podkreślała prawo narodów – „dużych i małych” – do życia i niepodległości [164, 167]. Watykańska retoryka jednoznacznie odrzucała logikę wojennej mobilizacji opartej na nienawiści, przeciwstawiając jej chrześcijańską koncepcję miłosierdzia i wspólnoty [190, 806].

W analizowanych przekazach pokój ściśle powiązany jest z kategorią sprawiedliwości ekonomicznej. Watykańska prasa wskazuje, że reparacje, długi wojenne i rozbrojenie stanowią elementy jednego systemu zależności [92, 96]: nie można oddzielić kwestii finansowych od stabilizacji politycznej ani bezpieczeństwa od ładu gospodarczego [92]. W apelu do Stanów Zjednoczonych podkreślano, że „dobroczynności nie można oddzielić od sprawiedliwości”, a rewizja długów winna iść w parze z redukcją wydatków zbrojeniowych [92, 96]. Logika ta odrzuca zarówno czysto moralistyczny idealizm, jak i realistyczny determinizm siły – proponując wizję pokoju jako rezultatu solidarności ekonomicznej, wzajemnych ustępstw oraz odbudowy zaufania między narodami [92, 375].

W latach 1939–1945 przekaz antywojenny mediów watykańskich pojawił się na łamach „New York Times” 119 razy, co potwierdza centralne miejsce tej osi dyskursu [156, 164, 806]. Watykan prezentowany był jako podmiot nie tylko moralnej krytyki wojny, lecz także aktywnego monitorowania sytuacji międzynarodowej poprzez rozbudowaną sieć dyplomatyczną [164, 167].

Po 1945 roku dyskurs ten nie zanikł, lecz został przekształcony w krytykę logiki blokowej. Stolica Apostolska ostrzegała zarówno przed eskalacją napięcia między USA i ZSRR [271, 374], jak i przed wyścigiem atomowym, który interpretowano jako zapowiedź nowej formy wojny [210, 361, 373]. Na łamach „L'Osservatore Romano” pojawia się motyw „wojny wzmocnionej ideologią”, w której antagonistyczne obozy deklarują obronę wolności i sprawiedliwości, podczas gdy w rzeczywistości kierują się interesem materialnym [252, 384].

Antywojenna postawa Watykanu obejmowała również krytykę działań Zachodu. Przykładem może być szereg komentarzy dotyczących konfliktu w Wietnamie, w których watykańskie radio odnosiło się do eskalacji i kosztów wojny [306, 307]. W tym sensie Stolica Apostolska prezentowana była jako aktor relatywnie niezależny od logiki blokowej, konsekwentnie odwołujący się do kategorii pokoju, negocjacji i „drog pojednania” [271, 498, 753].

W latach trzydziestych papieskie apele o „nieporzucanie nadziei na pokój” relacjonowane były jako wezwania skierowane do „mężów stanu”, a więc bezpośrednio do aktorów politycznych [102, 156]. Pokój nie był tu konstruowany wyłącznie jako kategoria duchowa, lecz jako odpowiedzialność polityczna [156, 164]. W tym sensie dyskurs amerykańskiej prasy przedstawiał Watykan jako instytucję wpisaną w logikę stosunków międzynarodowych, zdolną do formułowania ocen i oczekiwań wobec państw [271, 375].

W czasie II wojny światowej rama mediacyjna uległa przekształceniu. Pojawiają się relacje o papieskich *apelach*, *orędziach* i dążeniach do ograniczenia konfliktu [164,

806]. Pokój zostaje przedstawiony jako proces, a nie jednorazowy akt [164]. Współwystępowanie terminów takich jak *appeal*, *hope*, *effort*, *settlement* sugeruje, że „New York Times” rekonstruował stanowisko Watykanu jako ciągłą praktykę dyplomatyczną i moralną, a nie jedynie retoryczną deklarację [102, 194, 252].

Znamienne jest pojawienie się w latach czterdziestych sformułowań wskazujących, że „pokój nie za każdą cenę” musi być oparty na „wolności”, „godności” i „prawach” [806]. Mamy więc do czynienia z przesunięciem z definicji pokoju jako braku wojny ku koncepcji ładu opartego na normach [190, 806]. W tym sensie pokój staje się kategorią sprzężoną ze sprawiedliwością – co zapowiada późniejszy segment normatywny dyskursu [92, 190].

W okresie zimnej wojny rama pokoju ulega dalszemu rozszerzeniu. Papieskie wypowiedzi dotyczące broni atomowej czy napięcie między Wschodem a Zachodem umieszczane są w kontekście globalnego zagrożenia [361, 373, 914]. Pokój zostaje uniwersalizowany: nie jest już kwestią relacji bilateralnych, lecz problemem całej ludzkości [914]. Pojawiają się odniesienia do rozmów międzynarodowych, konferencji oraz zakazu broni atomowej, co dodatkowo wzmacnia obraz Watykanu jako uczestnika globalnej debaty strategicznej [361, 914].

Z perspektywy teorii framingu można zauważyć, że rama pokoju pełni w analizowanych tekstach funkcję nadrzędną wobec innych ram konfliktowych [102, 122]. Nawet w tekstach dotyczących nazizmu czy komunizmu, potępienie reżimów bywało sprzężone z postulatem przywrócenia pokoju i wolności [97, 122, 156]. Pokój stanowił więc punkt odniesienia, wobec którego oceniano systemy polityczne i ich praktyki [96, 97].

Jednocześnie rama ta ma charakter pozytywny i konstruktywny, w przeciwieństwie do ram konfrontacyjnych. O ile w segmentach dotyczących totalitaryzmu dominuje język oskarżenia i delegitymizacji, o tyle w przypadku pokoju pojawia się język nadziei, apelowania i mediacji [102, 156, 164]. Można zatem uznać, że w analizowanym korpusie Watykan konstruowany jest jako podmiot zdolny do przekraczania podziałów ideologicznych poprzez odwołanie do uniwersalnych wartości [271, 303, 914].

W ten sposób pokój staje się fundamentem, na którym opierają się pozostałe pozycje dyskursywne Stolicy Apostolskiej. To od tej osi odchodzą kolejne segmenty: obrona prześladowanych, krytyka totalitaryzmów, apel o sprawiedliwość czy dialog międzyreligijny [102, 97, 92, 123].

Dyplomacja watykańska jako praktyka moderowania konfliktów. Oprócz retoryki antywojennej istotnym elementem badanego dyskursu „New York Times” jest obraz aktywnej dyplomacji papieskiej. Już w 1920 roku, w kontekście agresji sowieckiej na Polskę, media watykańskie – cytowane przez amerykański dziennik – podkreślały, że Stolica Apostolska napomina Warszawę do umiarkowania w roszczeniach terytorialnych [31], jednocześnie przypominając swoje wcześniejsze wsparcie dla jej niepodległości. Watykan prezentowany był tu jako podmiot nie tyle wspierający jedną ze stron, ile apelujący o równowagę i uniknięcie eskalacji wojennej [31].

W okresie powojennym „New York Times” wielokrotnie relacjonował próby mediacji ze strony Stolicy Apostolskiej, zarówno w odniesieniu do napięć między Wschodem i Zachodem [271, 374], jak i konfliktów regionalnych. W 1947 roku watykański dziennik miał sugerować konieczność podjęcia mediacji z udziałem podmiotów neutralnych wobec fiaska rozmów „Wielkiej Czwórki” [374, 384]. W czasie wojny

koreańskiej podkreślano, że więzi Watykanu z USA mają służyć przede wszystkim pokojowi, a nie logice blokowej [498, 753].

Szczególnie wyrazisty obraz roli moderatora pojawia się w relacjach dotyczących Polski w okresie stanu wojennego. „New York Times”, powołując się na Radio Watykańskie oraz oficjalne komunikaty, przedstawiał papieża Jana Pawła II jako aktora nawołującego do unikania przemocy i negocjacji [427, 432], przy jednoczesnym zachowaniu ostrożności w ocenie sytuacji. Wypowiedzi watykańskiej dyplomacji wskazywały, że Stolica Apostolska dąży do zapobieżenia internacjonalizacji konfliktu, zachowując rolę „siły moderującej” [429, 430].

Watykan nie jest zatem wyłącznie moralnym komentatorem wydarzeń, lecz również podmiotem dyplomatycznym, utrzymującym relacje zarówno z administracją amerykańską, jak i – w sposób pośredni – z władzami państw komunistycznych [429, 734]. Relacje o kontaktach z przywódcami USA oraz o sygnałach dialogu z Moskwą wskazują, że Stolica Apostolska konstruowana jest jako aktor funkcjonujący w centrum międzynarodowej komunikacji politycznej [271, 734].

W wymiarze geopolitycznym analizowany dyskurs ujawnia szczególną pozycję Stolicy Apostolskiej jako podmiotu sytuującego się poza logiką blokowej konfrontacji XX wieku [271, 498]. Watykan nie wpisuje się ani w oś liberalnego Zachodu, ani w strukturę świata komunistycznego, lecz konsekwentnie buduje własną, normatywną przestrzeń oddziaływania, opartą na autorytecie moralnym i dyplomacji humanitarnej [271, 303]. W ten sposób staje się „trzecim aktorem” – nie militarnym, lecz etyczno-instytucjonalnym – który stara się wpływać na oba obozy poprzez język uniwersalnych zasad: rozbrojenia, sprawiedliwości, prawa narodów do istnienia i wolności religijnej [156, 190, 806, 429].

Wizja pokoju rekonstruowana na podstawie analizowanych przekazów nie ma charakteru abstrakcyjnego postulatu, lecz stanowi normatywny punkt odniesienia dla oceny konkretnych systemów politycznych i ideologii [96, 97, 806]. Tam, gdzie łamane są zasady wolności religijnej, prawa narodów do istnienia czy godności osoby ludzkiej, watykańska koncepcja pokoju przechodzi w język sprzeciwu i konfrontacji [97, 122]. A to oznacza, że dyskurs mediacyjny nie wyklucza ostrej krytyki – przeciwnie, pokój definiowany jako ład oparty na sprawiedliwości implikuje ocenę tych reżimów, które ów ład systemowo podważają [97, 122, 374]. W ten sposób narracja o pokoju staje się jednocześnie kryterium demarkacyjnym wobec ideologii totalitarnych [97, 122]. To właśnie w tym miejscu mediacyjny język pojednania styka się z językiem jednoznacznej dezaprobaty wobec nazizmu i komunizmu [97, 122, 156]. Warto zastanowić się, w jaki sposób ta normatywna wizja ładu przekłada się na dyskurs o totalitaryzmach jako zagrożeniu dla porządku moralnego i cywilizacyjnego [118, 124, 97].

6. Stolica Apostolska wobec totalitaryzmów: nazizm i komunizm jako wyzwanie dla porządku moralnego

Jeżeli *pokój* stanowi w analizowanym korpusie tekstów prasowych ramę pozytywną i konstruktywną, to segment dotyczący *totalitaryzmów* ujawnia wymiar konfrontacyjny reprezentacji Watykanu w „The New York Times”. Analiza frekwencyjna wskazuje na częste współwystępowanie terminów takich jak *Nazi*, *Communist*, *Reds*, *regime*, *trial*, *persecution*, *crackdown* w bezpośrednim sąsiedztwie odniesień do „L'Osservatore Romano” czy stanowisk Stolicy Apostolskiej [99, 118, 199, 209, 247, 168, 859].

Watykan był więc w amerykańskim dzienniku regularnie umieszczany w kontekście konfliktu z systemami totalitarnymi XX wieku [99, 199, 249].

Dyskurs dotyczący totalitaryzmów zajmuje w analizowanym korpusie miejsce centralne. Już w latach trzydziestych „New York Times”, powołując się na media watykańskie, informował o jednoznacznym potępieniu nazistowskich prześladowań [99]. W 1934 roku odnotowano stanowisko Stolicy Apostolskiej potępiające „okrucieństwo nazistów” [99], a w kolejnych latach relacjonowano sprzeciw wobec kampanii propagandowych wymierzonych w Kościół [118, 124]. Watykańskie media konsekwentnie przedstawiały nazizm jako ideologię wroga chrześcijaństwu, opartą na ateistycznym fundamencie i sprzeczną z porządkiem moralnym [797, 186].

W kontekście Anschlussu Austrii oraz prześladowań Kościoła w III Rzeszy Stolica Apostolska krytykowała zarówno politykę państwową, jak i oportunistyczne postawy części hierarchii [116, 117]. Wraz z wybuchem II wojny światowej „New York Times” wielokrotnie publikował informacje o potępieniu niemieckiej agresji, o sprzeciwie wobec naruszenia neutralności Belgii i Holandii oraz o prześladowaniach duchowieństwa w okupowanej Polsce [151, 168]. Nazizm konstruowany był jako system systematycznie wymierzony w instytucję Kościoła, a jego propaganda przedstawiana jako „kampania kłamstw” [118, 180].

Po 1945 roku oś krytyki przesunęła się w stronę komunizmu. Watykańskie media jednoznacznie stwierdzały, że marksizm – niezależnie od formy – jest nie do pogodzenia z katolicyzmem [199, 209]. W przekazie tym powtarza się teza o niemożliwości „pogodzenia tego, co nie do pogodzenia”, czyli dogmatu katolickiego z materializmem historycznym [199]. Szczególne miejsce zajmowały informacje o procesach i represjach wobec duchowieństwa w Europie Środkowo-Wschodniej, w tym sprawa arcybiskupa Alojzego Stepinaca [258, 261, 262], a także prześladowania Kościoła w Polsce i na Węgrzech [846, 247, 864].

W odniesieniu do Włoch Stolica Apostolska ostrzegała przed próbami współpracy katolików z komunizmem oraz przed utożsamianiem ideologii politycznej z wiarą [191, 209]. Równocześnie watykańskie media przestrzegały przed odrodzeniem tendencji faszystowskich, co wskazuje, że sprzeciw wobec totalitaryzmu miał charakter ponadblokowy i nie ograniczał się do jednego systemu politycznego [191, 141].

Analiza frekwencyjna oraz struktura klastrów potwierdzają, że zarówno nazizm, jak i komunizm funkcjonują w dyskursie jako zagrożenia dla „porządku moralnego”, a nie wyłącznie jako przeciwnicy polityczni [99, 199]. Oś konfliktu nie jest tu definiowana przede wszystkim geopolitycznie, lecz aksjologicznie: jako starcie między ideologią a transcendentnym fundamentem ładu społecznego [797, 199].

W wymiarze geopolitycznym analizowany klaster ujawnia wyraźną strukturę trójbiegunową. Nazizm sytuowany jest w osi zachodnio-europejskiej, związanej z III Rzeszą i jej ekspansją [124, 151], komunizm natomiast lokowany jest w osi wschodniej, obejmującej Związek Radziecki oraz podporządkowaną mu Europę Środkowo-Wschodnią [88, 97, 220, 846]. W obu przypadkach Stolica Apostolska nie jest przedstawiana jako uczestnik gry blokowej, lecz jako podmiot normatywny, sytuujący się ponad logiką geopolitycznego podziału [99, 199]. Watykan funkcjonuje tu jako trzeci aktor – nie tyle konkurujący o wpływy terytorialne, ile artykułujący uniwersalistyczną wizję ładu moralnego, w której zarówno totalitaryzm narodowo-socjalistyczny, jak i materialistyczny komunizm stanowią równoległe zagrożenia dla chrześcijańskiej koncepcji osoby i wspólnoty [797, 199, 118].

6.1. Nazizm: od potępienia moralnego do krytyki propagandy

W odniesieniu do nazizmu dominującą ramą jest potępienie moralne. Relacje z lat trzydziestych i czterdziestych przytaczają krytyczne stanowiska „L'Osservatore Romano” wobec prześladowań oraz nazistowskiej ideologii, często akcentując sprzeczność między chrześcijaństwem a narodowym socjalizmem [99, 797, 798]. W tekstach tych pojawiają się określenia wskazujące na „okrucieństwo”, „kampanie kłamstw” czy „antychrześcijański charakter” systemu [99, 118, 180].

Empiryczne przykłady tej konfrontacyjnej ramy są wyraźne. „New York Times” przytaczał stanowiska „L'Osservatore Romano”, które protestowało przeciwko „kampanii kłamstw” prowadzonej przez nazistowską propagandę wobec Kościoła (1938) [118]. W relacjach z lat 1940–1942 podkreślano, że „wielu polskich biskupów i setki księży pozostają w więzieniach Rzeszy”, a duchowieństwo w okupowanej Polsce doświadcza systematycznych represji [168, 799]. Nazizm był w tych tekstach przedstawiany jako system wrogi chrześcijaństwu, a prześladowania religijne stanowiły dowód jego antychrześcijańskiego charakteru [797, 798].

W ten sposób wizerunek Watykanu konstruowany był nie jako neutralnego obserwatora, lecz jako instytucji jednoznacznie delegitymizującej ideologię narodowo-socjalistyczną [99, 124]. Dychotomia religia–ideologia, wolność–represja zostaje tu wyraźnie wyostrzona, a język relacji przybiera ton alarmistyczny i normatywny [99, 118].

Ważnym elementem tej reprezentacji jest również wątek propagandy. Watykan występuje jako podmiot demaskujący manipulacje i „kampanie oszczerstw” wobec Kościoła [118, 180]. W świetle krytycznej analizy dyskursu można uznać, że mamy tu do czynienia z konfliktem nie tylko politycznym, lecz także komunikacyjnym: totalitaryzm definiowany jest jako system oparty na przemocy symbolicznej i kontroli przekazu [822, 224].

Jednocześnie w relacjach dotyczących Niemiec pojawia się wyraźne rozróżnienie między reżimem a wspólnotą wiernych. Akcentowanie faktu, że „niemieccy katolicy przeciwstawiają się nazistowskiemu porządkowi”, pozwala oddzielić odpowiedzialność ideologiczną państwa od tożsamości religijnej społeczeństwa [134]. Jest to istotny element ramowania, który zapobiega uogólnieniu konfliktu na poziomie narodowym [134].

6.2. Komunizm: zagrożenie strukturalne i długotrwałe

W odniesieniu do komunizmu rama konfliktowa ma nieco inny charakter. O ile nazizm przedstawiany jest jako brutalna i jawna forma przemocy, o tyle komunizm bywa konstruowany jako zagrożenie bardziej rozciągnięte w czasie i strukturalne [199, 209]. Wysoka frekwencja terminów *trial*, *sentence*, *arrest*, *regime*, *crackdown* w kontekście Europy Środkowej wskazuje, że media watykańskie były często cytowane jako źródło informacji o procesach pokazowych i represjach wobec duchowieństwa [232, 247, 470, 859].

Sprawy kardynałów Mindszentygo czy Stepinaca, a także represje wobec Kościoła w Polsce czy Czechosłowacji, budowały obraz Watykanu jako obrońcy prześladowanych [232, 247, 262, 846, 859]. W tym segmencie Stolica Apostolska nie jest jedynie komentatorem wydarzeń, lecz występuje jako strona w sporze o wolność religijną i prawa człowieka [232, 247]. Dyskurs przybiera ton alarmistyczny i jednoznacznie nor-

matywny [274, 864]. W późniejszych dekadach widać pewne złagodzenie retoryki. Rama konfliktu nie jest statyczna, lecz podlega historycznym przekształceniom [427, 432].

Dyskurs antykomunistyczny ma charakter na tyle wyrazisty, że można go traktować jako odrębny i długotrwały nurt w strukturze reprezentacji Watykanu w „New York Times” [199, 209, 220]. W przeciwieństwie do nazizmu, który jawi się przede wszystkim jako zagrożenie skrajne, historycznie skoncentrowane i związane z logiką wojny totalnej, komunizm przedstawiany jest jako wyzwanie o charakterze strukturalnym: ideologiczne, instytucjonalne i globalne [199, 88, 97]. Oś ta obejmuje zarówno argumentację doktrynalną (niemożność pogodzenia katolicyzmu z materializmem historycznym) [199, 209], jak i wieloletnią narrację o represjach wobec Kościoła w różnych regionach świata [232, 859, 87].

Pierwszy wymiar tej ramy ma charakter normatywno-doktrynalny. Media watykańskie konsekwentnie powtarzają tezę, że marksizm – niezależnie od wariantu i nazwy politycznej – pozostaje nie do pogodzenia z katolicyzmem [199, 209]. W przywoływanych przez „New York Times” materiałach pojawia się formuła o niemożności „pogodzenia tego, co nie do pogodzenia” [199], a argumentacja opiera się na rozróżnieniu między moralnością zakorzenioną w dogmacie a „praktyką społeczną materializmu historycznego” [199, 209]. Szczególnie istotny jest tu wątek walki o interpretację: watykańskie media polemizują z próbami przedstawiania zakazów i sankcji wobec komunizmu jako gestu politycznego, wskazując, że są one reakcją na doświadczenie „antyreligijnych prześladowań” oraz mechanizmy instrumentalnego „zwabiania katolików” do ruchów komunistycznych [209, 220].

Drugi wymiar dyskursu dotyczy represji i polityki państwowej wobec religii. W tekstach pojawiają się informacje o ograniczaniu wolności sumienia, marginalizowaniu instytucji kościelnych oraz działaniach wymierzonych w duchowieństwo i struktury wyznaniowe [88, 97, 859]. Szczególnie wyraziste są przekazy dotyczące Związku Radzieckiego [88, 97]: watykańskie medium porównuje obietnice wolności religijnej do zapisów konstytucyjnych, podkreślając, że w praktyce „prześladowanie i ateizm zatriumfowały” [88, 97]. W tej logice wolność religijna nie jest kategorią deklaratywną, lecz empirycznym wskaźnikiem realnego ustroju [88]. Charakterystyczne są również doniesienia o planowej „walce z religią” – m.in. poprzez redukowanie liczby działających kościołów czy administracyjne ograniczanie praktyk wspólnotowych [88, 859].

Trzeci wymiar, niezwykle istotny dla interpretacji tego klastra, ujawnia globalny zasięg antykomunistycznej ramy. W przekazach cytowanych przez „New York Times” pojawiają się obszernie odniesienia do Meksyku, gdzie walka państwa z Kościołem interpretowana jest nie jako lokalny konflikt prawny, lecz jako element szerszego układu ideologicznego [51, 52, 55, 87, 90]. Doniesienia dotyczą m.in. ograniczeń wobec duchowieństwa, przejmowania majątku kościelnego oraz prób podporządkowania hierarchii religijnej regulacjom państwowym [51, 90]. „L'Osservatore Romano” przedstawia przy tym komunizm jako czynnik organizujący represje, wskazując na współdziałanie środowisk antyklerykalnych z radykalną lewicą [87]. W tym ujęciu komunizm pełni funkcję „wspólnego mianownika” dla pozornie odległych geograficznie kryzysów Kościoła [87].

Komunizm jest przedstawiany jako zagrożenie długoterminowe, które obejmuje: (1) doktrynalny spór o antropologię i moralność [199, 209], (2) praktykę instytucjonalnej represji [232, 859, 864], oraz (3) globalny wymiar rywalizacji ideologicznej [87, 51]. Co istotne, w analizowanym korpusie krytyka komunizmu nie ogranicza się do

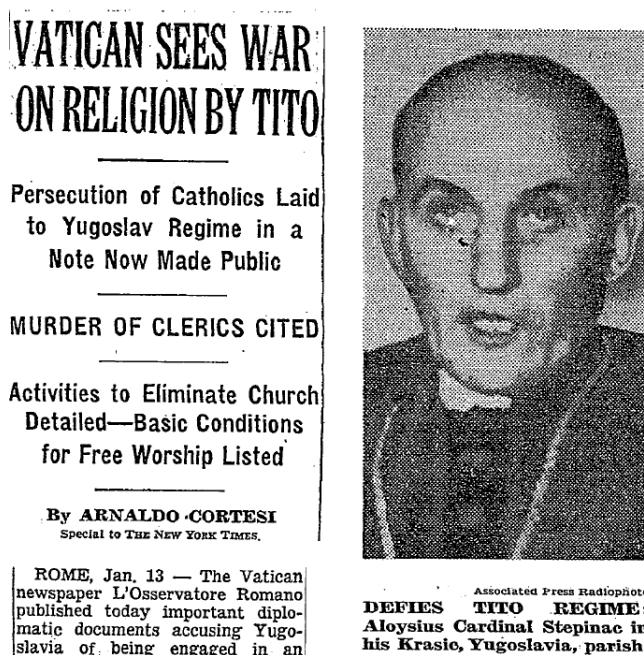
jednego regionu, lecz powraca w odniesieniu do Europy Środkowo-Wschodniej, Włoch oraz Ameryki Łacińskiej [232, 191, 51], potwierdzając, że w narracji watykańskiej jest to problem nie lokalny, lecz systemowy [199, 88].

Dodatkowo w przekazach cytowanych przez „New York Times” komunizm bywa osadzany w logice powojennej odbudowy i rywalizacji systemowej: watykańska prasa określa plan Marshalla jako „zbawienie Europy” przed „czerwonymi” [375], co lokuje antykomunistyczny dyskurs nie tylko w perspektywie moralno-religijnej, lecz także w porządku geopolitycznym wczesnej zimnej wojny [375, 382]. W tym kontekście szczególnie często powracają doniesienia o represjach wobec Kościoła w Polsce, na Węgrzech i w Czechosłowacji [846, 247, 864, 859], które w analizowanym korpusie funkcjonują jako modelowe przykłady „walki z religią” prowadzonej przez reżimy komunistyczne w Europie Środkowej [859, 470].

6.3. Totalitaryzm jako kategoria nadrzędna

Zestawienie obu segmentów – nazistowskiego i komunistycznego – pozwala zauważyć, że w analizowanym korpusie funkcjonuje nadrzędna kategoria „systemu antyreligijnego” [797, 199]. Zarówno nazizm, jak i komunizm przedstawiane są jako ideologie sprzeczne z chrześcijaństwem i ograniczające wolność religijną [99, 88, 97]. W tym sensie Stolica Apostolska pojawia się w „New York Times” jako instytucja stojąca na straży uniwersalnych wartości, a nie wyłącznie jako podmiot broniący własnych interesów [99, 199, 232].

Fot. 1. *Vatican Sees War on Religion by Tito*, „The New York Times”, 1946. Źródło: archiwum The New York Times

Z perspektywy geopolitycznej szczególne znaczenie ma wątek Europy Środkowo-Wschodniej. Polska, Węgry czy Czechosłowacja funkcjonują jako przestrzeń symboliczna, w której konflikt religii i totalitaryzmu nabiera szczególnej intensywności [846, 247, 859]. Papieskie wizyty w Polsce czy stanowiska wobec stanu wojennego interpretowane są w „NYT” w kontekście relacji Moskwa–Waszyngton, co dodatkowo wzmacnia obraz Watykanu jako aktora o znaczeniu strategicznym [954, 427, 432].

W przeciwieństwie do ramy pokoju, która ma charakter uniwersalistyczny i pozytywny, rama totalitaryzmu jest konfrontacyjna i oparta na wyraźnej dychotomii: wolność – reżim, prawda – propaganda, religia – ideologia [88, 97, 118, 199]. To właśnie w tym segmencie najwyraźniej ujawnia się aksjologiczny wymiar reprezentacji Watykanu [99, 232, 247].

7. Europa Środkowa jako laboratorium konfliktu: Polska i symbolika oporu

O ile segment dotyczący totalitaryzmów ukazuje Watykan jako obrońcę przesładowanych, to analiza wątków środkowoeuropejskich pozwala zobaczyć, w jaki sposób ta rola zostaje osadzona w konkretnym kontekście geopolitycznym. W korpusie „The New York Times” szczególnie silnie obecne są odniesienia do Węgier, Czechosłowacji i – przede wszystkim – Polski [247, 864, 859, 543, 917, 950]. Wysoka frekwencja nazwisk takich jak Mindszenty, Stepinac czy Wyszyński, a także terminów *trial*, *regime*, *crackdown*, *Polish bishop*, wskazuje, że region ten funkcjonował jako przestrzeń intensywnego konfliktu między religią a państwem [232, 247, 258, 262, 543, 592, 859, 471].

Europa Środkowa pojawia się w analizowanym materiale jako obszar szczególny: to tu najostrzej widać, jak spór ideologiczny przekłada się na praktyki państwa wobec religii, instytucji kościelnych i społecznej infrastruktury wiary [471, 479, 859]. W doniesieniach powracają te same mechanizmy: represyjna legislacja, procesy pokazowe, kampanie prasowe i próby podporządkowania hierarchii przez państwo, często uzasadniane językiem bezpieczeństwa i lojalności politycznej [247, 484, 859, 471]. Jednocześnie region ten jest „strefą kontaktu” między blokami: wydarzenia lokalne natychmiast uzyskują sens międzynarodowy (zimnowojenny), a Kościół jest opisywany nie tylko jako wspólnota religijna, lecz jako nośnik ciągłości narodowej i alternatywnej legitymizacji moralnej [471, 950, 954]. W tej perspektywie „laboratorium” oznacza nie wyjątkowość jednego kraju, lecz powtarzalność wzorca, który następnie porównywalny jest z przypadkami spoza Europy (zwłaszcza w Ameryce Łacińskiej) [51, 87, 90].

W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych nowojorski dziennik regularnie relacjonował stanowiska watykańskie dotyczące represji w Polsce, na Węgrzech czy w Jugosławii [543, 479, 526]. W 1953 roku informowano o internowaniu kardynała Stefana Wyszyńskiego, przytaczając komentarze „L'Osservatore Romano” o „skrajnej powadze sytuacji” [543, 547, 592]. W kolejnych latach pojawiały się doniesienia o protestach Watykanu wobec aresztowań na Węgrzech [479, 864] oraz o „wojnie z religią” prowadzonej przez reżim Tito [526, 858].

W przekazach dotyczących państw regionu wyraźny jest schemat przejścia od delegitymizacji symbolicznej do rozwiązań instytucjonalnych. Najpierw Kościół przedstawiany bywa jako aktor obcy lub „politycznie podejrzany” (retoryka o „wrogach”, „agentach” czy „służbie obcemu ośrodkowi”) [366, 484], następnie pojawia się presja prawna i administracyjna: ograniczanie funkcjonowania, próby przejęcia kontroli nad obsadą stanowisk, a także dyscyplinowanie duchowieństwa po-

przez postępowania karne [856, 859, 483]. Wątek procesów sądowych – szczególnie widoczny w materiałach o Czechosłowacji i na Węgrzech – pełni tu rolę narzędzia pokazowego: ma jednocześnie złamać hierarchię, odstraszyć środowiska wsparcia i wytworzyć „dowód publiczny” na tezę o wrogiej działalności Kościoła [484, 247, 232]. Istotne jest, że ten sam repertuar działań bywa interpretowany jako element „zimnej wojny” – czyli konfliktu, w którym walka o wpływy przebiega przez instytucje kultury i sumienia, a nie wyłącznie przez dyplomację i wojsko [471].

W tym segmencie marksizm określany był jako ideologia „nie do pogodzenia z katolicyzmem”, a działania władz komunistycznych interpretowano jako systematyczne ograniczanie wolności religijnej [199, 209, 859]. Europa Środkowo-Wschodnia staje się w analizowanych tekstach przestrzenią symbolicznego starcia między porządkiem religijnym a ideologicznym, a papieskie wizyty w Polsce – szczególnie w latach osiemdziesiątych – są interpretowane w kontekście relacji Moskwa-Washington [954, 427, 429, 430]. Watykan jawi się więc jako aktor o znaczeniu nie tylko moralnym, lecz także strategicznym [950, 954].

7.1. Repertuar nacisku: od delegitymizacji do kontroli instytucjonalnej

Relacje dotyczące procesów kardynała Józsefa Mindszentyego na Węgrzech czy kardynała Stefana Wyszyńskiego w Polsce konstruowane są w „NYT” w oparciu o wyraźną ramę niesprawiedliwości [232, 247, 546]. Terminy takie jak political trial, unjust sentence czy regime crackdown pojawiają się w bezpośrednim sąsiedztwie odniesień do stanowisk Watykanu [232, 247, 484, 859]. Media watykańskie funkcjonowały zatem jako źródło alternatywnej narracji wobec oficjalnych komunikatów państw komunistycznych [232, 247, 859].

A zatem Watykan występuje nie tylko jako instytucja religijna, lecz jako podmiot delegitymizujący władzę poprzez odwołanie do kategorii prawa i sprawiedliwości [232, 247, 484]. Z perspektywy krytycznej analizy dyskursu można uznać, że mamy tu do czynienia z konkurencyjnymi modelami normatywności: prawem stanowionym przez reżim oraz prawem moralnym, do którego odwołuje się Stolica Apostolska [232, 247].

7.2. Triada nacisku: Polska – Węgry – Czechosłowacja jako przypadki modelowe

W ujęciu syntetycznym Polska, Węgry i Czechosłowacja tworzą w analizowanych przekazach triadę „pola nacisku”, na którym testowane są różne warianty tej samej polityki: od kontroli informacyjnej i administracyjnej po środki karne oraz kampanie propagandowe [917, 859, 247, 471]. Polska pojawia się przede wszystkim jako przypadek długiego „przeciągania liny” między państwem a Kościołem, gdzie stawką jest nie tylko status instytucji, lecz także społeczny monopol na interpretację wspólnoty narodowej i praw człowieka; stąd częste powroty tematu cenzury, ograniczeń medialnych i presji na hierarchię [917, 950, 959]. Węgry funkcjonują w kontekście procesów i wyroków skazujących jako narzędzi dyscyplinowania Kościoła oraz sygnalizowania, że autonomia religijna ma granice wyznaczone przez aparat państwowy [232, 247, 864]. Natomiast teksty poświęcone Czechosłowacji mocno eksponują konflikt wokół podporządkowania duchowieństwa, tworzenia lojalnych struktur i penalizowania oporu – co pozwala przenieść spór z poziomu teologii na poziom prawa i instytucji [245, 484, 859].

Polska, Węgry i Czechy pojawiają się jako pole represji wobec Kościoła realizowanej odpowiednio przez: (1) presję cenzuralno-administracyjną i negocjacyjną [917, 950, 959], (2) procesy pokazowe i wyroki dyscyplinujące hierarchię [232, 247, 864], (3) systemową próbę przejścia kontroli nad duchowieństwem i strukturami kościelnymi [245, 484, 859].

7.3. Polska: konflikt o autonomię społeczną w warunkach dominacji Moskwy

W analizowanym materiale Polska zajmuje pozycję szczególną [950, 954]. O ile w przypadku Węgier i Czechosłowacji dominują wątki procesów pokazowych, legislacyjnego podporządkowania duchowieństwa i instytucjonalnej kontroli Kościoła [247, 859, 484], o tyle Polska jawi się jako przestrzeń długotrwałych, wielowymiarowych zmagania między państwem a Kościołem [950, 959]. Konflikt ten ma charakter nie tylko doktrynalny czy administracyjny, lecz także komunikacyjny, społeczny i – w wymiarze ostatecznym – geopolityczny [950, 954].

Pierwsze relacje po wyborze Karola Wojtyły na papieża wskazywały, że jego pontyfikat może wywrzeć „efekty dalekosiężne” w kraju pochodzenia [950, 954]. Podkreślano, że choć program wizyty papieskiej w ojczyźnie miał charakter religijny, jego konsekwencje mogły mieć wymiar społeczny i polityczny [954]. Kościół przedstawiano jako instytucję zdolną do artykułowania spraw wykraczających poza sferę czysto religijną – zwłaszcza praw człowieka i godności osoby [954, 959]. Jednocześnie państwo próbowało utrzymać kontrolę nad przekazem, cenzurując papieskie

Fot. 2. Polish Church and State Embarked on a Test of Strength, „The New York Times”, 30 grudnia 1978. Źródło: archiwum The New York Times

Polish Church and State Embarked on a Test of Strength

By DAVID A. ANDELMAN
Special to The New York Times

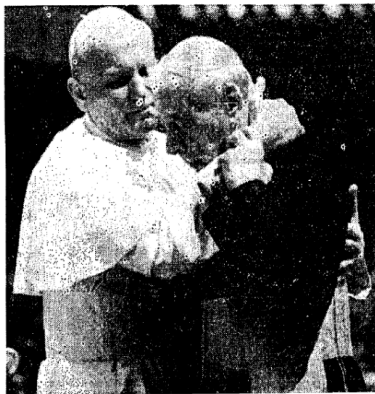
WARSAW, Dec. 29 — The protracted test of strength between church and state in Poland has entered what may be a new and more intensive phase in the wake of the election of Karol Cardinal Wojtyła of Cracow as Pope John Paul II.

The Polish primate, Stefan Cardinal Wyszyński, in his Christmas sermon to 5,000 worshippers in St. John's Cathedral, served a warning to the Communist leadership. Hundreds who had pressed forward to kiss his ring or throw flowers into his path listened intently as he told them that regardless of new measures the Communist state might take to curb the Roman Catholic Church, in the final analysis it was the church, not the Communist leadership, that would determine the nation's direction.

Eleven days ago the Government ordered that the Pope's Christmas message to his home diocese be censored. Extensive but still unsuccessful efforts to resolve the issue have been made for more than a week by senior Polish and Vatican diplomats and officials, along with members of the Polish hierarchy.

A Persistent, Intractable Problem

The message, which urged that nationwide celebrations begin Christmas Day to mark the 800th anniversary of the martyrdom of St. Stanislaus, Poland's patron saint, was read Sunday night from every pulpit in the diocese. While a greeting to the nation was published uncensored, the censor decreed that the message to Cracow could not be published without heavy editing of the references to St. Stanislaus and to his concerns for human rights. Jerry Turovics, editor in chief of the leading Catholic newspaper, Tygodnik Powszechny of Cracow, refused to publish a censored version. The public soon learned what had happened, first by word of mouth, then through the widely received Vatican radio and other Western broadcasts.

Pope John Paul II embracing Poland's primate, Stefan Cardinal Wyszyński, at the Vatican recently. The Pope was once Archbishop of Cracow, Poland.

Censorship is one of the most persistent and intractable problems between church and state. The Government has long sought to block the widely read Catholic newspapers and magazines from printing any controversial remarks made from the pulpit, which is free of censorship. Last month Cardinal Wyszyński described to a convocation of the Catholic University in Lublin how a pas-

strong pressure for wide and uncensored dissemination here.

Another issue is that someone must be named to succeed the Pope as Archbishop of Cracow, a powerful position and a matter on which both church and state have a say. Whoever is chosen will be a leading candidate to succeed the 78-year-old Cardinal Wyszyński as Primate.

Projected Papal Trip to Poland

Finally, Pope John Paul has said he would like to pay his first return visit to his native land in May to celebrate the anniversary of the martyrdom of St. Stanislaus, an early Archbishop of Cracow who was killed in 1079 by King Boleslaw the Bold because of his repeated defiance. The Pope's plan, particularly since it involves the anniversary, is apparently viewed with something like dread by the Government, which considers the Pope and the saint as potential lodestones for the anger and frustration of workers and farmers in an austere economy.

Ninety percent of the 35 million Poles are Roman Catholics. Because of their extraordinary loyalty and faith, the church has grown steadily in power as the Communist leaders have failed to provide economic security and stability.

Since the election of Pope John Paul II the church's power seems to be enhanced even more. Last week, at a Pauline abbey on the edge of Warsaw's old town square, the prior, Magr. Leon Chalupka, a friend of the Pope, said, "There is no question we are stronger than ever. At our monthly vigils, eight hours through the night for prayer and meditation, we began three years ago with a few hundred people. Now we have 1,500, at times more. But beyond that, people seem happier now, and they have more hope."

The Government must harness this hope. A disaffected university student who has been instrumental in opposition activity observed that the church was the only institution in Poland that had not lost all its credibility.

toral letter had come back from the censor's office shredded "like a rag."

The issue of censorship is likely to be only the first of a series of renewed confrontations.

Authoritative reports in church circles say the Pope is preparing his first encyclical, dealing extensively, it is said, with the situation of the church and society in Eastern Europe. If so, there will be

wystąpienia i ograniczając ich obecność w mediach krajowych [950, 917]. Już w tym momencie konflikt religijny zostaje osadzony w sporze o informację i kontrolę nad przestrzenią publiczną [917, 950].

W tekstach powraca motyw „próby sił” między Kościołem a państwem [950]. Cenzura przesłań papieskich, ograniczenia wydawnicze, brak transmisji religijnych w państwowej telewizji czy trudności w budowie nowych świątyń ukazują, że pole konfliktu obejmuje instytucje komunikacyjne i administracyjne [917, 959]. Zarazem podkreśla się rosnącą rolę Radia Watykańskiego jako alternatywnego kanału informacji – medium, które wypełnia lukę pozostawioną przez cenzurę krajową [290, 427]. Konflikt przestaje być więc wyłącznie starciem doktrynalnym; staje się walką o monopol interpretacyjny nad wspólnotą narodową [950, 959].

W relacjach po pierwszej pielgrzymce papieskiej do Polski akcentowano paradoks: masowa mobilizacja religijna i wzmocnienie pozycji Kościoła nie przekładają się automatycznie na realne ustępstwa instytucjonalne ze strony państwa [954, 959]. Wymieniano konkretne pola napięcia – status prawny Kościoła, budowę świątyń, dostęp do mediów, nauczanie religii, dyskryminację osób wierzących w miejscu pracy [959]. Jednocześnie Kościół opisywany był jako „lojalna opozycja”: formułuje postulaty, lecz unika otwartej konfrontacji, starając się utrzymać konflikt w negocjalnych ramach [950].

W latach osiemdziesiątych oś sporu przesuwają się wyraźnie w stronę geopolityczną [427, 429]. Artykuły z tej dekady zaczynają wprost stawiać pytanie o granice suwerenności Polski i o to, czy realne decyzje dotyczące jej przyszłości zapadają w Warszawie czy w Moskwie [427]. Polska określana jest jako strategiczny bufor między Niemcami a Związkiem Radzieckim – przestrzeń, której destabilizacja mogłaby mieć konsekwencje dla całej architektury powojennej Europy [427]. W tym kontekście każda wizyta papieska, każde wystąpienie czy apel o dialog interpretowane są nie tylko jako wydarzenia religijne, lecz jako element większej gry, toczącej się między blokami [954, 427].

Szczególne znaczenie ma tu okres stanu wojennego [427, 429, 430]. Papież wzywa do unikania przemocy, do dialogu i negocjacji, podkreślając prawo narodu do samodzielnego rozwiązywania własnych problemów bez zewnętrznej interwencji [427, 430]. Jednocześnie pojawia się krytyka monopolizacji mediów oraz ograniczania swobody informacji [427]. W relacjach akcentuje się, że brak wiarygodnych danych „z pierwszej ręki” utrudnia Stolicy Apostolskiej jednoznaczne stanowisko – co samo w sobie ukazuje znaczenie kontroli komunikacyjnej jako narzędzia politycznego [427]. Represje wobec działaczy i duchownych definiowane są nie tylko jako przemoc fizyczna, lecz jako przymus naruszający sumienie i godność osoby [427, 432]. Konflikt zostaje zatem zreinterpretowany jako walka o autonomię moralną [427].

Równolegle podnoszona jest kwestia „Solidarności” [427, 430, 432]. Papieskie wypowiedzi podkreślają znaczenie prawa do zrzeszania się i autonomicznych struktur pracowniczych, łącząc je z godnością pracy i pokojem społecznym [432]. W tym ujęciu Kościół działa jako mediator normatywny: legitymizuje postulaty społeczne, ale równocześnie utrzymuje, że zmiana powinna dokonywać się bez przemocy [427].

Wreszcie, w tekstach z początku lat osiemdziesiątych coraz wyraźniej łączy się wymiar ideologiczny z ekonomicznym [959]. Problemy gospodarcze interpretowane są jako element strukturalnej słabości systemu, a ewentualna współpraca pań-

stwa z Kościołem przedstawiana jest jako próba pragmatycznego kompromisu [959]. Zmiana w Polsce jawi się jako proces balansowania: z jednej strony presja społeczna i religijna, z drugiej – konieczność utrzymania stabilności bloku wschodniego [427]. Każde przesunięcie w relacjach państwo–Kościół oceniane jest pod kątem tego, czy pozostaje „do przyjęcia” z perspektywy Moskwy [427].

W ten sposób Polska staje się w analizowanym materiale swoistym „punktem ciężkości” Europy Środkowej [950, 954, 427]. To tu najpełniej widać, jak konflikt religijny spleta się z walką o informację, z obroną praw obywatelskich, z napięciem między suwerennością a dominacją zewnętrzną oraz z kryzysem gospodarczym [950, 959, 427]. O ile w Czechosłowacji czy na Węgrzech konflikt przybierał postać wyraźnych represji i procesów, o tyle w Polsce przyjmuje formę długotrwałego testowania granic – granic cenzury, granic negocjacji, granic tolerowanego pluralizmu [917, 950].

W tym sensie Polska nie jest wyjątkiem, lecz najbardziej widocznym przykładem regionalnego wzorca [950]. Spór o Kościół okazuje się sporem o społeczną autonomię i o definicję wspólnoty politycznej [950, 959]. A ponieważ toczy się on w cieniu dominacji radzieckiej, każda jego odsłona natychmiast uzyskuje wymiar geopolityczny [427]. „Laboratorium konfliktu” nie polega tu wyłącznie na represji; polega na nieustannym badaniu, jak daleko można przesunąć granice wolności, nie naruszając równowagi systemu międzynarodowego [427, 950].

Wątki polskie pojawiają się zarówno w kontekście represji powojennych [543, 592, 660], jak i w okresie późniejszym – zwłaszcza w związku z pontyfikatem Jana Pawła II [950, 954, 959]. Artykuły dotyczące wizyt papieskich w Polsce często interpretowane są w kategoriach potencjalnego wpływu na równowagę sił między Moskwą a Zachodem [954, 427]. Pojawiają się pytania o to, czy papieska obecność może „rozluźnić kontrolę” ZSRR nad regionem [954, 427].

Tego rodzaju ujęcie nadaje religii wymiar geopolityczny. Papież nie jest przedstawiany wyłącznie jako przywódca duchowy, lecz jako aktor, którego działania mogą modyfikować układ sił w Europie Środkowej [954, 427]. W ten sposób reprezentacja Watykanu zostaje wpisana w szerszą narrację zimnowojenną, w której religia staje się czynnikiem politycznej mobilizacji [427, 950].

Wizerunek Polski w tym segmencie ma charakter ambiwalentny: z jednej strony jest ona przestrzenią represji [543, 592, 917], z drugiej – symbolem oporu i religijnej tożsamości [954, 959]. Papieskie wystąpienia interpretowane są jako momenty mobilizacji społecznej [954], co wpisuje się w koncepcję religii jako zasobu publicznego [954].

7.4. Region środkowoeuropejski jako pole negocjowania autorytetu

Europa Środkowa funkcjonuje w „New York Times” jako swoiste „laboratorium” relacji między religią a państwem [471, 950]. To tutaj najpełniej ujawnia się napięcie między porządkiem ideologicznym a porządkiem moralnym [859, 247]. Watykan, relacjonowany przez amerykański dziennik, przyjmuje rolę rzecznika wolności religijnej i krytyka systemów opresyjnych [859, 864, 543].

Jednocześnie jednak sposób przedstawiania tych wydarzeń ujawnia wpływ kontekstu amerykańskiego. Konflikt Kościoła z reżimami komunistycznymi bywa

interpretowany jako element szerszej walki między demokracją a totalitaryzmem [471, 950]. W ten sposób stanowiska publikowane w mediach watykańskich zostają włączone w zachodnią narrację o obronie wolności [950, 954].

8. Watykan w perspektywie globalnej: między blokami, rewolucjami i łaodem międzynarodowym

Wyniki analiza tekstów prasowych wskazują jednoznacznie, że w przekazie „New York Timesa” Watykan nie funkcjonuje wyłącznie jako podmiot europejski ani jako aktor ograniczony do konfliktu z komunizmem w Europie Środkowej. Przeciwnie – wyłania się obraz instytucji stale obecnej w globalnych napięciach XX wieku: od Ameryki Łacińskiej [87, 90, 575], przez Bliski Wschód [253, 394, 852], po relacje amerykańsko-radzieckie [230, 734], problem rozbrojenia [228, 651], plan Marshalla [375, 387] czy ONZ [54].

8.1. Ameryka Łacińska: antyklerykalizm, nacjonalizm i dyktatury

W przypadku Ameryki Łacińskiej dominują wątki związane z napięciem między państwem a Kościołem w kontekście rewolucji, laicyzacji i autorytaryzmu. Artykuły dotyczące Meksyku wskazują na konflikt o status prawny duchowieństwa, obywatelstwo księży, własność Kościoła oraz relacje między masonerią, ruchem rewolucyjnym a instytucjami katolickimi [87, 90]. Spór ma tu charakter republikańsko-antyklerykalny: państwo przedstawiane jest jako projekt świecki, który dąży do ograniczenia wpływu Kościoła w edukacji i życiu publicznym.

Z kolei w odniesieniu do Argentyny i innych państw regionu pojawia się motyw „protestów Watykanu” wobec ograniczeń i represji [575, 576, 583]. Konflikt nie ma jednoznacznie ideologii komunistycznej; przeciwnie – bywa związany z reżimami prawniczymi lub wojskowymi. Tym samym przekaz „NYT” pokazuje, że napięcie między Kościołem a państwem nie jest przypisane do jednego modelu ustrojowego. Kościół może wchodzić w konflikt zarówno z systemami rewolucyjnymi, jak i z autorytaryzmem o charakterze nacjonalistycznym.

Watykan jawi się jako instytucja konsekwentnie broniąca autonomii religijnej i praw Kościoła, ale równocześnie unikająca jednoznacznego utożsamienia z konkretną formacją polityczną. W Ameryce Łacińskiej konflikt dotyczy nie tyle bloków geopolitycznych, ile pytania o miejsce religii w nowoczesnym państwie narodowym.

8.2. Bliski Wschód: bezstronność wobec wojny i terroryzmu

Nagłówki odnoszące się do Palestyny, Libanu czy Izraela pokazują Watykan jako aktora starającego się utrzymać retorykę bezstronności [253, 395, 852, 872]. W sytuacjach ataków, nalotów czy napięć wojennych podkreślano, że papież „nie stanął po żadnej ze stron”, potępiając przemoc jako taką, niezależnie od sprawcy.

W przekazie tym wyraźnie zaznacza się różnica między oceną aktu terrorystycznego a aktem wojny państwowej, ale jednocześnie utrzymywana jest zasada, że moralna krytyka dotyczy samej przemocy, nie zaś wyłącznie konkretnego podmiotu [873, 480]. Watykan funkcjonuje tu jako instancja normatywna, próbująca wprowadzić do dyskursu politycznego kategorię „sprawiedliwej ugody” i „umiarkowania”, nawet gdy realna sytuacja militarna temu przeczy.

Bliski Wschód staje się więc przestrzenią, w której testowana jest zdolność Stolicy Apostolskiej do zachowania równowagi między solidarnością z ofiarami a unikaniem politycznego zaangażowania.

8.3. Stany Zjednoczone i porządek zachodni

W materiałach dotyczących Stanów Zjednoczonych Watykan pojawia się w kilku kluczowych momentach historycznych: w reakcji na sprawę Watergate [440], w komentarzach do polityki prezydentów (Truman [218, 389], Roosevelt [128, 166, 198]), a także w kontekście planu Marshalla [375, 379, 387].

Szczególnie ważny jest wątek planu Marshalla, który w nagłówkach interpretowany jest jako „droga do pokoju” [375, 387]. Watykański komentarz nie koncentruje się wyłącznie na aspekcie gospodarczym, lecz wiąże odbudowę ekonomiczną z warunkiem stabilności i ładu moralnego. W tym sensie porządek ekonomiczny, pokój i sprawiedliwość tworzą triadę: długi, reparacje, rozbrojenie i odbudowa nie są rozdzielnymi kategoriami, lecz elementami jednej wizji ładu międzynarodowego.

W reakcji na Watergate Watykan interpretuje kryzys jako dowód siły amerykańskiej demokracji [440]. Tym samym Stolica Apostolska nie dystansuje się od Zachodu, lecz potwierdza znaczenie mechanizmów instytucjonalnych i praworządności. W przekazie nie ma tu retoryki antyamerykańskiej; raczej podkreśla się wartość wolności i instytucjonalnej odpowiedzialności.

8.4. Relacje z ZSRR i polityka rozbrojeniowa

Równolegle nagłówki wskazują na obecność Watykanu w dialogu z Moskwą. Spotkania papieża z Andriejem Gromyką [734, 457], komentarze do przemówień Stalina [221, 257, 380], reakcje na rozmowy rozbrojeniowe czy test-ban talks [228, 651] pokazują, że Stolica Apostolska nie ogranicza się do krytyki komunizmu, lecz uczestniczy w dyplomatycznej grze wokół pokoju.

Pojawia się wyraźny jest motyw rozbrojenia. Artykuły i komentarze akcentują, że prawdziwy pokój wymaga redukcji zbrojeń, a nie tylko deklaracji politycznych [228, 651]. Pojawia się przekonanie, że bez realnej kontroli nad bronią – zwłaszcza nuklearną – niemożliwy jest trwały ład międzynarodowy. W tym sensie Watykan występuje jako podmiot apelujący do obu bloków, a nie jako strona jednego z nich. I nawet gdy w przekazie odnotowywane są „pokojoye przemówienia” przywódców radzieckich, nie oznacza to akceptacji systemu, lecz raczej próbę wykorzystania każdej deklaracji jako potencjalnej przestrzeni dla deeskalacji napięcia [221, 380].

8.5. ONZ i instytucje międzynarodowe

W nagłówkach pojawia się także wątek ONZ jako możliwego gwaranta pokoju [54]. Radio Watykańskie wskazuje, że organizacja ta może odegrać rolę w przywracaniu ładu, co wpisuje się w papieskie postulaty utworzenia i reformy międzynarodowych instytucji zdolnych do mediacji ponad interesami państw narodowych.

W tej perspektywie Watykan nie jest alternatywą dla struktur międzynarodowych, lecz raczej ich moralnym korelatem – podmiotem, który wskazuje na konieczność zakorzenienia polityki w zasadach etycznych.

8.6. Watykan jako „trzeci aktor”

Zestawienie nagłówków z różnych regionów świata prowadzi do jednego wniosku: Watykan nie jest w przekazie „NYT” wyłącznie instytucją religijną ani regionalnym graczem europejskim. Występuje jako „trzeci aktor” między blokami, między Wschodem a Zachodem, między Północą a Południem [230, 734, 375].

Nie oznacza to neutralności w sensie politycznej obojętności. Oznacza raczej konsekwentne podkreślanie kategorii: pokój, rozbrojenie, prawa człowieka, wolność religijna, godność osoby, sprawiedliwy ład ekonomiczny [228, 375, 253]. Niezależnie od tego, czy konflikt dotyczy Meksyku, Argentyny, Palestyny, relacji USA–ZSRR czy ONZ, powraca ta sama struktura argumentacyjna.

Globalny wymiar obecności Watykanu w przekazie „New York Timesa” pokazuje więc, że Stolica Apostolska jest interpretowana jako podmiot normatywny o ambicjach przekraczających granice państw i bloków. Europa Środkowa była jednym z laboratoriów konfliktu, lecz nie jedynym. W skali świata Watykan jawi się jako instytucja stale próbująca wprowadzać do polityki międzynarodowej język moralny – nawet jeśli skuteczność tego języka pozostaje przedmiotem sporu.

Zestawienie regionów pokazuje, że choć konteksty polityczne są odmienne, przekaz medialny zachowuje względną spójność kategorii normatywnych. W Ameryce Łacińskiej dominują wątki wolności religijnej i konfliktu z państwem świeckim lub autorytarnym; na Bliskim Wschodzie – bezstronność wobec przemocy; w relacjach z USA – akcent na instytucjonalną odpowiedzialność; wobec ZSRR – język rozbrojenia i deeskalacji; w odniesieniu do ONZ – wizja ładu opartego na zasadach prawa międzynarodowego. W każdym przypadku Watykan występuje jako aktor normatywny, który nie ogranicza się do jednego bloku geopolitycznego, lecz stara się wprowadzać do dyskursu politycznego powtarzalny zestaw kategorii: pokój, godność osoby, wolność, sprawiedliwość i umiarkowanie.

Tab. 1. Regiony świata w przekazie „New York Timesa”
– kluczowe kategorie dyskursu o Watykanie

Region	Dominujące problemy	Kluczowe kategorie dyskursu	Typ relacji Watykan–państwo	Charakter napięcia
Ameryka Łacińska (Meksyk, Argentyna, inne)	Antyklerykalizm, ograniczenia praw duchowieństwa, relacje z reżimami wojskowymi	Wolność religijna, autonomia Kościoła, prawa obywatelskie, godność osoby	Konflikt z państwem świeckim lub autorytarnym; protesty dyplomatyczne	Spór o miejsce religii w państwie narodowym; napięcie między laicyzmem a katolicyzmem
Bliski Wschód (Izrael, Liban, Palestyna)	Wojna, terroryzm, przemoc państwowa, konflikt arabsko-izraelski	Bezstronność, potępienie przemocy, sprawiedliwa ugoda, umiarkowanie	Apel moralny wobec wszystkich stron; unikanie jednoznacznego opowiedzenia się	Napięcie między solidarnością z ofiarami a zachowaniem neutralności
Stany Zjednoczone	Watergate, polityka zagraniczna, plan Marshalla	Demokracja, praworządność, odpowiedzialność instytucjonalna, pokój poprzez odbudowę	Komentarz normatywny, często aprobujący mechanizmy instytucjonalne	Interpretacja kryzysów jako testu siły demokracji

Region	Dominujące problemy	Kluczowe kategorie dyskursu	Typ relacji Watykan–państwo	Charakter napięcia
ZSRR / relacje Wschód–Zachód	Dialog dyplomatyczny, przemówienia pokojowe, rozmowy rozbrojeniowe	Rozbrojenie, deeskalacja, pokój globalny, prawa Kościoła	Ostrożny dialog; jednocześnie krytyka ideologii materialistycznej	Napięcie blokowe; Watykan jako aktor nadblokowy
ONZ / instytucje międzynarodowe	Organizacja pokoju, mediacja, reforma ładu międzynarodowego	Ład międzynarodowy, instytucjonalizacja pokoju, prawo narodów	Wsparcie dla struktur międzynarodowych jako narzędzia pokoju	Próba zakorzenienia polityki w zasadach etycznych

Komponent czasowy ujawnia, że dominujące ramy interpretacyjne zmieniają się wraz z transformacją systemu międzynarodowego. W pierwszych dekadach XX wieku przekaz dotyczący Ameryki Łacińskiej koncentruje się na konflikcie między państwowym laicyzmem a Kościołem. Po II wojnie światowej centrum ciężkości przesuwają się ku problematyce ładu międzynarodowego, rozbrojenia i instytucjonalizacji pokoju, co widoczne jest zarówno w odniesieniu do ONZ, jak i relacji Wschód–Zachód.

Lata czterdzieste i pięćdziesiąte przynoszą silną obecność kategorii odbudowy gospodarczej i planu Marshalla jako elementu pokoju, natomiast dekady sześćdziesiąta i siedemdziesiąta akcentują napięcia regionalne (Bliski Wschód) oraz kryzysy demokracji liberalnej (Watergate). W latach osiemdziesiątych powraca intensywny dialog blokowy oraz problem rozbrojenia nuklearnego.

Temporalna analiza pokazuje więc, że choć geografia konfliktów ulega zmianie, zestaw kategorii normatywnych pozostaje względnie stabilny: pokój, rozbrojenie, godność osoby, autonomia religijna i instytucjonalna odpowiedzialność. Zmienna jest sceneria geopolityczna, stała – retoryczna architektura argumentacji przypisywana Watykanowi.

Tab. 2. Globalne pola obecności mediów watykańskich na łamach „New York Timesa” – ujęcie teoretyczno-temporalne

Region / przestrzeń	Dominujące problemy empiryczne	Ramy interpretacyjne	Dominujące dekady	Poziom analizy	Typ roli Watykanu
Ameryka Łacińska	Antyklerykalizm, konflikty z państwem świeckim, napięcia z reżimami wojskowymi	Rama wolności religijnej; autonomia Kościoła vs. laicyzm państwowy; prawa osoby	1900–1930 (Meksyk); 1950–1980 (reżimy wojskowe)	Mezo- (instytucjonalny)	Obrońca autonomii religijnej i praw Kościoła
Bliski Wschód	Wojna arabsko-izraelska, terroryzm, przemoc państwowa	Rama bezstronności moralnej; potępienie przemocy; sprawiedliwa ugoda	1940–1970; ponownie lata 80.	Makro- (ład regionalny)	Mediator symboliczny, apel ponad stronami konfliktu

Region / przestrzeń	Dominujące problemy empiryczne	Ramy interpretacyjne	Dominujące dekady	Poziom analizy	Typ roli Watykanu
Stany Zjednoczone	Plan Marshalla, Watergate, kryzysy instytucjonalne	Rama odpowiedzialności instytucjonalnej; demokracja jako mechanizm korekty; pokój przez odbudowę	1940–1950 (odbudowa); 1970 (Watergate)	Makro-Mezo-	Partner normatywny, komentator ładu liberalnego
ZSRR / relacje blokowe	Rozbrojenie, dialog dyplomatyczny, przemówienia pokojowe	Rama deeskalacji blokowej; rozbrojenie jako warunek pokoju; dialog ponad ideologią	1945–1965; 1980–1987	Makro-(system międzynarodowy)	„Trzeci aktor” między blokami
ONZ / instytucje międzynarodowe	Organizacja pokoju, mediacja, reforma ładu	Rama instytucjonalizacji pokoju; prawo narodów; ład oparty na zasadach	1945–1965 (powojenna architektura); lata 60.	Makro-(architektura globalna)	Moralny korelat instytucji międzynarodowych
Europa / Zachód (po 1989)	Transformacja ustrojowa, sekularyzacja, kryzysy Kościoła, skandale	Rama krytyczna i liberalna; mediatyzacja instytucji religijnych; odpowiedzialność	1990–2020	Makro-Mezo-	Instytucja poddana ocenie
Relacje międzyreligijne (globalne)	Dialog katolicko-żydowski, islam, pojednanie, pamięć	Rama dialogu, pojednania i negocjowania pamięci	1965–2020	Mezo-Makro-	Partner dialogu
Holocaust / pamięć historyczna	Odpowiedzialność Kościoła, Pius XII, pamięć Zagłady	Rama odpowiedzialności retrospektywnej, moralna ocena	1960–2000	Makro-	Instytucja oceniana moralnie
Globalna mediatyzacja religii	Media globalne, papież jako figura medialna, kryzysy wizerunkowe	Rama mediatyzacyjna i symboliczna; personalizacja przekazu	2000–2020	Makro-Mezo-	Aktor medialny

8.7. Watykan jako aktor normatywny w systemie konfliktów XX wieku

Przeprowadzona analiza – obejmująca zarówno Europę Środkową, jak i kontekst globalny – pozwala zaproponować spójny model interpretacyjny obecności Watykanu w przekazie „New York Timesa”. Niezależnie od zmieniającej się geografii konfliktów, odmiennych konfiguracji politycznych czy ewolucji systemu międzynarodowego, Stolica Apostolska przedstawiana jest jako aktor normatywny, którego rola polega na wprowadzaniu do dyskursu politycznego powtarzalnego zestawu kategorii: pokój, godność osoby, wolność religijna, sprawiedliwość, umiarkowanie oraz odpowiedzialność instytucjonalna [228, 253, 375].

Europa Środkowa stanowiła najbardziej wyraziste „laboratorium konfliktu”, w którym napięcie między państwem a Kościołem spletało się z konfrontacją ideologiczną Wschodu i Zachodu [221, 230]. W tym kontekście Watykan pojawiał się

jako obrońca autonomii religijnej wobec systemu totalitarnego, ale zarazem jako podmiot świadomy geopolitycznych ograniczeń i konieczności unikania eskalacji. Konflikt nie był tu wyłącznie religijny – był konfliktem o informację, o przestrzeń publiczną, o definicję wspólnoty politycznej oraz o granice suwerenności w warunkach dominacji blokowej.

W wymiarze globalnym struktura ta nie znika, lecz ulega transformacji. W Ameryce Łacińskiej spór dotyczy świeckości państwa i autorytaryzmu [87, 575]; na Bliskim Wschodzie – przemocy i wojny [395, 852]; w relacjach USA–ZSRR – rozbrojenia i deeskalacji [228, 734]; w odniesieniu do ONZ – instytucjonalizacji pokoju [54]. Różne są konfiguracje polityczne, lecz rama interpretacyjna pozostaje stabilna. Watykan nie jest tu aktorem blokowym, lecz „trzecim podmiotem”, funkcjonującym w przestrzeni między państwami i ideologiami.

Można zatem mówić o trójpoziomowym modelu obecności Watykanu w dyskursie międzynarodowym:

1. poziom instytucjonalny (mezo) – obrona autonomii Kościoła wobec państw narodowych; konflikt o edukację, media, własność i status prawny;
2. poziom systemowy (makro) – apel o pokój, rozbrojenie i sprawiedliwy ład międzynarodowy; dialog ponad blokami;
3. poziom normatywny (fundamentalny) – odwołanie do godności osoby i prawa moralnego jako kryterium oceny działań politycznych.

W tej perspektywie Watykan jawi się jako aktor paradoksalny: pozbawiony klasycznej siły militarnej czy ekonomicznej, lecz posiadający kapitał symboliczny, który pozwala mu uczestniczyć w sporach o charakterze globalnym. Jego skuteczność nie polega na narzucaniu rozwiązań, lecz na stałym wprowadzaniu do debaty kategorii etycznych, które konkurują z językiem czysto geopolitycznym.

Analiza nagłówków i adnotacji pokazuje, że przekaz medialny konstruuje obraz Stolicy Apostolskiej jako instancji mediacyjnej, niekiedy krytycznej wobec obu stron konfliktu, lecz konsekwentnie zakorzenionej w idei pokoju rozumianego nie jako brak wojny, lecz jako porządek oparty na sprawiedliwości i ograniczeniu przemocy. W tym sensie zarówno Europa Środkowa, jak i inne regiony świata nie są odrębnymi przypadkami, lecz wariantami tej samej struktury: konflikt polityczny zyskuje wymiar moralny, a dyskurs religijny wchodzi w przestrzeń systemu międzynarodowego.

Ostatecznie model ten pozwala odczytać obecność Watykanu w przekazie „New York Timesa” nie jako serię epizodów, lecz jako spójną narrację o aktorze normatywnym funkcjonującym na przecięciu ideologii, państw i instytucji międzynarodowych. Europa Środkowa była miejscem intensyfikacji tej narracji; świat – jej przestrzenią realizacji.

9. Sprawiedliwość i prawo: Watykan jako normatywny arbiter

Wysoka frekwencja pól leksykalnych *justice / law / trial / court / sentence / unjust / rights* nie działa tu jak neutralny opis tematyki prawniczej. W dyskursie „The New York Times” te terminy układają się w rozpoznawalną konstrukcję roli: Watykan bywa przedstawiany jako instancja, która testuje działania państw według kryteriów formalno-prawnych i moralno-normatywnych [41, 544]. Innymi słowy, prawo

(w sensie procedury, wyroku, sądu) jest stale „podszyte” pytaniem o prawomocność etyczną, a Stolica Apostolska zostaje umieszczona w pozycji arbitra, który potrafi nazwać moment, w którym legalność przestaje być równoznaczna ze sprawiedliwością.

9.1. Prawo stanowione a prawo moralne

Wątek napięcia między prawem stanowionym a prawem moralnym powraca w kilku rejestrach — od opisów procesów o wyraźnym zabarwieniu politycznym [41, 544], po spory z państwami zachodnimi, gdzie stawką jest nie tyle sam werdykt, ile to, czy system prawny zachowuje zdolność do autentycznej sprawiedliwości. Charakterystyczne jest, że wyroki określane jako „polityczne” albo „niesprawiedliwe” są w tej narracji legalne tylko powierzchownie: formalna poprawność procedury nie zamyka dyskusji, lecz ją otwiera, przenosząc ciężar na kategorię godziwości.

Ten mechanizm widać szczególnie wyraźnie w materiałach wokół sprawy Sacco-Vanzettiego [41]. „L'Osservatore Romano” potrafi jednocześnie podtrzymać prymat instytucji (apelacja jako „droga do sprawiedliwości”) i uderzyć w presję ulicy, która chce zastąpić sąd emocją zbiorową. W efekcie Stolica Apostolska nie występuje tu wyłącznie jako „strona” lub beneficjent współczucia, lecz jako rzecznik zasady: sprawiedliwość jest fundamentem ładu społecznego, a jej delegitymizowanie — nawet w imię rzekomej słuszności — grozi destabilizacją porządku. Podobnie w komentarzach do sprawy Lindbergha logika jest normatywna, nie sensacyjna [36]: bezkarność nie jest tylko defektem państwa, lecz ryzykiem erozji zaufania publicznego i „płodnym ziarnem anarchii”.

Z kolei opisy procesu abp. Stepinaca wzmacniają ten sam schemat, ale przesuwają go na jeszcze wyższy poziom stawki [544, 888]. Jeśli proces jest „zasadniczo

Fot.. 3. *The Deputy' Stirs Concern in Vatican,*
„The New York Times”, 8 marca 1964. Źródło: archiwum The New York Times

‘THE DEPUTY’ STIRS CONCERN IN VATICAN

By PAUL HOFMANN

Special to The New York Times
ROME, March 7.—The Vatican has been following the progress of Rolf Hochhuth's play "The Deputy"—known here as "The Vicar"—from the theaters of his native Germany to those of Switzerland, Paris, London and Broadway with deeper anguish than its official apologists may have suggested.

Roman Catholic churchmen here will admit privately that the international and interfaith hate stirred by the play ought to speed historical reappraisal of an exceptional pontificate at a time when Christianity found itself confronted with a satanic ideology.

Five years and five months after the death of Pope Pius XII the central character in the play, his hieratic figure still looms large in the memory of Rome, and his words—and stances—seem still to linger on in the halls of the apostolic palace.

Not Encouraged

"Papa Pacelli," as Pope Pius XII was and is often called with a familiarity that he did not generally inspire or encourage, is vividly remembered by the Romans as the Pontiff of their Nazi-occupied "open city" of World War II. The King had died, Mussolini was Hitler's puppet in northern Italy, a civil authority had collapsed, only the Pope was then standing be-

Various Shades of Opinion Expressed Over Silence Of Pius XII on Nazi Persecution of Jews

ropean prelates and, this week by Cardinal Spellman of New York.

Catholic opinion in various countries that seemed to accept some, if not all of Hochhuth's theses, has so far been ignored by Osservatore Romano.

Nevertheless, the Vatican newspaper has lately been showing a tendency to tone down polemics and present more facts, such as testimonials by Jews who said they had been aided by Pope Pius XII or the Catholic Church during World War II. Evidence like this may be a contribution to some future white book by the Vatican on its activities during the last war, much of which are still unknown and buried in secret archives.

Whoever talks with ecclesiastics or laymen working in the Vatican becomes quickly aware that "The Deputy" has given a fresh impulse to a debate on the complicated personality of Pope Pius XII and his role in history—a debate that has been quiet, going on ever since his death among those who worked under him.

End of an Era

Pope Pius XII's pontificate is now generally regarded as marking the end of a Catholic Church era that is described by some as that of full Papal sovereignty and by others, less reverently, as that of "the cult of the Papal personality."

Winds of change came to the Vatican with Pope Pius XII.

polityczny”, a dowody nie przekonują, to spór dotyczy już nie wyłącznie jednostkowego przypadku, lecz wiarygodności sądu jako instytucji. Wówczas pojawia się charakterystyczny zabieg „eskalacji instancji”: skoro system nie daje realnego odwołania, pozostaje apel do opinii publicznej i – w ostateczności – „najwyższy sąd historii”. Ta figura domyka ramę, w której Watykan może delegitymizować rozwiązania prawne, nie negując samej idei prawa: neguje instrumentalizację prawa, które staje się narzędziem walki politycznej.

Wreszcie, całe to pole dyskursu otrzymuje mocne uzasadnienie doktrynalne w cytowanych wypowiedziach: prawo nie jest absolutem, a legalizm doprowadzony do granic może produkować niesprawiedliwość. W rezultacie Watykan zostaje w nowojorskim „Timesie” wyposażony w język, który pozwala mu kwestionować wyrok nawet wtedy, gdy państwo broni go jako zgodnego z przepisami: formalna legalność nie jest ostatnim słowem, jeśli nie przechodzi testu moralnego.

9.2. Spory o laicyzm i kompetencje Kościoła

Drugi nurt to konflikty o jurysdykcję — przede wszystkim o to, czy państwo może regulować sfery, które Kościół traktuje jako moralnie i sakramentalnie autonomiczne (małżeństwo, edukacja, publiczna obecność religii) [120, 123, 906]. W tych sporach Watykan bywa przedstawiany jako obrońca własnych kompetencji, ale nie w wąskiej, korporacyjnej logice „instytucja broni interesu”. Znacznie częściej dyskurs przesuwa tę obronę na poziom ładu normatywnego: chodzi o to, czy państwo ma prawo ustanowić reguły, które rozrywają porządek wartości i praktyk legitymizowanych przez tradycję religijną.

Wątek konkordatu i sporów o małżeństwo (np. w kontekście ustawodawstwa rasowego) jest tu szczególnie funkcjonalny [123, 155], bo pozwala „przetłumaczyć” spór moralny na język prawny: nie tylko „co jest słuszne”, ale „kto jest kompetentny” do rozstrzygania o ważności małżeństwa i jakie są granice ingerencji państwa. Równolegle pojawiają się komentarze, które oceniają skutki legislacji przez pryzmat jej wpływu na kulturę legalności (np. prohibicja jako generator ostentacyjnego braku poszanowania prawa) [63]. Ta linia argumentacji robi rzecz ważną: Watykan nie jest tu antypaństwowy ani antyprawny; raczej przyjmuje rolę recenzenta porządku prawnego, oceniając, czy prawo wzmacnia wspólnotę i jej moralny habitus, czy też go osłabia.

W rezultacie „NYT” składa z tych materiałów obraz konfliktu dwóch modeli ładu społecznego. Pierwszy — sekularny — opiera się na tezie o wyłączności państwa w regulowaniu sfery publicznej. Drugi — kościelny — broni autonomii norm moralnych i sakramentalnych, a zarazem upomina się o ich obecność w definicji sprawiedliwości. To dlatego spór o kompetencje nie jest w tej narracji czysto instytucjonalny: staje się debatą o fundamentach porządku społecznego.

9.3. Sprawiedliwość w wymiarze międzynarodowym

Trzeci poziom przenosi kategorię sprawiedliwości na skalę globalną, szczególnie w powiązaniu z pokojem i ładem powojennym [252]. W cytowanych komentarzach Watykan konsekwentnie przeciwstawia pokój jako efekt równowagi sił — pokojowi jako porządkowi opartemu na sprawiedliwości, zaufaniu i wzajemnej odpowiedzialności

[252, 228]. Kluczowe jest tu przesunięcie: nie wystarczy, że wojna się kończy; pytanie dotyczy tego, czy powstający ład jest sprawiedliwy, a więc zdolny do trwałości.

Stąd sceptycyzm wobec „kompromisu” rozmywającego zasady (np. w tle Karty Atlantyckiej) [252] i stąd nacisk na to, że pokój nie może być produktem samego bezpieczeństwa rozumianego jako niemożność wyrządzenia krzywdy. W tej perspektywie Watykan nie tylko komentuje wydarzenia, ale narzuca kryteria oceny działań państw i architektury systemu międzynarodowego. To dokładnie ten moment, w którym reprezentacja Stolicy Apostolskiej przechodzi z roli reaktywnej do projektującej: formułuje normatywną wizję ładu, w której sprawiedliwość jest warunkiem pokoju.

9.4. Trójpoziomowa struktura sprawiedliwości

Zebrane materiały układają się więc w trójpoziomową strukturę dyskursu: (1) poziom indywidualny, gdzie stawką jest ocena konkretnego procesu i wyroku [41, 544]; (2) poziom instytucjonalny, gdzie waży się jurysdykcja i granice laickiego państwa wobec Kościoła [123, 155]; (3) poziom międzynarodowy, gdzie sprawiedliwość staje się warunkiem sensownego pokoju i stabilnego ładu globalnego [252, 228]. Ta wielopoziomowość nie jest ozdobnikiem, lecz wzmacnia figurę Watykanu jako normatywnego arbitra zdolnego do formułowania ocen „od przypadku do systemu”, od jednostkowego werdyktu, przez spór o kompetencje, aż po projekt porządku światowego. Dominujące wartościowanie ma tu charakter legitymizujący: Watykan konstruowany jest jako podmiot uprawniony do formułowania ocen zarówno na poziomie jednostkowym, jak i systemowym.

10. Holocaust i dialog z judaizmem: od defensywności do partnerstwa

W odróżnieniu od segmentów dotyczących totalitaryzmów czy sporów prawnych wątek relacji katolicko-żydowskich wprowadza wyraźne przesunięcie pozycji dyskursywnej Watykanu. Analiza frekwencyjna ujawnia dominację leksykalną terminów takich jak *Holocaust*, *Jews*, *Israel*, *Jerusalem*, *dialogue*, *ties*, *criticism*, a także odniesień do postaci Piusa XII. Ten segment dyskursu organizuje się wokół kategorii pamięci i odpowiedzialności, a nie wyłącznie konfliktu politycznego. Analiza presupozycji ujawnia ponadto, że odpowiedzialność Kościoła za brak jednoznacznej reakcji wobec Zagłady często traktowana jest jako założenie implicytne, niewymagające dodatkowego uzasadnienia. Holocaust pełni funkcję nadrzędnej ramy normatywnej, która porządkuje hierarchię ocen i wyznacza granice prawomocnych interpretacji.

10.1. Holocaust jako punkt odniesienia moralnego

W tekstach dotyczących II wojny światowej oraz jej późniejszej interpretacji pojawia się pytanie o postawę Kościoła wobec Zagłady [998, 709, 710]. W przeciwieństwie do ramy totalitaryzmu, gdzie Watykan występuje jako jednoznaczny oskarżyciel reżimów, w tym przypadku staje się podmiotem podlegającym ocenie. Dyskurs konstruuje narrację o „milczeniu” Piusa XII, krytyce historyków oraz potrzebie wyjaśnień [710, 998]. Dominujące wartościowanie ma przy tym charakter krytyczny: selekcja przykładów i kontekstów prowadzi do utrwalenia obrazu Watykanu jako

instytucji niewystarczająco reagującej na Zagładę. Z perspektywy krytycznej analizy dyskursu oznacza to przesunięcie z pozycji normatywnego arbitra do pozycji uczestnika debaty. Watykan nie tylko formułuje osąd, lecz także musi odpowiadać na zarzuty [709, 710]. Analiza presupozycji wskazuje, że sama konieczność takiej odpowiedzi zostaje przedstawiona jako oczywista, co wzmacnia asymetrię między dyskursem medialnym a jego przedmiotem. Taka zmiana struktury relacji komunikacyjnej jest istotna dla całościowego obrazu reprezentacji. Holocaust funkcjonuje tu jako meta-kategoria moralna, wobec której oceniane są instytucje religijne [998]. W ten sposób dyskurs amerykańskiej prasy wpisuje relacje katolicko-żydowskie w szerszą narrację o odpowiedzialności historycznej XX wieku.

10.2. Ewolucja ku dialogowi

Analiza tekstów od lat sześćdziesiątych XX wieku ujawnia systematyczną zmianę tonu. Wraz z Soborem Watykańskim II i dokumentem *Nostra Aetate* pojawia się język pojednania i dialogu [714, 322]. W korpusie coraz częściej współwystępują słowa *improved ties, reconciliation, dialogue, meeting, visit*. Wizerunek Watykanu przesuwają się od defensywnej reakcji wobec krytyki ku aktywnej inicjatywie dialogicznej [709, 714]. Zmianie tej towarzyszy również przesunięcie wartościowania: od dominującej wcześniej ramy krytycznej ku bardziej zrównoważonemu, a miejscami pozytywnemu ujęciu działań Watykanu. Papieskie wizyty w synagogach czy oficjalne deklaracje o potrzebie poprawy relacji z judaizmem relacjonowane są jako istotne wydarzenia symboliczne [322, 323]. W analizowanym dyskursie następuje więc rekonfiguracja pozycji: Stolica Apostolska staje się partnerem w procesie negocjowania pamięci i przyszłości relacji międzyreligijnych.

10.3. Ziemia Święta i wymiar geopolityczny

Wątek relacji z judaizmem łączy się również z problematyką Izraela i Jerozolimy. Terminy takie jak *Holy Places, Jerusalem, internationalization* pojawiają się w kontekście stanowisk Watykanu dotyczących statusu miejsc świętych [482, 701, 273]. W tym segmencie dyskurs nabiera wymiaru geopolitycznego, gdyż dotyczy konfliktu izraelsko-palestyńskiego i kwestii suwerenności.

Wizerunek Watykanu w tym obszarze różni się od reprezentacji w kontekście Europy Środkowej. Stolica Apostolska nie występuje tu jako strona jednoznacznie przeciwstawiona określönemu reżimowi, lecz jako mediator apelujący o rozwiązanie oparte na ochronie dziedzictwa religijnego [482, 701]. W ten sposób dialog międzyreligijny splata się z dyplomacją międzynarodową.

10.4. Segment dialogiczny w strukturze dyskursu

Subdyskurs dotyczący Holocaustu i relacji z judaizmem stanowi najbardziej dialogiczny fragment całego korpusu [709, 714, 998]. O ile w wątkach totalitarnych i normatywnych dominowała rama osądu, o tyle tutaj pojawia się rama rozmowy, wyjaśniania i pojednania. A to potwierdza hipotezę o wielopozycyjnym wizerunku Watykanu. Stolica Apostolska nie jest przedstawiana wyłącznie jako autorytet moralny, lecz również jako aktor podlegający historycznej refleksji i zdolny do redefinicji własnej pozycji.

10.5. Dialog międzyreligijny po 2000 roku: od pojednania do współpracy

W pierwszej dekadzie XXI wieku w dyskursie „The New York Times” wyraźnie zaznacza się przesunięcie w kierunku ujmowania Watykanu jako uczestnika globalnej dyplomacji międzyreligijnej. Spotkanie papieża Benedykta XVI z królem Arabii Saudyjskiej Abdullahem zostaje przedstawione jako wydarzenie o charakterze historycznym, nie tylko ze względu na brak formalnych relacji dyplomatycznych między obiema stronami, lecz przede wszystkim jako sygnał redefinicji relacji między chrześcijaństwem a islamem. W przekazie „L'Osservatore Romano” spotkanie to zostaje ujęte w kategoriach „współpracy” między religiami oraz konieczności wspólnego działania na rzecz pokoju, co stanowi wyraźne przesunięcie od wcześniejszych ram konfliktowych ku ramie dialogiczno-kooperacyjnej [2003].

Pojawia się założenie o rosnącej współzależności świata, w którym granice polityczne i kulturowe tracą swoją sztywność, a dialog między religiami staje się koniecznością. Wartościowanie ma charakter wyraźnie pozytywny wobec współpracy międzyreligijnej, która przedstawiana jest jako warunek stabilności globalnej, zwłaszcza w kontekście konfliktu izraelsko-palestyńskiego. Dziennik watykański ujawnia wymiar naprawczy tej strategii, odwołując się do wcześniejszego kryzysu wywołanego wypowiedzią papieża w Ratyzbonie, co wprowadza element refleksyjny i pokazuje zdolność instytucji do korekty własnego przekazu.

Oznacza to dalsze przesunięcie pozycji Watykanu: z aktora normatywnego, definiującego granice doktrynalne, w stronę partnera dialogu działającego w wielopoziomowej przestrzeni globalnej. Media watykańskie funkcjonują tu jako narzędzie komunikowania tej zmiany, konstruując obraz Kościoła jako instytucji zdolnej do współpracy ponad podziałami religijnymi i politycznymi. Dyskurs ten wpisuje Watykan w logikę globalnego zarządzania konfliktami, w której znaczenie zyskują nie tylko normy, lecz także zdolność do ich negocjowania.

11. Wolność religijna jako wartość fundamentalna i meta-rama dyskursu

Analiza frekwencyjna pokazuje, że obok kategorii *peace* i *justice* jednym z najbardziej konsekwentnych sąsiadów semantycznych odniesień do Watykanu jest *freedom* — zwykle w konfiguracjach typu *freedom of religion*, *religious liberty*, *church freedom*, *lack of true freedom*, *anti-clerical campaign* [15, 81, 88]. Co istotne, to pole nie działa w korpusie wyłącznie jako temat „o wolności” obok innych tematów. Pełni raczej funkcję meta-ramy, która porządkuje interpretację zjawisk bardzo różnych: od represji wobec duchowieństwa [90, 116], przez konflikty prawne i spory o laicyzm, po dyplomację, propagandę i negocjacje z państwami, a nawet dialog międzyreligijny [34, 49, 59]. Wolność religijna staje się w tym sensie kategorią przekrojową: nie tyle opisuje pojedyncze wydarzenia, ile dostarcza kryterium ich oceny.

11.1. Wolność wobec totalitaryzmu i państwa „totalizującego”

Ważne jest, że rama wolności religijnej pojawia się wcześniej i wraca w długim trwaniu. Już w 1907 roku relacje o stanowisku papieskim wobec francuskiej ustawy laicyzacyjnej operują językiem, który nie ogranicza się do sporu administracyjnego [15]: prawo ma tu skutki cywilizacyjne, bo zmierza do „dechryścianizacji” i rozmontowania ładu, w którym Kościół pozostaje podmio-

tem publicznym. W kolejnych dekadach podobny idiom wraca w odniesieniu do Meksyku, Czechosłowacji czy Jugosławii – a więc w sytuacjach, w których ograniczanie Kościoła jest interpretowane jako naruszenie podstawowych praw wspólnoty religijnej [87, 90]. Linie tę wzmacnia materiał o konflikcie Watykanu z faszyzmem włoskim – i to zanim jeszcze zostanie on „przykryty” wielką narracją o wojnie [34, 65, 79]. W tej perspektywie istotą sporu nie jest pojedyncza ustawa, lecz warunek brzegowy relacji Kościół–państwo: Stolica Apostolska nie negocjuje pół-suwerenności, tylko żąda „pełnej wolności niezależności, rzeczywistej i widocznej dla całego świata” [79, 121]. To sformułowanie jest dyskursywnie mocne, bo redefiniuje wolność jako coś więcej niż tolerancję: wolność ma być jawna, gwarantowana i rozpoznawalna zewnętrznie, a więc – w języku politycznym – ma charakter quasi-międzynarodowej legitymizacji.

W tej samej sekwencji pojawia się jeszcze jeden mechanizm ramowania: skoro państwo projektuje „reformy” jednostronnie, to nie wolno nazywać tego „współpracą”. Wolność Kościoła jest tu więc warunkiem autentycznej bilateralności, a nie dodatkiem do programu rządowego [49]. Co więcej, spór zostaje wpisany w logikę korekty „niesprawiedliwego ustawodawstwa”: wolność religijna jest przedstawiana jako prawo, które wymaga nie tylko deklaracji, ale i systemowej rewizji praw, które Kościół uznaje za krzywdzące [120].

W odniesieniu do nazizmu i komunizmu rama wolności religijnej zostaje zaostrzona: wolność jest tu konstruowana jako wartość zagrożona i jako prawo praktyk religijnych niezależnych od ingerencji państwa [99, 118, 133]. Terminy typu *persecution*, *suppression*, *crackdown*, *anti-clerical* przechodzą z poziomu retoryki na poziom diagnozy systemowej [88, 97]: totalitaryzm jest opisywany nie tylko jako reżim represji politycznej, lecz jako struktura ograniczająca fundamentalne prawa duchowe, a przez to wpisana w szerszy język praw człowieka. Ta sama logika wraca w późniejszych ujęciach zimnowojennych: „brak prawdziwej wolności” w ZSRR działa jako formuła syntetyzująca [88, 133], a dyplomatyczne kontakty (np. próby uzyskania „minimum wolności religijnej”) zostają przedstawione jako test realności, a nie deklaracji [59].

Ważny jest przy tym pewien szczegół: nawet wewnątrzkościelne rozstrzygnięcia (np. interpretacja dekretu o głosowaniu na partie wspierające komunistów) są osadzone w warunku „wolnych wyborów”. To przesuwaa wolność religijną w stronę szerszego pakietu wolności politycznych [97]: nie da się sensownie mówić o wolności sumienia i religii bez minimalnych warunków wolności obywatelskiej.

11.2. Wolność w kontekście zachodnim: demokracje liberalne i „miękkie” ograniczenia

Drugą osią jest fakt, że wolność religijna nie służy tu wyłącznie do piętnowania reżimów jawnie represyjnych. W korpusie pojawia się ona także w odniesieniu do zachodnich demokracji, gdzie spór nie dotyczy zwykle przymusu bezpośredniego, lecz ram instytucjonalnych: edukacji religijnej, laicyzmu, publicznego statusu religii, a także skutków legislacji dla moralnego habitusu społeczeństwa [15, 120].

Dobrym przykładem jest wątek amerykański, w którym wolność w praktyce bywa przedstawiana jako wewnętrznie sprzeczna: państwo nie naucza religii

„w imię neutralności”, gdyż w perspektywie watykańskiej taka neutralność może oznaczać systemową odmowę edukacji religijnej i w konsekwencji krzywdę obywateli. Jeszcze mocniejszy jest argument o asymetrii: rodzice posyłający dzieci do szkół prywatnych ponoszą koszt podwójny, a więc w imię formalnej równości powstaje sytuacja dyskryminująca. W takich fragmentach wolność religijna działa jak kryterium oceny polityk publicznych, nie jako manifest ideologiczny.

Podobnie w materiałach z Ameryk Łacińskiej wolność religijna zostaje osadzona w konflikcie politycznym, ale nie redukuje się do antyrządowej retoryki: w przypadku Argentyny linia oskarżenia mówi o „nałożeniu kagańca” na wolność religijną poprzez więzienie księży [90] i jednoczesnym naruszeniu ładu moralnego poprzez legalizację rozwodów [120]. Ta kombinacja jest symptomatyczna: wolność religijna jest tu spleciona z porządkiem moralnym, a spór z państwem dotyczy zarazem przestrzeni publicznej, prawa rodzinnego i praw instytucji.

To wszystko wzmacnia centralną tezę segmentu: Watykan w dyskursie „NYT” nie jest strażnikiem wolności tylko „przeciw Wschodowi”. Jest strażnikiem wolności jako wartości, która przekracza prosty podział Wschód–Zachód i może być uruchamiana również w demokracjach liberalnych, gdy spór dotyczy statusu religii w porządku publicznym [15, 120].

11.3. Wolność jako kategoria integrująca role dyskursywne

Jeśli zestawić różne poziomy analizy (pokój, sprawiedliwość, prawo, konflikt ideologiczny), widać, że wolność religijna działa jak spoiwo całej konstrukcji. Integruje role dyskursywne Watykanu, bo w każdym segmencie pojawia się jako to samo kryterium – tylko aplikowane do różnych problemów [15, 99, 133].

W ramach dyskursu pokojowego wolność religijna łączy się z godnością osoby: pokój nie może być „za wszelką cenę”, bo jego warunkiem ma być wolność człowieka, jego prawa i religia [54, 59]. W segmentach represyjnych wolność staje się kategorią ochronną: mówi o prawie do kultu, o wolności Kościoła, o statusie duchowieństwa i instytucji [88, 90, 116]. W sporach prawnych wolność działa jako test ustawodawstwa: czy prawo państwowe pozostawia przestrzeń realnej autonomii religii, czy raczej ją redukuje, oswaja lub przekształca w czysto prywatną praktykę [15, 120]. Wreszcie, w dyskursach późniejszych (w tym encyklikach) wolność religijna bywa nazywana wprost jednym z podstawowych praw człowieka, a Kościół zostaje opisany jako „strażnik wolności i godności” w świecie, który traci orientację moralną [99, 133].

W ten sposób wolność religijna funkcjonuje w korpusie nie jako jeden temat oprócz innych, lecz jako meta-rama aksjologiczna: to przez nią interpretowane są różne konflikty, a Watykan otrzymuje rolę aktora, który nie tylko reaguje, ale także uzasadnia i porządkuje normatywnie.

11.4. Wolność religijna i post-sekularna sfera publiczna

Z perspektywy teoretycznej segment ten wzmacnia tezę o publicznym charakterze religii: wolność religijna nie jest tu redukowana do prywatnej praktyki jednostek, lecz staje się elementem porządku publicznego i międzynarodowego [15,

99]. Jest to zgodne z intuicją Casanovy¹³: religia „wraca” do sfery publicznej nie jako resztki tradycji, lecz jako zasób argumentacyjny w sporach o normy i prawa. W podobnym duchu można odczytać obecność w dyskursie fraz o „prawdziwej wolności” i o wolności religijnej jako prawie człowieka [88, 133]: to język, który czyni z religii uczestnika debaty o wspólnocie politycznej – a nie tylko jej obiekt.

Prasowy obraz Watykanu wpisuje się zatem w postsekularną wizję sfery publicznej¹⁴: argumenty religijne nie są tu wyłączone z debaty, ale wchodzą do niej jako nośnik roszczeń normatywnych, szczególnie wtedy, gdy stawką jest godność osoby i granice państwowej regulacji. Meta-rama wolności religijnej działa więc jako stabilny kanał przejścia między porządkiem duchowym a porządkiem publicznym: pozwala religii mówić o polityce językiem praw, a polityce – być ocenianą w języku wartości.

11.5. Religia i nauka: od konfliktu do współpracy

Na początku XXI wieku w dyskursie „New York Times” widoczna staje się wyraźna rekonfiguracja relacji między nauką a religią. Szczególnie wyraźnie ujawnia się ona w kontekście sporu o teorię ewolucji. „L'Osservatore Romano” uznaje stanowisko sądu amerykańskiego odrzucającego nauczanie kreacjonizmu i inteligentnego projektu jako alternatywy dla teorii ewolucji. Tym samym dochodzi do jednoznacznego rozróżnienia między porządkiem naukowym a porządkiem religijno-filozoficznym, a próba ich mieszania zostaje oceniona negatywnie jako źródło poznawczego zamętu [2002].

Z perspektywy krytycznej analizy dyskursu istotne są tu zarówno presupozycje, jak i wartościowanie. Presupozycją jest założenie autonomii nauki jako sfery rządzącej się własnymi regułami metodologicznymi, które nie mogą być naruszane przez argumenty natury teologicznej. Wartościowanie ma charakter wyraźnie pozytywny wobec naukowego opisu rzeczywistości, a zarazem krytyczny wobec prób jego podważania poprzez kategorie religijne prezentowane jako naukowe. W efekcie przekaz mediów watykańskich zostaje wpisany w ramę racjonalności i metodologicznej poprawności, co stanowi istotne odejście od stereotypowego obrazu Kościoła jako przeciwnika nowoczesnej nauki.

Analiza tego przypadku ujawnia bardziej złożoną strukturę komunikacyjną. Choć artykuł nie jest przedstawiany jako oficjalne stanowisko Stolicy Apostolskiej, jego publikacja w organie watykańskim implikuje znaczenie instytucjonalne i zostaje odczytana przez aktorów zewnętrznych jako sygnał dopuszczalnej interpretacji. W rezultacie Watykan funkcjonuje tu nie jako arbitralny strażnik doktryny, lecz jako uczestnik debaty epistemologicznej, który uznaje granice między nauką a religią i akceptuje ich współistnienie.

W drugiej dekadzie XXI wieku dyskurs „New York Times” ujawnia dalsze pogłębienie relacji między nauką a religią w odniesieniu do mediów watykańskich, tym razem nie tylko na poziomie deklaracji, lecz także praktyki instytucjonalnej. Przykładem jest funkcjonowanie Watykańskiego Obserwatorium Astronomicznego, przedstawionego jako ośrodek prowadzący pełnoprawne badania naukowe i uczestniczący w globalnej wspólnocie naukowej. W przekazie tym podkreślana

¹³ J. Casanova, *Public Religions in the Modern World*. University of Chicago Press 1994.

¹⁴ J. Habermas, *Notes on a Post-Secular Society*. „New Perspectives Quarterly”, 25(4) 2008, p. 17–29.

jest nie tylko kompatybilność wiary i nauki, lecz także aktywne zaangażowanie Kościoła w produkcję wiedzy naukowej [2006].

U podstaw tej narracji leży założenie braku sprzeczności między porządkiem religijnym a naukowym, które zostaje dodatkowo wzmocnione poprzez odwołania do historii nauki oraz wkładu duchownych w jej rozwój. Wartościowanie ma charakter wyraźnie pozytywny wobec działalności naukowej, która przedstawiana jest jako integralny element misji Kościoła, a nie jej zagrożenie. Jednocześnie dyskurs ten zawiera element polemiczny wobec utrwalonych w kulturze popularnej narracji o konflikcie nauki i religii, określanych wręcz jako forma „historycznego fake newsa”.

Przypadek ten rozwija wcześniejszy schemat obecny w debacie o ewolucji, ukazując Watykan nie tylko jako uczestnika sporu o granice nauki, lecz jako aktora współtworzącego wiedzę naukową. Media watykańskie funkcjonują tu jako narzędzie legitymizacji tej roli, konstruując obraz instytucji zdolnej do długoterminowego, niespektakularnego, lecz systemowego zaangażowania w badania. W rezultacie Watykan zostaje wpisany w logikę współczesnego systemu nauki, w którym znaczenie zyskuje nie tylko autorytet symboliczny, lecz także udział w produkcji i dystrybucji wiedzy.

12. Kultura, rodzina i moralność: Watykan wobec nowoczesności

Oprócz wątków geopolitycznych i instytucjonalnych w analizowanym korpusie konsekwentnie wraca segment: kultura popularna, obyczajowość, rodzina i publiczna moralność [50, 57, 120]. To właśnie tu Watykan jest przedstawiany nie tyle jako aktor dyplomatyczny czy mediator, ile jako instancja normatywna: strażnik granic tego, co uznaje za dopuszczalne w świecie nowoczesnym, a zarazem krytyk mechanizmów nowoczesności, które te granice rozmywają [50, 120]. W odróżnieniu od fragmentów „wydarzeniowych” segment kulturowy układa się w opowieść o długim trwaniu: o napięciu między sacrum a modernizacją i o tym, jak media (w tym media masowe) stają się jednym z głównych pól tej konfrontacji [54, 77].

W watykańskich przekazach przywoływanych przez „New York Times” kultura nie jest neutralnym tłem życia społecznego. Jest nośnikiem antropologii – obrazu człowieka, wolności, cielesności, rodziny, a także prawa. Dlatego tak łatwo łączy się tu sfera obyczaju z językiem ładu, zagrożenia i ochrony [50, 57]. Wczesnym przykładem jest wątek mody, w którym komentarz obyczajowy zostaje podniesiony do rangi diagnozy moralnej: współczesny styl kobiecego ubioru bywa określany jako „katastrofa cnoty” i znak „rozluźnienia obyczajów”, a sama estetyka codzienności zostaje wpisana w spór o duchowy porządek wspólnoty [50, 57].

Ta sama logika powraca w reakcji na kulturę masową, zwłaszcza film. W 1927 roku „L'Osservatore Romano” miał ostrzegać Europę przed amerykańskimi filmami jako „letalną trucizną” rodzącą się z „przewagi dolara” [54, 57] – co warto czytać nie tylko jako epizod antyamerykańskiej polemiki, lecz jako modelową obawę przed rynkową produkcją symboli, które konkurują z katolicką wizją człowieka i dobra. W tej perspektywie kultura popularna nie jest „rozrywką”, lecz infrastrukturą wartości: medium, które normalizuje pożądania, styl życia, relacje władzy i wyobrażenia o tym, co „nowoczesne”.

To, co w przypadku kina było diagnozą dotyczącą wyobraźni i estetyki, w sporze o prohibicję przechodzi w analizę skutków norm narzucanych prawem. Jeśli film

kształtuje pożądaną i normalizuje transgresję, to ustawodawstwo staje się testem, czy moralna intencja może zostać przełożona na trwały porządek społeczny [54]. W tym sensie kultura symboliczna i kultura prawna okazują się dwiema odśłonami tego samego napięcia.

Wątki kulturowe często przechodzą w wątki prawne. Dobrym pomostem jest komentarz dotyczący prohibicji: z jednej strony dostrzega się intencję moralną regulacji, z drugiej – diagnozuje efekt uboczny w postaci erozji szacunku dla prawa. W rezultacie problem obyczajowy zostaje przepisany na problem cywilizacyjny: skoro normy są masowo obchodzone, prawo traci „święty charakter” i zaczyna jawić się jako „prawo tylko silniejszych” [54]. Spór o prohibicję odśłania jednak coś głębszego niż tylko konflikt o jedną regulację. Chodzi o autorytet prawa jako takiego: o to, czy norma, która nie znajduje społecznego zakorzenienia, nie podważa samej idei normatywności. W tym miejscu dyskurs moralny przechodzi w refleksję nad fundamentami ładu prawnego.

W tej samej wypowiedzi pojawia się znamieny wątek medialny: „prasa, teatr, a zwłaszcza filmy” mają rozpowszechniać „najgorsze akty perwersji i bandytyzmu”, romantyzując łamanie prawa i wytwarzając „atmosferę heroizmu” wokół przestępczości [54, 77]. W obrębie analizowanego dyskursu kultura masowa nie tyle „opisuje” rzeczywistość, ile współprodukuje jej normatywną temperaturę: podsyca fascynację transgresją, osłabia hamulce, ułatwia społeczną tolerancję dla przemocy symbolicznej i realnej.

Najmocniejszą odśłoną tej normatywnej ramy jest jednak rodzina. W relacjach dotyczących ustawodawstwa małżeńskiego i rozwodowego Watykan występuje jako obrońca stabilnej struktury społecznej, którą państwo – zwłaszcza państwo ideologiczne – próbuje przededefiniować [120]. W latach trzydziestych szczególnie wyrazista staje się krytyka nowych praw rozwodowych w III Rzeszy: reforma zostaje przedstawiona jako „cios dla rodziny” i „unicestwienie jednostki” [120, 124], a samo cudzołóstwo ma być przesuwane z roli przyczyny do roli narzędzia rozwodu, legalizując skandal w ramach porządku państwowego. Ten typ argumentacji jest ważny również dlatego, że odśłania podstawowy mechanizm segmentu kulturowego: spór o rozwód nie jest sporem o jedną ustawę, ale o antropologię i o to, czy państwo może „projektować” rodzinę jako instytucję w pełni zależną od prawa pozytywnego.

Jeżeli więc problemem jest osłabienie powagi norm, to ustawodawstwo małżeńskie staje się przypadkiem granicznym. Tu nie chodzi już o regulację zachowań, lecz o definicję samej instytucji, która w wizji katolickiej poprzedza państwo i stanowi jego moralne zaplecze [120]. Spór o rozwód zostaje w ten sposób przesunięty z poziomu procedury prawnej na poziom antropologii.

Z tej perspektywy naturalne jest, że konflikt przenosi się do obszaru wychowania i edukacji. Jeśli rodzina jest pierwszą przestrzenią formowania osoby, to szkoła staje się jej przedłużeniem – albo alternatywą. Debata o finansowaniu i statusie szkół katolickich odśłania zatem pytanie, czy państwo jedynie organizuje edukację, czy też kształtuje wizję człowieka [48, 71].

W późniejszych dekadach to napięcie przenosi się na inne pola modernizacji: edukację i instytucjonalny kształt socjalizacji. W jednym z przywołanych przykładów widać, jak sfera „kultury” staje się sferą infrastruktury państwowej – finansowania szkół, w tym szkół katolickich – oraz jak Kościół próbuje zabezpieczyć warunki reprodukcji własnego modelu wychowania w ramach systemu publicznego [48, 71].

Ten wątek jest istotny, bo pokazuje, że w „watykańskim” korpusie „New York Times” kultura i moralność nie są jedynie domeną kazań czy komentarzy obyczajowych, lecz wchodzi w realną politykę instytucji: szkoły, prawa rodzinnego, mediów, a nawet praktyk liturgicznych (jak współczesne spory o standardy i dostosowania, sygnalizowane nagłówkiem o odmowie „gluten free” w komunii) [77, 120].

W tym miejscu widać wyraźnie, że wszystkie te wątki – film, prohibicja, prawo rodzinne, edukacja – nie są osobnymi tematami, lecz różnymi polami tej samej konfrontacji. Nowoczesność nie jest tu tylko epoką techniki czy rynku, ale strukturą, która reorganizuje normy, autorytety i instytucje. Watykan, relacjonowany przez „New York Times”, pojawia się jako ten, który w tej reorganizacji próbuje zachować stały punkt odniesienia [54, 120].

W efekcie segment kulturowy dopełnia „wielopozycyjny” obraz Stolicy Apostolskiej: obok roli mediatora (pokój) i aktora konfrontacji (totalitaryzmy, ideologie) pojawia się rola obrońcy ładu moralnego – rozumianego jako ładu antropologicznego [120, 124]. Ten porządek jest w przekazach relacjonowanych przez „New York Times” stale wystawiany na próby przez mechanizmy nowoczesności: rynek kultury masowej, legislację redefiniującą rodzinę, medialne estetyzowanie transgresji oraz osłabienie autorytetu norm (religijnych i cywilnych) [54, 77, 120]. W tym sensie kultura nie jest „dodatkiem” do polityki, lecz kolejnym polem, na którym rozgrywa się spór o granice nowoczesności i o to, kto ma prawo je wyznaczać.

A zatem, oprócz wątków geopolitycznych i instytucjonalnych w analizowanym korpusie wyraźnie wyodrębnia się segment dotyczący sfery kultury, rodziny i przemian obyczajowych. „New York Times” relacjonował bowiem stanowiska mediów watykańskich odnoszące się do ustawodawstwa rozwodowego, przemian społecznych, kultury popularnej oraz roli sacrum w przestrzeni publicznej.

Już w pierwszych dekadach XX wieku „L'Osservatore Romano” komentował kwestie obyczajowe w sposób jednoznacznie normatywny. W relacjach amerykańskiego dziennika pojawiały się informacje o krytyce współczesnej mody jako zjawiska sprzyjającego „rozluźnieniu obyczajów” oraz o ostrzeżeniach przed kulturą masową. W 1927 roku watykański organ miał określać część produkcji filmowej jako „letalną truciznę” rodzącą się z „przewagi dolara”, co wskazuje na postrzeganie kultury popularnej jako nośnika wartości konkurencyjnych wobec chrześcijańskiej wizji człowieka.

Szczególnie wyraziste są jednak relacje dotyczące ustawodawstwa małżeńskiego i rozwodowego. W latach trzydziestych „New York Times” informował o ostrych protestach „L'Osservatore Romano” wobec nowych praw rozwodowych w III Rzeszy, określanych jako „cios dla rodziny” i „unicestwienie jednostki”. Sprawa rozwodu zostaje w tym dyskursie podniesiona z poziomu regulacji prawnej do rangi zagrożenia dla fundamentów ładu społecznego. Rodzina jawi się jako przestrzeń sacrum, a ingerencja państwa w jej strukturę – jako naruszenie antropologicznego porządku.

W późniejszych dekadach podobne napięcia pojawiają się w kontekście finansowania szkół katolickich, debat o edukacji religijnej czy sporów bioetycznych. W tych relacjach Watykan nie występuje wyłącznie jako komentator przemian społecznych, lecz jako instytucja formułująca alternatywną wizję nowoczesności – zakorzenioną w koncepcji nienaruszalnej godności osoby ludzkiej oraz trwałości wspólnoty rodzinnej.

Segment kulturowy ujawnia zatem dodatkowy wymiar reprezentacji Stolicy Apostolskiej w „New York Times”. O ile w kontekście konfliktów międzynarodo-

wych dominowała rama mediacji, a w sporach ideologicznych – konfrontacji, o tyle w obszarze kultury i obyczajowości pojawia się rama ochrony ładu moralnego. Watykan konstruowany jest jako strażnik norm antropologicznych w świecie podlegającym przyspieszonej modernizacji.

Z perspektywy teorii mediatyzacji religii segment ten pokazuje napięcie między logiką mediów świeckich – operujących kategorią pluralizmu, indywidualnych wyborów i przemian kulturowych – a logiką instytucji religijnej, odwołującej się do trwałych norm i uniwersalnych zasad. „New York Times” relacjonuje te stanowiska w sposób opisowy, lecz poprzez samą selekcję tematów włącza Watykan w debatę o granicach nowoczesności. W tym sensie kultura staje się kolejnym polem, na którym kształtowany jest wielopozycyjny wizerunek Stolicy Apostolskiej.

12.1. Moralność publiczna i granice normatywne po 2000 roku

W dyskursie początku XXI wieku następuje intensyfikacja obecności mediów watykańskich w sporach dotyczących moralności publicznej, zwłaszcza w kontekście redefinicji instytucji rodziny. Debata wokół propozycji przyznania praw parom nieformalnym we Włoszech, w tym parom jedнопłciowym, ukazana zostaje przez „New York Times” jako moment kolizji dwóch porządków: rosnącej sekularyzacji społeczeństwa oraz utrzymującego się wpływu Kościoła katolickiego. W tym kontekście przekaz „L'Osservatore Romano” przybiera formę jednoznacznie krytyczną, interpretując działania polityczne jako próbę „relatywizacji” i „ideologizacji” rodziny.

Nadal funkcjonuje założenie istnienia jednego, normatywnie uprzywilejowanego modelu rodziny, którego status nie podlega negocjacji w ramach procedur demokratycznych, a wartościowanie ma charakter wyraźnie negatywny wobec projektów legislacyjnych zmierzających do rozszerzenia praw na związki nieformalne, które przedstawiane są jako zagrożenie dla stabilności porządku społecznego. Tym samym media watykańskie funkcjonują w tej ramie jako źródło dyskursu obronnego, ukierunkowanego na utrzymanie granic normatywnych w obliczu zmian społecznych [2001].

Istotna jest tu jednaak zmiana poziomu działania Watykanu. W przeciwieństwie do wcześniejszych okresów, w których dominowała rola arbitra formułującego uniwersalne sądy moralne, tutaj Kościół jawi się jako aktywny uczestnik sporu politycznego, reagujący na konkretne projekty legislacyjne i wpływający na dynamikę debaty publicznej. Jego pozycja ulega przesunięciu w kierunku aktora społecznego działającego w przestrzeni demokratycznej, którego głos jest jednym z wielu, choć nadal silnie normatywnie nacechowanym.

12.2. Mediatyzacja religii i kultura popkultura

Na początku XXI wieku widoczna jest również wyraźna zmiana tonu w odniesieniu do kultury popularnej oraz jej relacji z religią. Jeden z artykułów w „L'Osservatore Romano”, przywołany przez „New York Times”, reinterpretujący kontrowersyjną wypowiedź Johna Lennona z 1966 roku („bardziej popularni niż Jezus”), stanowi przykład przesunięcia od reakcji potępiającej ku ujęciu bardziej zdystansowanemu i kontekstualizującemu. Wypowiedź muzyka zostaje zredukowana do przechwałki młodego artysty, co oznacza znaczącą zmianę w sposobie wartościowania tego typu przekazów [2004].

W tle tej reinterpretacji obecne jest założenie historyczności i zmienności znaczeń kulturowych, które mogą ulegać rewizji wraz z upływem czasu. Wartościowanie ma charakter wyraźnie łagodzący: zamiast moralnego potępienia pojawia się próba zrozumienia kontekstu społecznego i psychologicznego wypowiedzi. Jednocześnie tekst zawiera element pozytywnego uznania dla dorobku zespołu, podkreślając jego trwałość i znaczenie dla kolejnych pokoleń.

Przypadek ten ilustruje proces mediatyzacji religii, w którym granice między sferą sacrum a kulturą popularną ulegają osłabieniu, a instytucja religijna dostosowuje swój język do logiki współczesnej komunikacji. Media watykańskie funkcjonują tu jako narzędzie reinterpretacji przeszłych konfliktów symbolicznych, przekształcając je w element narracji bardziej inkluzywnej i mniej konfrontacyjnej. Watykan nie jest już wyłącznie strażnikiem niezmiennych granic symbolicznych, lecz aktorem zdolnym do ich renegocjacji w warunkach kultury masowej.

Innym przejawem transformacji dyskursu jest obecność mediów watykańskich w sferze kultury popularnej, gdzie dochodzi do wyraźnego przesunięcia od języka normatywnego ku językowi interpretacji i gry znaczeń. Przykładem jest artykuł w „L'Osservatore Romano”, przywołany przez amerykańską gazetę, w którym postać Homera Simpsona zostaje zinterpretowana jako „katolicka”. Analiza popularnego serialu animowanego jako nośnika treści religijnych stanowi istotne przesunięcie w sposobie funkcjonowania dyskursu, który wchodzi w przestrzeń wcześniej uznawaną za zewnętrzną wobec sfery sacrum [2005].

Okazuje się, że treści religijne mogą być obecne i rozpoznawalne także w przekazach kultury masowej, nawet jeśli przybierają one formę ironii lub parodii. Wartościowanie ma charakter ambiwalentny: z jednej strony pojawia się pozytywne uznanie dla obecności motywów religijnych w serialu, z drugiej jednak sama interpretacja zostaje poddana relatywizacji przez twórców programu, co ujawnia wielogłosowość i niejednoznaczność współczesnego dyskursu.

Mamy więc doczynienia z procesem ironizacji i pluralizacji znaczeń religijnych w warunkach mediatyzacji. Media watykańskie funkcjonują tu nie jako narzędzie egzekwowania doktryny, lecz jako uczestnik interpretacyjnej gry, w której znaczenia religijne podlegają negocjacji i reinterpretacji. Stolica Apostolska staje się aktorem obecnym w obiegu kultury popularnej, zdolnym do jej interpretowania, ale jednocześnie pozbawionym pełnej kontroli nad sposobem, w jaki jego przekaz jest odbierany i przekształcany.

Istotnym przejawem transformacji dyskursu jest ponadto rosnąca obecność mediów watykańskich w obszarze kultury popularnej, obejmująca nie tylko jej interpretację, lecz również częściową legitymizację. Artykuł poświęcony postaci Jamesa Bonda opublikowany w „L'Osservatore Romano” stanowi przykład takiego przesunięcia. Bohater, który w tradycyjnym ujęciu mógłby być postrzegany jako sprzeczny z normami moralnymi promowanymi przez Kościół, zostaje przedstawiony jako postać „bardziej ludzka”, zdolna do emocji i działająca „po stronie dobra” [2006].

A zatem ocena zjawisk kultury popularnej nie musi opierać się wyłącznie na kryteriach normatywnej zgodności z doktryną, lecz może uwzględniać ich wymiar symboliczny, antropologiczny i narracyjny. Wartościowanie ma charakter wyraźnie łagodzący i reinterpretujący: zamiast potępienia pojawia się próba wpisania postaci w ramę moralnej ambiwalencji, w której kluczowe znaczenie zyskuje intencja działania oraz jego ogólny kierunek aksjologiczny.

Mamy tu do czynienia z dalszym przesunięciem funkcji mediów watykańskich – od strażnika granic symbolicznych ku aktorowi uczestniczącemu w interpretacji

współczesnych fenomenów kulturowych. W rezultacie Watykan jawi się jako instytucja zdolna do selektywnej adaptacji języka kultury masowej, w której nawet postaci o ambiwalentnym statusie moralnym mogą zostać włączone do szerszej narracji o wartościach. Proces ten wpisuje się w logikę mediatyzacji religii, prowadząc do rozmycia tradycyjnych granic między sacrum a profanum.

13. Model pięciu pozycji dyskursywnych Watykanu

Analiza frekwencyjna, struktura klastrow tematycznych oraz jakościowa rekonstrukcja głównych osi semantycznych pozwalają zaproponować syntetyczny model pięciu pozycji dyskursywnych, w których Stolica Apostolska konstruowana jest w „The New York Times” w latach 1907–1983. Model ten nie ma charakteru normatywnego ani instytucjonalnego, lecz opisowy – rekonstruuje sposób reprezentacji Watykanu w świeckim medium opiniotwórczym.

13.1. Mediator pokoju

Pierwsza z wyróżnionych pozycji – zarazem najwcześniejsza chronologicznie i najbardziej uniwersalistyczna w swoim zasięgu znaczeniowym – odnosi się do roli mediatora. W tej perspektywie Stolica Apostolska to podmiot występujący ponad partykularnymi interesami politycznymi, a zarazem jako rzecznik pokoju, kierujący apele zarówno do przywódców państw, jak i do szeroko rozumianej wspólnoty międzynarodowej. Dyskurs ten opiera się na charakterystycznym repertuarze leksykalnym, obejmującym takie kategorie jak *pokój*, *apel*, *porozumienie*, *nadzieja* czy *negocjacje*, co nadaje mu wyraźnie perswazyjny, a zarazem normatywny charakter. W tym ujęciu Watykan jawi się jako aktor przekraczający podziały ideologiczne i geopolityczne, zdolny do formułowania uniwersalnych postulatów etycznych.

Analiza materiału empirycznego wskazuje, że rama ta nie ma wyłącznie charakteru deklaratywnego, lecz jest silnie zakorzeniona w konkretnych praktykach komunikacyjnych. Już w latach trzydziestych XX wieku przekazy publikowane na łamach watykańskiego dziennika były przywoływane przez prasę amerykańską jako głos nawołujący do zachowania pokoju i powściągliwości. W 1933 roku pojawia się wezwanie skierowane do przywódców politycznych, aby nie rezygnowali z wysiłków na rzecz pokojowego rozwiązania konfliktów, co sytuowało Stolicę Apostolską w roli moralnego moderatora napięć międzynarodowych. Kilka lat później, w obliczu narastającego kryzysu europejskiego, akcent przesunął się w stronę ostrzeżeń przed eskalacją przemocy i konieczności jej powstrzymania jako warunku zachowania ładu międzynarodowego.

W czasie II wojny światowej obraz ten ulega dalszemu wzmocnieniu i instytucjonalizacji. Przekazy prasowe podkreślają zaangażowanie papieża w działania zmierzające do ograniczenia skali konfliktu oraz minimalizacji cierpienia ludności cywilnej. Orędzia papieskie przedstawiane są jako stały element międzynarodowej komunikacji moralnej – swoisty punkt odniesienia dla refleksji nad wojną i pokojem. Tym samym rola mediatora zostaje pogłębiona: nie ogranicza się już do formułowania apeli, lecz obejmuje także funkcję symbolicznego centrum refleksji etycznej nad konfliktem.

Kluczowym momentem dla tej ramy jest artikulacja bardziej złożonej koncepcji pokoju, widoczna szczególnie w przekazach z początku lat czterdziestych. Sfor-

mułowanie, zgodnie z którym pokój nie może być osiągnięty „za wszelką cenę”, wprowadza istotne rozróżnienie między pokojem rozumianym negatywnie – jako brak działań wojennych – a pokojem pozytywnym, opartym na określonych fundamentach normatywnych. W tym ujęciu trwały ład międzynarodowy wymaga zagwarantowania podstawowych praw jednostki, takich jak wolność, godność oraz swoboda religijna. Oznacza to wyraźne przesunięcie semantyczne: pokój przestaje być kategorią czysto polityczną, a staje się projektem etycznym, nierozzerwalnie związanym z porządkiem praw i wartości.

Rozwinięcie tej ramy w epoce zimnej wojny prowadzi do jej jednoczesnej intensyfikacji i komplikacji. W warunkach bipolarnego ładu międzynarodowego rola mediatora nabiera szczególnego znaczenia, ponieważ możliwość bezpośredniej negocjacji między blokami jest ograniczona przez logikę ideologicznej konfrontacji. W tym kontekście Stolica Apostolska zostaje wpisana w dyskurs jako jeden z nielicznych podmiotów zdolnych do przekraczania tej dychotomii – nie tyle poprzez formalne uczestnictwo w procesach dyplomatycznych, ile poprzez utrzymywanie kanałów komunikacji o charakterze moralnym i symbolicznym.

W przekazach prasowych z tego okresu widoczna jest wyraźna stabilizacja repertuaru leksykalnego właściwego dla tej ramy, ale także jego częściowa transformacja. Kategorie takie jak *pokój*, *apel* czy *nadzieja* zostają uzupełnione o słownictwo związane z *koegzystencją*, *rozbrojeniem*, *dialogiem* oraz *odpowiedzialnością globalną*. Szczególnie istotne staje się pojęcie *pokojowego współistnienia*, które – choć zakorzenione w języku dyplomacji świeckiej – zostaje przejęte i przekształcone w dyskursie watykańskim jako kategoria etyczna, odnosząca się do konieczności uznania godności przeciwnika ideologicznego.

W tym sensie rola mediatora ulega przesunięciu z poziomu reaktywnego (apelowania o zakończenie konkretnego konfliktu) ku poziomowi strukturalnemu, obejmującemu refleksję nad samymi warunkami możliwości pokoju w świecie podzielonym ideologicznie. Papieskie orędzia, relacjonowane i interpretowane przez prasę międzynarodową, nie tylko reagują na kryzysy – takie jak napięcia nuklearne czy konflikty regionalne – lecz także formułują bardziej ogólne zasady dotyczące ograniczenia wyścigu zbrojeń, odpowiedzialności za ludzkość oraz konieczności dialogu ponad podziałami.

Jednocześnie analiza dyskursu ujawnia ambiwalencję tej pozycji. Z jednej strony Watykan przedstawiany jest jako podmiot „ponad blokami”, z drugiej jednak – jego głos bywa interpretowany w kontekście geopolitycznym, co prowadzi do napięcia między uniwersalizmem a podejrzeniem o implicytne opowiedzenie się po jednej ze stron. To napięcie staje się szczególnie widoczne w momentach eskalacji konfliktów, gdy apele o pokój mogą być odczytywane jako krytyka konkretnych działań politycznych.

W późniejszym okresie, zwłaszcza od lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, następuje dalsze pogłębienie tej ramy poprzez wyraźniejsze powiązanie pokoju z prawami człowieka. Dyskurs mediacyjny zostaje rozszerzony o kategorię wolności religijnej, praw obywatelskich oraz godności osoby ludzkiej jako fundamentów trwałego ładu międzynarodowego. W tym sensie wcześniejsze przesunięcie semantyczne – od pokoju jako „braku wojny” do pokoju jako projektu normatywnego – zostaje rozwinięte i ugruntowane.

Po zakończeniu zimnej wojny rola mediatora nie zanika, lecz ulega rekonfiguracji w warunkach rosnącej wielobiegunowości i fragmentaryzacji ładu globalnego.

W przekazach medialnych Watykan nadal funkcjonuje jako rzecznik pokoju, jednak kontekst ulega zmianie: zamiast jednego, dominującego konfliktu ideologicznego pojawia się wielość konfliktów lokalnych, asymetrycznych i kulturowych. W odpowiedzi dyskurs mediacyjny rozszerza swój zakres, obejmując takie kategorie jak *dialog międzyreligijny, pojednanie, sprawiedliwość globalna czy pokój jako proces*.

W tym ujęciu Stolica Apostolska jawi się nie tyle jako arbiter między wielkimi mocarstwami, ile jako aktor zaangażowany w sieć rozproszonych procesów mediacyjnych – od konfliktów regionalnych po napięcia o charakterze cywilizacyjnym. Równocześnie utrzymany zostaje zasadniczy rdzeń tej ramy: przekonanie, że pokój nie jest jedynie efektem równowagi sił, lecz rezultatem spełnienia określonych warunków normatywnych, związanych z prawami człowieka, godnością jednostki oraz uznaniem pluralizmu.

Można więc mówić o ciągłości i transformacji jednocześnie. Rama mediatora, ukształtowana w okresie międzywojennym i wzmocniona w czasie II wojny światowej, zostaje w epoce zimnej wojny przekształcona w bardziej złożony model komunikacyjny, a po jej zakończeniu – zaadaptowana do nowych realiów globalnych. Jej trwałość wynika z uniwersalistycznego charakteru, natomiast jej zmienność – z konieczności dostosowania się do zmieniających się struktur konfliktu i komunikacji międzynarodowej.

W szerszej perspektywie rama mediacyjna ujawnia więc kilka nakładających się poziomów znaczeniowych. Po pierwsze, jest to poziom komunikacyjny, związany z językiem apelu i negocjacji. Po drugie, poziom instytucjonalny, w którym Stolica Apostolska funkcjonuje jako uczestnik międzynarodowej wymiany stanowisk. Po trzecie wreszcie, poziom normatywny, na którym pokój zostaje powiązany z uniwersalnymi zasadami etycznymi. W rezultacie Watykan nie jest przedstawiany jedynie jako jeden z wielu aktorów sceny międzynarodowej, lecz jako podmiot o szczególnym statusie – zdolny do formułowania zasad wykraczających poza bieżące interesy polityczne i nadających sens działaniom podejmowanym w imię zakończenia konfliktów. Tak rozumiana rola mediatora stanowi fundament dla późniejszych przekształceń dyskursu. To właśnie w jej obrębie kształtuje się podstawowy schemat interpretacyjny, w którym Stolica Apostolska występuje jako instancja moralna, a nie wyłącznie polityczna. W kolejnych dekadach schemat ulegał różnym modyfikacjom, jednak jego rdzeń – przekonanie o szczególnej odpowiedzialności Watykanu za artikulację uniwersalnych zasad pokoju – pozostaje trwałym elementem analizowanego dyskursu.

13.2. Obrońca prześladowanych

Empiryczna podstawa tej pozycji jest w korpusie wyjątkowo silna i – co istotne z punktu widzenia analizy diachronicznej – wykazuje zarówno wysoką intensywność, jak i spójność semantyczną. Już w latach trzydziestych XX wieku „The New York Times” konsekwentnie rekonstruuje przekaz płynący z mediów watykańskich jako jednoznacznie krytyczny wobec polityki państw totalitarnych, zwłaszcza III Rzeszy i faszystowskich Włoch. Charakterystyczne jest przy tym, że relacje te nie ograniczają się do poziomu informacyjnego, lecz mają wyraźnie zarysowany wymiar normatywny: działania nazistów wobec Kościoła opisywane są jako *ruthless*, systemowe i wymierzone w podstawowe prawa wspólnot religijnych.

Szczególnie istotne są teksty z 1938 roku, w których „L'Osservatore Romano” nie tylko potępia konkretne działania polityczne, ale formułuje uogólnioną zasadę moralną: *every persecution of Jews or Catholics or others because of race is condemned*. To zdanie ma charakter modelowy dla całej analizowanej ramy – przekształca bowiem pojedyncze przypadki represji w uniwersalną kategorię moralną, wykraczającą poza kontekst konkretnych wydarzeń. W konsekwencji dyskurs watykański, transmitowany przez nowojorski dziennik, operuje nie tyle opisem faktów, ile ich normatywną kwalifikacją, w której prześladowanie zostaje zdefiniowane jako naruszenie porządku moralnego i antropologicznego.

Równolegle pojawia się wyraźna linia konfliktu między prawem państwowym a porządkiem religijnym. W doniesieniach dotyczących ustaw rasowych podkreśla się, że ingerencja państwa w takie obszary jak małżeństwo czy życie religijne stanowi naruszenie autonomii Kościoła i jego doktryny. W tym sensie represja nie jest przedstawiana wyłącznie jako akt przemocy fizycznej (aresztowania, więzienia), lecz jako systemowe podporządkowanie sfery religijnej logice państwa totalitarne-go. To rozszerzenie znaczenia „prześladowania” – od fizycznej opresji do ingerencji instytucjonalnej – ma kluczowe znaczenie dla rekonstrukcji ramy dyskursywnej.

W pierwszej fazie zimnej wojny obserwujemy kontynuację i jednocześnie wzmocnienie tej struktury. Przekazy prasowe, odwołujące się do dokumentów watykańskich, opisują sytuację Kościoła w krajach bloku wschodniego jako *war on religion*, obejmującą *arrests, trials and executions of clergy*. W tym przypadku repertuar leksykalny ulega dalszemu wzmocnieniu: oprócz kategorii moralnych pojawia się quasi-prawny opis systemowych naruszeń, który przypomina język raportów o łamaniu praw człowieka. Jednocześnie Watykan formułuje pozytywny katalog warunków wolności religijnej – obejmujący m.in. wolność sumienia, autonomię instytucjonalną Kościoła czy swobodę komunikacji.

Z perspektywy analizy dyskursu oznacza to przejście od opisu prześladowań do konstrukcji normatywnego modelu ładu społecznego. Watykan nie tylko diagnozuje opresję, lecz także definiuje warunki jej przezwyciężenia, co wzmocnia jego pozycję jako aktora formułującego uniwersalne standardy. W konsekwencji opozycja „ofiara – opresor” zostaje osadzona w szerszym układzie: po jednej stronie znajdują się systemy naruszające wolność religijną, po drugiej – porządek oparty na prawach człowieka i godności osoby.

Kluczowe jest przy tym to, że ta struktura znaczeń utrzymuje wysoką spójność w całym analizowanym okresie. Od wczesnych reakcji na nazizm, poprzez krytykę ustaw rasowych, aż po diagnozy dotyczące systemów komunistycznych, dyskurs watykański – w jego medialnej reprezentacji – konsekwentnie operuje tym samym schematem interpretacyjnym. Presupozycją pozostaje przekonanie, że systemy totalitarne z definicji naruszają wolność religijną, natomiast funkcją komunikacyjną tej ramy jest delegitymizacja tych systemów poprzez odwołanie do uniwersalnych kategorii moralnych.

W tym sensie Watykan nie występuje jako neutralny obserwator wydarzeń, lecz jako aktywny producent znaczeń, który nadaje represjom status problemu o charakterze globalnym i normatywnym. Poprzez język prawa, sprawiedliwości i moralności Stolica Apostolska konstruuje własną pozycję jako rzecznika prześladowanych, a jednocześnie jako instancji interpretacyjnej, zdolnej do definiowania granic dopuszczalnego działania politycznego.

13.3. Normatywny arbiter: spory prawne i społeczne

Trzecia pozycja odnosi się do sporów prawnych i społecznych, w których Watykan występuje jako instancja oceniająca ustawodawstwo, praktykę sądową oraz rozwiązania instytucjonalne. Dominujące słownictwo – *justice, law, rights* – organizuje przekaz wokół kategorii sprawiedliwości, a Stolica Apostolska nie tyle uczestniczy w sporze, ile formułuje zasady jego rozstrzygania.

Wyrazistą ilustracją tej roli jest relacjonowana przez „New York Times” reakcja L'Osservatore Romano na sprawę Sacco i Vanzettiego. Watykański organ wyrażał nadzieję, że apelacja „może otworzyć drogę do sprawiedliwości lub ulaskawienia”, jednocześnie zdecydowanie krytykując demonstracje podważające autorytet sądu. Podkreślano przy tym, że sprawiedliwość – choć „ludzka i narażona na błędy” – stanowi jeden z fundamentów ładu społecznego i powinna być chroniona przed „namiętnościami” oraz interesami partykularnymi.

Tego rodzaju argumentacja wskazuje, że Watykan nie ogranicza się do obrony własnych interesów instytucjonalnych, lecz operuje na poziomie bardziej ogólnym, definiując kryteria oceny porządku prawnego. Presupozycją tego dyskursu jest przekonanie, że sprawiedliwość ma charakter nadrzędny wobec emocji zbiorowych, a jej realizacja wymaga stabilnych i odpornych na nacisk instytucji. W tym ujęciu demonstracje uliczne jawią się jako potencjalne zagrożenie dla samej idei prawa, ponieważ mogą prowadzić do jego delegitymizacji.

Krytyka dotyczy zatem nie tylko pojedynczych rozstrzygnięć, lecz także konstrukcji norm prawnych jako takich. Jeżeli prawo okazuje się nieskuteczne lub sprzeczne z praktyką społeczną, traci swoją legitymizację. Wynika z tego jednoznaczne wartościowanie: normy prawne muszą być jednocześnie moralnie uzasadnione i społecznie respektowane.

W analizowanym korpusie Watykan jawi się więc jako aktor zdolny do artykulacji zasad ogólnych, wykraczających poza konkretne przypadki. Jego wypowiedzi ujawniają próbę równoważenia dwóch porządków: moralnego, w którym sprawiedliwość funkcjonuje jako wartość, oraz instytucjonalnego, gdzie przyjmuje ona postać procedury. W efekcie Stolica Apostolska jawi się jako normatywny arbiter, dla którego sprawiedliwość stanowi zarówno kryterium oceny systemów prawnych, jak i fundament stabilności ładu społecznego.

13.4. Kościół powszechny jako partner: Holocaust, dialog, pojednanie

Czwarta pozycja ujawnia się w segmencie dotyczącym Holocaustu oraz relacji z judaizmem. W tym ujęciu Watykan pojawia się nie tylko jako uczestnik dialogu, lecz także jako podmiot poddawany historycznej refleksji. Współwystępowanie terminów *Holocaust, dialogue, reconciliation* sygnalizuje zmianę struktury komunikacyjnej: Stolica Apostolska przestaje pełnić wyłącznie funkcję osądzającego autorytetu, a zaczyna występować jako partner rozmowy i współuczestnik procesu pojednania.

Empiryczne potwierdzenie tej zmiany widoczne jest przede wszystkim w tekstach od lat sześćdziesiątych, gdy „The New York Times” zaczyna przedstawiać Watykan jako aktora włączonego w debatę nad Zagładą i relacjami chrześcijańsko-żydowskimi. Momentem przełomowym staje się recepcja dramatu Rolfa Hochhutha *The Deputy*, która inicjuje szeroką dyskusję nad postawą Piusa

XII. Relacje prasowe odnotowują „zaniepokojenie” w Watykanie oraz zróżnicowanie opinii, co oznacza odejście od jednolitego przekazu instytucjonalnego. W tej sytuacji Stolica Apostolska nie tylko reaguje na zarzuty, lecz zostaje włączona w spór interpretacyjny, w którym jej działania podlegają publicznej ocenie.

Równolegle pojawia się próba uporządkowania i obrony własnej narracji historycznej. Artykuły podkreślają, że krytyka papieża nie oddaje złożoności jego działań, co świadczy o konieczności zajmowania stanowiska wobec zewnętrznych ocen. Sama potrzeba takich odpowiedzi wskazuje na zmianę pozycji komunikacyjnej: Watykan przestaje być wyłącznie źródłem sądów, a staje się ich adresatem. Presupozycją tego dyskursu jest uznanie pamięci o Holocaustie za nadrzędne kryterium moralne, wobec którego oceniane są instytucje, w tym Kościół katolicki.

Jednocześnie rozwija się drugi, komplementarny nurt – dialog z judaizmem, szczególnie widoczny w kontekście Soboru Watykańskiego II. W tekstach prasowych pojawiają się odniesienia do prób wypracowania wspólnego stanowiska, co oznacza przejście od relacji konfliktowej do dialogicznej. Z czasem narracja ta ulega wzmocnieniu i przyjmuje charakter afirmatywny, podkreślając wspólnotę wartości oraz duchowe pokrewieństwo obu tradycji.

W kolejnych dekadach kierunek ten zostaje utrwalony poprzez odniesienia do bieżących wydarzeń politycznych, w których Watykan występuje jako uczestnik procesów pojednania i stabilizacji, zwłaszcza na Bliskim Wschodzie. W ten sposób dialog religijny zostaje rozszerzony na wymiar geopolityczny, a Stolica Apostolska pojawia się jako aktor wspierający działania pokojowe.

Kluczowe znaczenie ma tu współobecność dwóch poziomów: pamięci oraz dialogu. Pierwszy wprowadza element krytycznej refleksji nad przeszłością i problematyzuje rolę Kościoła, drugi – otwiera przestrzeń współpracy i odbudowy relacji. W efekcie Watykan jest przedstawiany jako podmiot o podwójnej charakterystyce: z jednej strony uwikłany w historię i poddawany ocenie, z drugiej – aktywnie uczestniczący w jej reinterpretacji i przekraczaniu. Ta dwoistość oznacza wyraźne odejście od wcześniejszego modelu jednostronnej normatywności na rzecz formy dialogicznej i refleksyjnej, w której Stolica Apostolska funkcjonuje jako równoprawny uczestnik debaty o pamięci i odpowiedzialności.

13.5. Strażnik wartości fundamentalnych

Piąta pozycja, o najbardziej przekrojowym charakterze, związana jest z kategorią wolności religijnej. W tej perspektywie Watykan funkcjonuje jako strażnik wartości fundamentalnych – zarówno w kontekście systemów totalitarnych, jak i napięć obecnych w demokracjach liberalnych. Pojęcie *freedom of religion* integruje różnorodne pola konfliktu w jeden spójny porządek aksjologiczny.

Rama ta ma szczególną rangę, ponieważ łączy odmienne epoki oraz typy sporów w jednolitą strukturę znaczeń. Już w najwcześniejszych tekstach XX wieku Stolica Apostolska przedstawiana jest jako instytucja broniąca autonomii Kościoła wobec państwa. W relacjach „The New York Times” przyjmuje to formę sprzeciwu wobec regulacji ograniczających jego działalność i naruszających „hierarchię, własność i wolność”. W takim ujęciu wolność religijna jawi się jako prawo pierwotne, którego naruszenie prowadzi do destabilizacji ładu społecznego i moralnego.

W okresie międzywojennym oraz w czasach dominacji totalitaryzmów kategoria ta zostaje rozwinięta i wzmocniona poprzez odniesienia do systemowych prześlą-

dowań religii. W tekstach dotyczących III Rzeszy oraz państw komunistycznych wolność religijna staje się podstawowym kryterium oceny ustrojów politycznych. Ich legitymizacja lub delegitymizacja zależy od stosunku do Kościoła i jego instytucji. W odniesieniu do nazizmu podkreśla się ograniczanie działalności religijnej i podporządkowywanie jej kontroli państwa, co interpretowane jest jako naruszenie praw fundamentalnych. Analogicznie, w kontekście Europy Środkowo-Wschodniej po 1945 roku relacje prasowe wskazują na systematyczne próby podporządkowania Kościoła władzy politycznej, przedstawiane jako forma represji i ograniczenia wolności sumienia.

Istotne jest jednak to, że omawiana rama nie ogranicza się do krytyki systemów autorytarnych. Obejmuje również napięcia obecne w społeczeństwach demokratycznych. W niektórych tekstach pojawiają się odniesienia do problemów edukacji religijnej czy relacji między państwem a Kościołem w krajach zachodnich, co wskazuje na uniwersalny charakter tej kategorii. W takim ujęciu Watykan konstruowany jest jako strażnik zasad obowiązujących niezależnie od kontekstu politycznego.

Warto podkreślić, że wolność religijna pełni funkcję kategorii nadrzędnej, zdolnej do integracji różnych obszarów konfliktu – od sporów o ustawodawstwo laickie, przez prześladowania w systemach totalitarnych, aż po współczesne debaty o obecności religii w przestrzeni publicznej. Presupozycją tego dyskursu jest przekonanie, że stanowi ona fundament ładu społecznego, a jej naruszenie prowadzi do szerszego kryzysu moralnego i politycznego. W konsekwencji Stolica Apostolska przedstawiana jest jako podmiot konsekwentnie broniący tej wartości i wykorzystujący ją jako uniwersalne kryterium oceny rzeczywistości.

W tym sensie piąta pozycja ma charakter syntetyczny: scala wcześniejsze role – mediatora, obrońcy prześladowanych, aktora politycznego oraz uczestnika dialogu – w jedną spójną strukturę normatywną, w której centralne miejsce zajmuje wolność religijna jako wartość podstawowa i niepodlegająca relatywizacji.

13.6. Kontekstualność i zmienność pozycji

Kluczowym wnioskiem wynikającym z zaproponowanego modelu jest brak jednolitej, stabilnej i ponadczasowej reprezentacji Watykanu w dyskursie medialnym. Poszczególne jego role nie tworzą układu wykluczających się alternatyw, lecz raczej dynamiczną konfigurację pozycji, które współistnieją i ulegają przekształceniom w zależności od kontekstu historycznego, politycznego i tematycznego. W określonych segmentach dyskursu Stolica Apostolska funkcjonuje jako normatywny arbiter, w innych jako mediator, jeszcze w innych jako podmiot poddawany krytycznej ocenie i reinterpretacji.

Prasowa reprezentacja Watykanu jawi się zatem jako efekt działania zmiennych ram interpretacyjnych, które odzwierciedlają zarówno przekształcenia ładu międzynarodowego, jak i ewolucję samego Kościoła katolickiego jako aktora globalnego. Obraz ten wpisuje się w szersze pole ideologiczne Zachodu XX wieku, gdzie religia nie jest kategorią jednowymiarową, lecz funkcjonuje jednocześnie jako partner, korektor i przeciwnik w debacie publicznej.

Empiryczny materiał „The New York Times” potwierdza, że reprezentacja Watykanu ma charakter głęboko kontekstualny: jej kształt zależy od aktualnego pola konfliktu, dominujących tematów oraz przyjętych ram interpretacyjnych.

W okresie międzywojennym Stolica Apostolska występuje przede wszystkim jako rzecznik ładu moralnego i normatywny punkt odniesienia. W tym ujęciu jej przekaz przyjmuje formę uniwersalnego dyskursu zasad, wykraczającego poza granice państw i bieżące interesy polityczne. Krytyka procesów laicyzacyjnych oraz delegitymizacja wojny jako narzędzia polityki stanowią wyrażne przykłady tej funkcji. Watykan przemawia tu językiem ponadnarodowym, odwołując się do kategorii prawa naturalnego i moralności uniwersalnej.

W latach trzydziestych i czterdziestych dochodzi jednak do istotnego przesunięcia tej reprezentacji. W obliczu totalitaryzmów i konfliktów zbrojnych Watykan zostaje osadzony w ramie aktora reagującego na konkretne wydarzenia historyczne. Dyskurs traci swój wyłącznie normatywny charakter i zyskuje wymiar interwencyjny: pojawia się język świadectwa, dokumentowania oraz oskarżenia. Krytyka działań państw totalitarnych oraz relacje dotyczące prześladowań religijnych wskazują na przekształcenie funkcji komunikacyjnej – od abstrakcyjnego arbitra ku uczestnikowi moralnej diagnozy bieżącej rzeczywistości.

Jeszcze wyraźniejsza transformacja następuje w okresie zimnej wojny, kiedy Watykan zostaje wpisany w logikę globalnego konfliktu ideologicznego. W tym kontekście nie funkcjonuje już wyłącznie jako komentator, lecz jako jedna ze stron sporu, szczególnie w relacji do komunizmu. Powtarzające się w przekazach odwołania do niezgodności marksizmu z doktryną katolicką oraz relacje o prześladowaniach Kościoła w Europie Środkowo-Wschodniej nadają dyskursowi wyraźnie konfrontacyjny charakter. Stolica Apostolska zostaje tu przedstawiona jako aktor zaangażowany w ideologiczną rywalizację, a nie jedynie jej obserwator.

Od lat sześćdziesiątych widoczna jest kolejna zmiana, polegająca na przesunięciu Watykanu w stronę podmiotu refleksji historycznej oraz uczestnika dialogu. Szczególnie istotne znaczenie ma tu kontekst Holocaustu i debaty wokół postawy Piusa XII, w której Stolica Apostolska przestaje być wyłącznie źródłem ocen, a staje się ich adresatem. Jednocześnie rozwija się narracja dialogu międzyreligijnego i pojednania, zwłaszcza w relacjach chrześcijańsko-żydowskich, co wskazuje na przejście od modelu komunikacji jednostronnej do modelu dialogicznego.

Zróznicowane reprezentacje Watykanu nie tworzą jednej linearnej narracji, lecz układ podlegający ciągłym rekonfiguracjom. Ich wspólną presupozycją jest założenie, że religia – i Watykan jako jej instytucjonalna reprezentacja – nie funkcjonuje autonomicznie, lecz pozostaje ściśle powiązana z aktualnymi napięciami politycznymi, społecznymi i kulturowymi. A zatem „The New York Times” nie tyle odtwarza obraz Stolicy Apostolskiej, ile adaptuje go do bieżących problemów świata, czyniąc z niego zmienny element dyskursu publicznego.

Kontekstualność okazuje się więc nie cechą uboczną, lecz zasadą organizującą całą reprezentację. Poszczególne role – arbitra, mediatora, obrońcy prześladowanych, uczestnika dialogu czy strażnika wolności religijnej – ujawniają się w określonych warunkach i tracą dominację w innych. Ostatecznie prowadzi to do wniosku, że religia w mediach opiniotwórczych funkcjonuje jako kategoria dynamiczna, której znaczenie jest nieustannie negocjowane i redefiniowane w rytmie zmieniających się konfliktów oraz debat publicznych.

14. Dyskusja: mediatyzacja religii, geopolityka i zmienna pozycja autorytetu

Przedstawiony model pięciu pozycji dyskursywnych pozwala spojrzeć na reprezentację Watykanu w „The New York Times” nie jako na statyczny wizerunek instytucji religijnej, lecz jako na dynamiczny efekt interakcji między porządkiem medialnym, politycznym i religijnym. Wyniki analizy wpisują się w trzy komplementarne obszary refleksji: mediatyzację religii, geopolitykę oraz postsekularny charakter sfery publicznej.

14.1. Mediatyzacja religii i logika medialna

Z perspektywy teorii mediatyzacji można zauważyć, że stanowiska publikowane w mediach watykańskich podlegają w „New York Times” procesowi selekcji i translacji. Media świeckie nie przekazują ich w sposób neutralny, lecz osadzają w określonych ramach interpretacyjnych – pokoju, konfliktu, sprawiedliwości czy dialogu.

Wizerunek Watykanu w „NYT” jest więc efektem negocjacji między logiką instytucjonalną Kościoła a logiką medialną liberalnego dziennika opiniotwórczego. Ta druga logika premiuje konflikty, napięcia i wyraźne opozycje aksjologiczne. W rezultacie reprezentacja Stolicy Apostolskiej koncentruje się wokół momentów kryzysowych i sporów normatywnych, rzadziej zaś wokół codziennej komunikacji religijnej.

14.2. Religia jako aktor geopolityczny

Analiza segmentów dotyczących Europy Środkowej, zimnej wojny czy statusu Jerozolimy pokazuje, że „New York Times” traktuje Watykan jako aktora o znaczeniu strategicznym. Papieskie wizyty, apele o pokój czy stanowiska wobec reżimów komunistycznych interpretowane są w kontekście relacji międzynarodowych.

W tym sensie reprezentacja mediów watykańskich staje się częścią narracji o globalnym konflikcie ideologicznym XX wieku. Religia nie jest tu marginalnym elementem kultury, lecz jednym z czynników wpływających na równowagę sił. W szczególności przypadek Polski ukazuje, jak figura papieża i stanowiska Stolicy Apostolskiej mogą być odczytywane jako element szerszej gry geopolitycznej.

Jednocześnie należy zauważyć, że ta geopolityczna interpretacja jest wytworem medialnym. „NYT” włącza komunikaty watykańskie w zachodnią narrację o wolności i demokracji, nadając im określony sens w kontekście zimnej wojny. Obraz prasowy Watykanu jest więc nie tylko odbiciem jego działań, lecz także konstruktem wpisanym w ideologiczne pole Zachodu.

14.3. Postsekularność i zmienna pozycja autorytetu

Wyniki analizy potwierdzają tezę o postsekularnym charakterze sfery publicznej. Religia zostaje zepchnięta do sfery prywatnej, lecz funkcjonuje jako pełnoprawny uczestnik debaty o sprawiedliwości, wolności i pokoju. Jednocześnie jej autorytet nie jest bezwarunkowy.

Segment dotyczący Holocaustu pokazuje, że Watykan może być zarówno osądzającym, jak i osądzanym. Ta zmienność pozycji wskazuje, że w świeckiej prze-

strzeni medialnej autorytet religijny podlega negocjacji i historycznej rewizji. O ile w kontekście totalitaryzmów Stolica Apostolska jawi się jako jednoznaczny obrońca wolności, o tyle w kontekście pamięci Zagłady musi konfrontować się z krytyką i pytaniami o odpowiedzialność.

W ten sposób reprezentacja Watykanu w „NYT” odzwierciedla szerszy proces redefinicji autorytetu religijnego w XX wieku. Autorytet ten nie opiera się wyłącznie na pozycji instytucjonalnej, lecz na zdolności do uczestnictwa w dialogu i do formułowania przekonujących argumentów w debacie publicznej.

14.4. Kontekstualność jako kluczowy wniosek

Najważniejszym rezultatem analizy jest stwierdzenie kontekstualności reprezentacji. Watykan nie jest w „New York Times” przedstawiany jako podmiot jednowymiarowy. Jego wizerunek zależy od pola konfliktu: inny jest w kontekście pokoju, inny w sporach prawnych, jeszcze inny w relacjach z judaizmem.

Ta kontekstualność wskazuje, że świeckie media opiniotwórcze nie konstruują jednolitego obrazu religii, lecz adaptują go do aktualnych napięć politycznych i społecznych. W rezultacie religia staje się elementem dynamicznego pola dyskursywnego, w którym role i znaczenia podlegają ciągłym przekształceniom.

15. Dyskursy „watykańskie” w „New York Times” – między normatywizmem a mediatyzacją

Celem niniejszego artykułu była rekonstrukcja wizerunku mediów watykańskich na łamach nowojorskiej gazety oraz odpowiedź na pytanie o jego charakter. Przeprowadzona analiza – łącząca ujęcie frekwencyjne, identyfikację klastrów tematycznych oraz jakościową analizę dyskursu – pozwala sformułować wnioski, które nie tylko porządkują obraz badanego zjawiska, lecz także ujawniają mechanizmy jego wytwarzania w ramach dyskursu prasowego.

Po pierwsze, reprezentacja mediów watykańskich ma wyraźnie charakter aksjologiczny i jest konsekwentnie osadzona w porządku wartości. Zarówno analiza pełnego korpusu, jak i szczegółowe badanie nagłówków i leadów pokazują, że dominujące pola semantyczne – *pokój, sprawiedliwość, wolność, prześladowania, dialog* – nie pełnią jedynie funkcji tematycznej, lecz organizują sposób interpretacji wydarzeń. Już na poziomie nagłówka – poprzez dobór predykatów, konstrukcję składniową i selekcję tematu – Watykan pojawia się jako podmiot oceniający, apelujący, ostrzegający lub potępiający¹⁵. A więc nawet krótkie formy dziennikarskie nie są neutralnymi nośnikami informacji, lecz przestrzenią intensywnej kondensacji wartościowań i presupozycji¹⁶. W tym sensie Stolica Apostolska funkcjonuje w ba-

¹⁵ Analiza rematyczna nagłówków i leadów pozwala zidentyfikować powracające wzorce, które organizują cały korpus. Najważniejsze z nich to przedstawienie Watykanu jako mediatora, obrońcy wartości, komentatora porządku moralnego oraz źródła oficjalnego obrazu Kościoła. Te role nie tylko pojawiają się wielokrotnie, lecz także wykazują dużą stabilność w czasie, mimo zmian kontekstu historycznego i medialnego. Pod względem spójności wewnętrznej nagłówki i leady cechują się wysokim stopniem uporządkowania i klarowności. Na poziomie całego korpusu widoczna jest natomiast ewolucja od spójnego modelu dyskursu dyplomatyczno-ideologicznego ku bardziej zróżnicowanemu i mediatyzowanemu obrazowi Watykanu. Zmiana ta odzwierciedla szersze procesy transformacji mediów i komunikacji publicznej.

¹⁶ Istotnym elementem analizy są presupozycje, które w badanym materiale przyjmują głównie formę ukrytą, wpisaną w strukturę składniową i dobór predykatów. Konstrukcje typu *Vatican renews...*, *Vatican again warns...*, *Pope still opposes...* zakładają istnienie wcześniejszych zdarzeń i ciągłość stano-

danym dyskursie przede wszystkim jako aktor normatywny, którego wypowiedzi są systematycznie interpretowane w kategoriach moralnych.

Po drugie, wizerunek ten ma charakter wielopozycyjny i dynamiczny. Zaproponowany model pięciu pozycji dyskursywnych – mediator, obrońca prześladowanych, normatywny arbiter, partner dialogu oraz strażnik wartości fundamentalnych – znajduje wyraźne potwierdzenie również w analizie nagłówków i leadów. To właśnie na tym poziomie szczególnie dobrze widoczna jest „tematyczna uporczywość”¹⁷ rematów: Watykan powraca jako podmiot reagujący na kryzysy świata zewnętrznego, formułujący stanowiska wobec konfliktów, systemów politycznych czy przemian społecznych. Jednocześnie żadna z tych ról nie ma charakteru absolutnie dominującego. Ich konfiguracja zmienia się wraz z kontekstem historycznym – od okresu międzywojennego, przez zimną wojnę, aż po późniejsze procesy mediatyzacji i personalizacji papieskiego przekazu¹⁸.

Po trzecie, analiza jednoznacznie wskazuje na silne powiązanie reprezentacji Stolicy Apostolskiej z kontekstem geopolitycznym XX wieku. Szczególnie widoczne jest to w nagłówkach dotyczących Europy Środkowej, konfliktu Wschód–Zachód czy relacji z Bliskim Wschodem. Media watykańskie pojawiają się w „New York Times” przede wszystkim w momentach napięć, sporów i przełomów, co oznacza, że ich obecność jest selektywna i podporządkowana logice wartości informacyjnych. W tym ujęciu religia nie funkcjonuje jako autonomiczna sfera symboliczna, lecz jako element globalnej gry politycznej, wpływający na mobilizację społeczną, legitymizację władzy oraz interpretację konfliktów.

Po czwarte, szczególnie interesujące wyniki przynosi analiza segmentu dotyczącego Holocaustu oraz relacji z judaizmem. W tym obszarze wyraźnie widoczna jest zmienność pozycji autorytetu religijnego. Watykan nie występuje wyłącznie jako instancja osądzająca, lecz również jako podmiot podlegający ocenie, krytyce i reinterpretacji. Nagłówki i leady pokazują, że w przestrzeni świeckiego medium autorytet religijny jest nieustannie negocjowany, a jego znaczenie zależy od kontekstu historycznego i aktualnych debat publicznych. Otwiera to ważną perspektywę analityczną: dyskurs „o Watykanie” jest jednocześnie dyskursem „o granicach autorytetu” w nowoczesnej sferze publicznej.

Po piąte, przeprowadzona analiza potwierdza kluczową rolę mediów świeckich w kształtowaniu obrazu instytucji religijnych. „New York Times”, działając w logice

wiska, które nie wymagają wyjaśnienia. Podobnie presupozycje dotyczące roli Watykanu jako podmiotu uprawnionego do oceniania rzeczywistości są implikowane przez użycie czasowników o charakterze normatywnym (*urges, condemns, assails, hails*). W ten sposób już na poziomie nagłówka utrwalana jest wizja Stolicy Apostolskiej jako aktora posiadającego szczególną legitymację moralną.

¹⁷ Jeśli zapytać, co w tym korpusie jest rematem stale obecnym w badanych tekstach to odpowiedź brzmi: Watykan jako aktor reagujący na kryzysy świata zewnętrznego. Media watykańskie to nie tylko instytucja medialna, lecz źródło stanowisk wobec wojny, reżimu, prawa, rodziny, Żydów, Izraela, Polski, technologii czy papieskiego wizerunku. Najsilniej wracają cztery rematy: 1) Watykan jako mediator pokoju; 2) Watykan jako obrońca przeciw represji; 3) Watykan jako normatywny komentator prawa i moralności; oraz 4) Watykan jako źródło oficjalnego obrazu papieża i Stolicy Apostolskiej.

¹⁸ Analiza gatunkowa wskazuje na wyraźną ewolucję formy. W starszej części korpusu dominują klasyczne konstrukcje nagłówkowe o charakterze informacyjnym, często dwuczłonowe, w których pierwszy segment eksponuje temat – zazwyczaj konfliktowy lub wartościujący – natomiast drugi pełni funkcję doprecyzowania źródła i kontekstu. Tego typu struktura odpowiada tradycyjnej formule prasowej, w której napięcie komunikacyjne budowane jest poprzez zestawienie silnego aktu mowy z jego instytucjonalnym umocowaniem. W nowszych dekadach obserwujemy przejście ku formom bardziej zróżnicowanym, obejmującym również materiały o charakterze magazynowym, kulturowym i lifestylowym, co wiąże się z szerszym procesem mediatyzacji zarówno samego Watykanu, jak i postaci papieża.

liberalnego medium opiniotwórczego, nie tylko przekazuje komunikaty watykańskie, lecz także je selekcjonuje, kondensuje i ramuje. Szczególnie wyraźnie widać to na poziomie nagłówków, gdzie poprzez wybór czasowników aktów mowy (*warns, denounces, urges, assails*) oraz struktur presupozycyjnych budowany jest określony obraz Watykanu jako uczestnika sporów i aktora interwencyjnego. Formalna atrybucja źródła bywa zachowana, jednak dobór tematów i sposób ich rematyzacji wskazują na dominację logiki *news values* nad zasadą równowagi. W rezultacie obraz mediów watykańskich staje się częścią szerszego dyskursu o konfliktach, wartościach i porządku międzynarodowym.

Po szóste, analiza wypowiedzi dziennikarskich – a zwłaszcza nagłówków i leadów – ujawnia także istotną zmianę w czasie. W starszej części korpusu dominuje dyskurs dyplomatyczno-ideologiczny, w którym media watykańskie funkcjonują jako oficjalny organ komentujący konflikty polityczne i moralne. W nowszych dekadach obserwujemy stopniowe przesunięcie ku mediatyzacji i personalizacji przekazu: rośnie znaczenie tematów związanych z kulturą, technologią i wizerunkiem papieża. Oznacza to przejście od modelu, w którym Watykan jest przede wszystkim uczestnikiem sporów ideologicznych, do modelu, w którym staje się również elementem globalnego obiegu symbolicznego i medialnego.

Kluczowe znaczenie dla interpretacji wyników ma rozróżnienie między autorem, nadawcą i wytwórcą dyskursu. Choć formalnym nadawcą jest redakcja „New York Times”, w wielu przypadkach rzeczywistym wytwórcą wartościowań i ocen pozostają media watykańskie, takie jak „L'Osservatore Romano” czy Radio Watykańskie. Nagłówki często operują formułami atrybucyjnymi (*Vatican paper says...*, *Radio Vatican reports...*, *Official organ declares...*), które z jednej strony sygnalizują źródło, z drugiej jednak podlegają redakcyjnej reinterpretacji poprzez dobór czasowników i konstrukcji składniowych. W rezultacie mamy do czynienia z dyskursem wielowarstwowym, w którym głos watykański jest filtrowany i przetwarzany przez medium amerykańskie, a jego ostateczny kształt zależy od decyzji redakcyjnych dotyczących selekcji i ekspozycji.

Na poziomie retorycznym można wyróżnić trzy główne tryby organizacji dyskursu.

Pierwszy z nich ma charakter alarmowy i obejmuje ostrzeżenia, potępienia oraz oskarżenia związane z konfliktami politycznymi i ideologicznymi.

Drugi tryb ma charakter mediacyjno-normatywny i koncentruje się na apelach o pokój, sprawiedliwość i rozwiązanie sporów.

Trzeci, bardziej widoczny w nowszym materiale, wiąże się z personalizacją i mediatyzacją papieża oraz Watykanu jako podmiotu obecnego w globalnym obiegu kulturowym¹⁹.

Wyniki niniejszego badania mają charakter eksploracyjny i otwierają kilka kierunków dalszych analiz. Zasadne wydaje się rozszerzenie perspektywy porównawczej na inne tytuły prasowe o odmiennym profilu ideologicznym, zestawienie obrazu Wa-

¹⁹ Pierwszy to tryb alarmowy: ostrzeżenie, potępienie, protest, oskarżenie. Tu należą liczne tytuły o nazizmie, komunizmie, wyrokach politycznych, represjach, cenzurze i zagrożeniu wojną. Drugi to tryb mediacyjno-normatywny: apel o pokój, rozbrownienie, pojednanie, rozwiązanie sporu, obronę prawa lub wolności. Tu media watykańskie są ramowane jako kanał ponadpolitycznej racjonalności moralnej. Trzeci, późniejszy historycznie, to tryb personalizująco-medialny: papież jako figura globalna, medialna i wizerunkowa. W tej fazie dyskurs staje się bardziej miękki, bardziej kulturowy, czasem bardziej ironiczny lub ciekawostkowy. Pojawiają się tytuły, które nie ustawiają Watykanu w centrum konfliktu ideologicznego, lecz w centrum obiegu symbolicznego.

tykanu w mediach amerykańskich i europejskich oraz kontynuacja badań zwłaszcza w kontekście transformacji systemu międzynarodowego i rewolucji cyfrowej.

Ostatecznie analiza wizerunku mediów watykańskich w nowojorskim dzienniku prowadzi do wniosku, że religia pozostaje integralnym i dynamicznym elementem nowoczesnej sfery publicznej. Watykan nie jawi się jako relikw przeszłości, lecz jako aktor zdolny do oddziaływania na debatę o fundamentalnych kwestiach współczesności. Jednocześnie jego obraz w mediach świeckich jest zawsze efektem procesów selekcji, rematyzacji i interpretacji, które wpisują go w określone ramy znaczeniowe. To napięcie między normatywną ambicją przekazu a kontekstualnością jego medialnej reprezentacji stanowi klucz do zrozumienia obecności mediów watykańskich w globalnym dyskursie informacyjnym.

Równie istotna jest transformacja dyskursu: *od normatywności do inkluzywności* stanowiącej cechę swoistą pontyfikatu papieża Franciszka. Widoczna jest rekonfiguracja sposobu, w jaki media watykańskie funkcjonują jako źródło informacji i wartościowania w „New York Times”. Szczególnie wyraźnie ujawnia się ona w kontekście pontyfikatu papieża Franciszka, którego przekaz zostaje zdominowany przez kategorię miłosierdzia. Inauguracja Roku Jubileuszowego, skoncentrowanego wokół idei „Bożego miłosierdzia”, przedstawiana jest nie tylko jako wydarzenie religijne, lecz jako wyraz szerszej zmiany w sposobie definiowania roli Kościoła we współczesnym świecie.

Fundamentem, tej narracji jest założenie konieczności otwarcia instytucji religijnej na doświadczenie indywidualne oraz różnorodność sytuacji życiowych wiernych. Miłosierdzie zostaje tu skonstruowane jako kategoria nadrzędna wobec rygorystycznego osądu moralnego, co implikuje redefinicję relacji między normą a praktyką. Wartościowanie ma charakter wyraźnie pozytywny wobec inkluzywności, otwartości i gotowości do przyjęcia „każdego”, co stanowi odejście od wcześniejszych, bardziej restrykcyjnych ujęć normatywnych.

Oznacza to kolejne przesunięcie pozycji Watykanu w dyskursie medialnym. O ile w poprzednich dekadach dominowała figura arbitra formułującego jednoznaczne sądy moralne, a następnie aktora uczestniczącego w sporach publicznych, o tyle tutaj Kościół przedstawiany jest jako instytucja redefiniująca własny język komunikacji. Media watykańskie funkcjonują w tej ramie jako narzędzie transformacji symbolicznej, konstruuje obraz Kościoła mniej osądającego, a bardziej pastoralnego i dialogicznego. W rezultacie dyskurs ten wpisuje Watykan w logikę współczesnej mediatyzacji religii, w której znaczenie zyskują nie tylko treści doktrynalne, lecz także sposób ich komunikowania i odbioru.

Nie można pominąć wątku kryzysu instytucjonalnego w Kościele. Transformacja sposobu reprezentacji mediów watykańskich w „New York Times”, polegająca na przesunięciu ich funkcji w kierunku dyskursu niepewności, podejrzeń i kryzysu instytucjonalnego. Relacja dotycząca poszukiwań szczątków zaginionej w 1983 roku Emanuela Orlandi na terenie Watykanu ujawnia zmianę ramy interpretacyjnej: instytucja dotąd przedstawiana jako źródło normatywnego ładu i moralnego autorytetu pojawia się jako przestrzeń nierozstrzygniętych zagadek, spekulacji oraz potencjalnej odpowiedzialności. Wartościowanie przybiera tu charakter ambiwalentny: z jednej strony podkreślana jest współpraca Watykanu z rodziną zaginionej, interpretowana jako gest „ludzkiej i chrześcijańskiej bliskości”, z drugiej jednak eksponowana jest skala niepewności, chaosu i niedookreślenia (np. odkrycie

„tysięcy kości” bez możliwości ich natychmiastowej identyfikacji). W efekcie dyskurs oscyluje między próbą odbudowy zaufania a jego podważaniem.

Oznacza to finalne przesunięcie pozycji Watykanu w badanym dyskursie: *od arbitra i partnera dialogu ku instytucji podlegającej intensywnej problematyzacji*. Media watykańskie funkcjonują w tej ramie jako jeden z elementów zarządzania kryzysem komunikacyjnym, starając się interpretować działania instytucji w kategoriach transparentności i dobrej woli, jednak w kontekście silnej obecności narracji alternatywnych i spekulacyjnych. W rezultacie reprezentacja Watykanu zostaje wpisana w logikę współczesnego systemu medialnego, w którym autorytet nie jest dany raz na zawsze, lecz podlega ciągłej negocjacji i testowaniu.

Wnioski

Przeprowadzona analiza pozwala uchwycić długofalową transformację sposobu, w jaki media watykańskie funkcjonują jako źródło informacji i znaczeń w dyskursie „The New York Times”. W ujęciu diachronicznym widoczna jest wyraźna ewolucja od modelu normatywnego arbitra, przez rolę aktora geopolitycznego i partnera dialogu, aż po współczesną figurę instytucji działającej w warunkach mediatyzacji, pluralizacji znaczeń i rosnącej presji interpretacyjnej.

W odniesieniu do relacji między religią a nauką obserwujemy przejście od potencjalnie konfliktowej ramy interpretacyjnej ku modelowi współistnienia i komplementarności. Przekazy odwołujące się do mediów watykańskich wskazują zarówno na akceptację autonomii nauki jako sfery metodologicznie odrębnej, jak i na instytucjonalne zaangażowanie Kościoła w jej rozwój. Presupozycja braku sprzeczności między wiarą a nauką oraz pozytywne wartościowanie racjonalności poznawczej stanowią tu podstawę nowego typu legitymizacji.

Równolegle utrzymuje się silna obecność dyskursu normatywnego w obszarze moralności publicznej. Analiza debat dotyczących kwestii społecznych pokazuje, że media watykańskie konsekwentnie operują presupozycją istnienia uprzywilejowanego modelu ładu moralnego, który nie podlega pełnej relatywizacji w ramach procedur demokratycznych. Wartościowanie ma w tym przypadku charakter obronny i stabilizujący, co wskazuje na trwałość funkcji normatywnej mimo zachodzących zmian.

Istotnym elementem współczesnej transformacji jest także wzmocnienie roli Watykanu jako uczestnika dialogu międzyreligijnego i aktora globalnej dyplomacji symbolicznej. W analizowanych przekazach pojawia się presupozycja rosnącej współzależności świata, w której współpraca między religiami staje się koniecznością. Wartościowanie przyjmuje tu charakter pozytywny wobec dialogu i kooperacji, co oznacza przesunięcie od logiki konfrontacji ku logice zarządzania różnorodnością.

Kolejnym etapem tej ewolucji jest transformacja samego języka religii, szczególnie widoczna w dyskursie związanym z pontyfikatem papieża Franciszka. Centralną kategorią staje się miłosierdzie, które reorganizuje relację między normą a praktyką, przesuwając akcent z osądu na inkluzywność. Presupozycja otwartości oraz pozytywne wartościowanie postaw dialogicznych wskazują na próbę dostosowania komunikacji religijnej do warunków współczesnej kultury medialnej.

Jednocześnie najnowsze przykłady ujawniają rosnącą obecność ramy kryzysu i niepewności. Watykan pojawia się w dyskursie nie tylko jako źródło interpretacji,

lecz także jako jej przedmiot. Presupozycja niepełnej przejrzystości instytucji oraz ambiwalentne wartościowanie jej działań wskazują na proces erozji jednoznacznego autorytetu i przejście do modelu, w którym znaczenie podlega ciągłej negocjacji.

Uzupełnieniem tych procesów jest postępująca mediatyzacja religii, przejawiająca się w obecności mediów watykańskich w obszarze kultury popularnej. Analizowane przypadki pokazują, że dyskurs ten ulega pluralizacji i ironizacji, a granice między sacrum a profanum stają się coraz bardziej płynne. W efekcie Watykan funkcjonuje nie tylko jako nadawca norm, lecz także jako uczestnik interpretacyjnej gry znaczeń.

W ujęciu syntetycznym można zatem wskazać, że zasadnicza zmiana polega na przejściu od modelu komunikacji opartego na stabilnym autorytecie do modelu dynamicznego, w którym znaczenia są negocjowane w wielopoziomowej przestrzeni medialnej. Media watykańskie pozostają istotnym źródłem odniesienia, jednak ich funkcja ulega przekształceniu: z instancji rozstrzygającej w jednego z aktorów uczestniczących w procesie konstruowania rzeczywistości społecznej.

Bibliografia

- Appleby, R. S. (2000). *The ambivalence of the sacred: Religion, violence, and reconciliation*. Rowman & Littlefield.
- Casanova, J. (1994). *Public Religions in the Modern World*. University of Chicago Press.
- Couldry, N. (2012). *Media, society, world: Social theory and digital media practice*. Polity Press.
- Entman, R. M. (1993). *Framing: Toward Clarification Of A Fractured Paradigm*. "Journal of Communication", 43(4), 51–58. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>
- Habermas, J. (2008). *Notes on a Post-Secular Society*. "New Perspectives Quarterly", 25(4), p. 17–29.
- Hallin, D. C., & Mancini, P. (2004). *Comparing media systems: Three models of media and politics*. Cambridge University Press.
- Hjarvard, S. (2008). *The Mediatization of Religion: A Theory of the Media as Agents of Religious Change*. "Northern Lights", 6(1), 9–26. https://doi.org/10.1386/nl.6.1.9_1
- Hoover, S. M. (2006). *Religion in the media age*. Routledge.
- Kenney, P. (2002). *A carnival of revolution: Central Europe 1989*. Princeton University Press.
- McCombs, M. (2004). *Setting the agenda: The mass media and public opinion*. Polity Press.
- Phayer, M. (2000). *The Catholic Church and the Holocaust, 1930–1965*. Indiana University Press.
- Piaskowski P. (2006). *Media watykańskie*, <http://www.e-polityka.pl/a.2681.html>
- van Dijk, T. A. (1998). *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. Sage.
- van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and Power*. Palgrave Macmillan.
- Weigel, G. (1999). *Witness to hope: The biography of Pope John Paul II*. HarperCollins.
- Wodak, R. (2001). *The discourse-historical approach*. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of critical discourse analysis* (pp. 63–94). Sage.
- Wodak, R. (2015). *The politics of fear: What right-wing populist discourses mean*. Sage.
- Zucca, L. (2012). *A secular Europe: Law and religion in the European constitutional landscape*. Oxford University Press.

Wybrane teksty prasowe opublikowane na łamach „New York Times”

14. VATICAN ISSUES WARNING.; French Publication of Alleged Seized Papers maja Not Be Genuine. 5 stycznia 1907.
15. POPE SAYS FRENCH LAW HAS ORGANIZED ANARCHY; Its Aim to Destroy Church and De Christianize France. VATICAN'S TERMS OF PEACE Encyclical Demands Respect for the Church's Hierarchy and Inviolability of Her Property and Liberty. 12 stycznia 1907.
20. VATICAN BACKS UP KAISER.; Official Organ Says His Speeches Were Noble, Just, and Correct. 28 listopada 1910.
24. POPE'S OWN ORGAN DENIES 'INTERVIEW'; Osservatore Romano Says von Wiegand Had Only an Ordinary Audience. CANNOT SPEAK ITALIAN Understands Only German and English, Which Are Unknown Tongues to His Holiness. 18 kwietnia 1915.
27. VATICAN REBUKES PRESS.; Its Official Organ Says Disrespect Was Shown Over Interview. 30 czerwca 1915.
31. POPE WARNED POLAND.; Exhorted Her to Moderation in Asking Territories, Vatican Organ Says. 15 sierpnia 1920.
32. ITALIANS SEE VATICAN READY FOR OVERTURES; Vannutelli's Speech, Though Unauthorized, Is Not Repudiated, Newspaper Points Out. 25 lutego 1923.
33. DENIES HERRIOT'S CHARGES.; Vatican Organ Quotes Pope Benedict's Protest to Germany. 30 stycznia 1925.
34. VATICAN CHECKS FASCIST OVERTURES; Osservatore Romano, Official Organ, Renews Demand for Liberty of Action. REVIVES AN OLD ISSUE Church and State Question Is Again a Problem in Roman Politics. 13 stycznia 1926.
36. CAPT. LINDBERGH'S 'WE' CHARMS VATICAN PAPER; The Osservatore Romano Extols Flier for His Modesty and Childlike Simplicity. 28 maja 1927.
37. Vatican Warns Europe Against Our Movies As 'Lethal Poison' Born of 'Dollar Superiority'. 22 lipca 1927.
41. ORGAN OF VATICAN LAUDS SACCO STEP; Osservatore Romano Sees 'Way to Justice' in Appeal to High Court. ATTACKS DEMONSTRATIONS The Impero Says Pope Favors Clemency for Men After Long Imprisonment. 13 sierpnia 1927.
48. VATICAN DEFENDS SCOUTS IN CHARGE; Catholic Boys' Organization Did Not Play AntiFascist Politics, Paper Says. PRAISE BY STATE IS CITED Head of Catholic Writers' Guild Here Holds Mussolini's Decree of Suppression UnAmerican. DECREE IS CONDEMNED HERE. Italian Ban on Societies of Youth Assailed by Father Kelly. 1 kwietnia 1928.
49. SAYS POPE SOUGHT ACCORD WITH ITALY; Vatican Organ Denies His Recent Speech Was an Intervention in State's Affairs. AIM WAS NOT 'POLITICAL' Osservatore Romano Asserts Church Does Not Seek Monopoly, but a Share in Education. 4 kwietnia 1928.
50. POPE STATES STAND ON GIRL ATHLETICS; His Letter Assailing Fascist Competition Is Published in Osservatore Romano. ISSUE WITH DUCE DENIED Pontiff Has Expressed Disapproval of Such Public Exhibitions Before, Vatican Circles Say. Letter Stirs Government Circles. Not Opposed to Athletics. 4 maja 1928.
51. CALLES IS ACCUSED BY VATICAN PAPER; Osservatore Implies That He or Those Near Him Planned Slaying of Obregon. MEXICAN BISHOPS' DEFENSE They Issue Statement Declaring Church Innocent of Any Part in Assassination. 7 sierpnia 1928.
52. NEW CALLES ATTACK IN VATICAN PAPER; Osservatore Holds He Tried to Get Tonal Shot So as to Blame Obregon Death on Catholics. SAYS INQUIRY INVOLVES HIM He Succeeded in Part, by Partially Clearing Morones in Crime Incited by Laborista, Paper Asserts Sees "Facts" Against Calles. Calles Is Accused. 10 sierpnia 1928.
54. WAR NOW CRIMINAL, SAYS VATICAN ORGAN; Osservatore Romano Says Treaty Require Centuries for Effectiveness. FASCIST PAPERS SARCASTICL 'Impero Asserts it Is

- Properly Dedicated to the Dead and of No Use to the Living. Finds God Not Mentioned. Calls Italy Blameless. L'Impero Prints Two Caustic Lines SOUTHEAST EUROPE DOUBTS. Defeated Nations Show Little Faith in Treaty Against War. 29 sierpnia 1928.
55. OSSERVATORE RENEWS ATTACKS ON CALLES; Vatican Organ Unmoved by Mexican Criticism of Italian Press Views of Obregon Murder. 15 September 1928.
56. URGES PEACEFUL END TO 'ROMAN' QUESTION; But Osservatore Adds to Appeal Demand for Complete Independence of the Vatican. 20 September 1928.
57. VATICAN ORGAN SCORES GIRLS' SPORTS AGAIN; Aroused by Fascist Competition, It Urges Priests to Convey Pope's Disapproval. 16 listopada 1928.
59. RUSSIA SEEKS ACCORD ON PEACE PACT; Moscow Will Ask Neighbors to Agree Then on Immediate Application of Kellogg Treaty. 1 lutego 1929.
63. VATICAN ORGAN LAYS CRIME TO PROHIBITION; Osservatore Romano Declares It Has Given Rise to 'Ostentatious Disrespect for Law.'. 11 maja 1929.
65. FASCISTI CENSURED BY VATICAN ORGAN; Osservatore Romano Quarrels With Other Papers Over the Lateran Treaties. BUT BOND IS PERMANENT Italian Capital Is Stirred From its Customary Calm by Two American Aviators. Bond Not Yet Very Firm. FASCISTI CENSURED BY VATICAN ORGAN Stirred by Williams and Yancey. D'Annunzio Held No Pirate. 21 lipca 1929.
71. SAYS CHURCH AIDS SCIENCE.; Osservatore Romano Replies to Attack by Russian Astronomers. 2 kwietnia 1930.
785. VATICAN RADIO STATION TO BE OPENED; The Pope Will Broadcast a Message to the World to Close His Jubilee Year. 12 kwietnia 1930.
787. VATICAN RADIO STATION TAKEN OVER BY PONTIFF; Powerful Broadcasting Plant Was Built by MarconiPope Receives 150 Physicians. 23 September 1930.
77. VATICAN CITY PAPER HITS PROTESTANTS; Osservatore Romano Says False Attacks Are Made on the Catholic Church. LEGAL ACTION IS URGED Not Persecution, but Check on Aggressive Methods Is Asked Italy's Faith Is Cited. 7 March 1931.
79. FASCISTS TRAMPLE PORTRAIT OF POPE; VATICAN IS GUARDED; Students Stone Catholic Book Concern as AntiVatican Riots Spread in Rome. TROOPS WATCH CHURCHES Mob Calls Pontiff Traitor and Burns BooksOsservatore Romano's Sale Banned. RELATIONS LONG STRAINED Pope Has Refused to See Italian Envoy and Mussolini Papal Nuncio Since. Troops Guard Approaches. FASCISTS TRAMPLE PORTRAIT OF POPE Stone Publishing House. Police Allow Advance. Pope Won't See Envoy. 28 maja 1931.
81. VATICAN PROTESTS OUSTING OF SEGURA; Official Newspaper Denies the Exiled Cardinal Returned to Spain Secretly. MADRID DEFENDS ACTION Government Says Prelate's Presence Threatened Public OrderHe Finds Haven in France. 17 czerwca 1931.
789. Vatican Radio Is Used to Invite World Catholics to Pilgrimage. 20 March 1931.
87. LINKS FREE MASONS WITH REDS IN MEXICO; Osservatore Romano Declares That They Are at Bottom of Religions Troubles There. 17 sierpnia 1932.
88. Soviet Will 'Liquidate' All But 20 Churches Under Secret Decree, Vatican City Paper Hears. 20 sierpnia 1932.
90. MEXICAN STATE BANS PRIESTS AS CITIZENS; Vera Cruz Legislature Votes to End Civic Rights as Subjects of Vatican, INQUIRY ON PRELATE URGED majority Bloc in Congress Plans | to Look Into Status of Archbishop Diaz. EXILED NUNCIO IN TEXAS. Rulz y Flores Hopes to Return to MexicoVatican Paper Sees Curb on Conscience. 7 October 1932.
92. Vatican Newspaper Urges Charity on War Debts; Asks United States to Aid Disarmament and Peace. 13 December 1932.
- VATICAN CALLS FOR JUSTICE. 14 maja 1932.
96. VATICAN WARNS ON ARMS.; Osservatore Romano Urges Statesmen Not to Betray Peace Hopes. 15 October 1933.

97. SOVIET STAND ASSAILED.; Vatican Paper Compares Spain and Russia on Religion. 28 December 1933.
99. VATICAN CONDEMNS NAZIS AS RUTHLESS; Official Newspaper Severe in Condemnation of Methods Used in Party 'Purge.' DECRIES DENIAL OF MERCY Forgiveness Would Have Been Granted Even to Judas, Says Osservatore Romano. 15 lipca 1934.
792. Vatican Radio Post Is Filled. 13 sierpnia 1934.
100. NAZI SPIES SCORED IN VATICAN PROTEST; Representations to Germany Bitterly Assail the Hostile Watching of Priests. 4 sierpnia 1935.
102. New Peace Appeal Made by Vatican Newspaper. 6 March 1936.
- 102a. VATICAN ORGAN HITS PRESS LAW. 23 lutego 1936.
- 102b. SCORES GERMAN MINISTER. Vatican Paper Assails Dr. Frank on Race and Sterilization Laws 5 kwietnia 1936.
116. CATHOLICS' PLIGHT IN AUSTRIA IS TOLD; Osservatore Romano Reports the Archbishop of Saizburg Searched for Red Link BISHOP JAILED OVERNIGHT Money Is Seized in Raid on a Convent Women's Groups Banned Papers Now Nazi Women's Groups Dissolved Bishop Taken to Prison. 24 March 1938.
117. Vatican Rebukes Bishops of Austria for Nazi Plea; Announces They Advised Vote for Anschluss Without Its Knowledge or Consent-Papal Broadcast Scores Innitzer VATICAN REBUKES AUSTRIAN BISHOPS Nazi Statement Cited Harm to Church Recalled Inner Hideousness" Seen INNITZER EXPLAINS STAND Denies 'Austrian Bishops' Action Arose from Berlin Meeting. 2 kwietnia 1938.
118. NAZI PRESS SCORED BY VATICAN ORGAN; Osservatore Romano Protests 'Campaign of Falsehoods' Against the Chruch. 15 maja 1938.
120. REICH DIVORCE LAW SCORED AT VATICAN; Osservatore Romano Asserts Measure, Effective, 'Wounds' Every Catholic BLOW TO FAMILY VISIONED 'Annihilation of the Individual' Seen in Decree Marriage of Adulterous Couple Hit. 14 lipca 1938.
121. ROME PRESS CURB ON POPE ASSAILED; Vatican Organ Protests Use of Nazi Comment After Boycott of Attacks on Racism DISTORTED VERSION SEEN Osservatore Romano Declares That Church Will Defend Persecuted Jews. 12 sierpnia 1938.
122. VATICAN OPPOSES FORCE; Osservatore Romano Urges the Strength to Maintain Peace. 16 September 1938.
123. VATICAN TO ATTACK ITALIAN RACE LAW; Osservatore Romano Says It Will Discuss Marriage Ban on Jews Tomorrow CONCORDAT VIEW IS ISSUE Priests Are Said to Have Sole Right to Determine Who Is Permitted to Wed Violation of Concordat Seen Vatican Backs Parish Priests. 13 listopada 1938.
124. HITLER IS DISPUTED BY VATICAN ORGAN; Church Is Declared Persecuted More Subtly in Germany Than 'With Fire and Sword' MANY COMPLAINTS LISTED Osservatore Romano Warns 'Propaganda of Hate'. Lead to 'Sanguinary Episodes'. 3 lutego 1939.
128. LAUDS U.S., ROOSEVELT IN SERMON IN ROME; Apostolic Delegate Cicognani Also Reports Warmly to Pope. 18 lipca 1939.
130. Italians Arrest Writer For Vatican City Paper. 8 September 1939.
133. PAPAL PAPER SEES SOVIET AIMS RISING; Policy Toward Finland Called Attempt by Russians to Dominate Scandinavia. 13 October 1939.
134. GERMAN CATHOLICS DEFY A NAZI ORDER; Vatican Learns of Refusal of Some Priests to Ring Bells After Warsaw Fell SOVIET PACT CONDEMNED Osservatore Romano Tells of Suffering of Poles Under New Rule by Russia. 18 October 1939.
141. VATICAN PAPER CRITICIZED; It Ignored 'Persecutions' of Germans, Rome Press Says. 19 lutego 1940.

151. PONTIFF IS SHOCKED BY GERMAN ATTACK; Pope Is Expected to Issue Formal Condemnation of the Invasions Today EDITOR ASSAILS THE NAZIS Vendors of the Osservatore Romano Said to Have Been Molested by Fascist. 11 maja 1940.
155. LISBON SEALS CONCORDAT; Vatican Circles Pose Idea of Similar Treaty With U.S. 2 czerwca 1940.
156. PLAN OF POPE HELD ONLY WAY TO PEACE; Vatican Paper Says Victor and Vanquished Must Remember It. 7 czerwca 1940.
164. POPE'S PEACE BIDS MARK YEAR OF WAR; His Speeches and Messages on Subject Are Reviewed by Osservatore Romano EFFORTS STILL CONTINUE Pontiff Said to Bend All His Energies to Limit Conflict and Avert Suffering. 3 September 1940.
166. VATICAN PAPER LAUDS ROOSEVELT'S POLICIES; Comments on Peace Efforts in Article About Reelection. 8 listopada 1940.
167. AXIS VIEW OF TALK BY PIUS IS REFUTED; Sermon Did Not Reflect Ideas of Dictators on New Order, Vatican Paper States 5 PEACE POINTS RECALLED Pontiff Is Said to Desire That the Golden Rule Be Applied to Nations' Relations. 28 listopada 1940.
168. VATICAN PAPER HITS NAZI PERSECUTION; Many Polish Bishops as Well as Hundreds of Priests Said to Be in Reich Prisons SEES RELIGION IN FETTERS 'Not Few' of Clergy Have Died in Concentration Camps, Says Osservatore Romano. 12 December 1940.
797. Vatican Says Nazism Is Foe of Christianity; Lists Persecutions in Reich to Support Charge; VATICAN SEES NAZIS AS CHURCH'S FOES. 20 listopada 1940.
798. VATICAN BROADCAST DENOUNCES NAZISM; Spokesman, in French, Says Rule in Reich Is AntiChristian. 20 December 1940.
- SPEEDIER REPORTS ORDERED BY POPE. Vatican Envoys in War Areas Will Telephone Developments to Secretary of State 11 kwietnia 1940.
180. DOCUMENT OF NAZIS STUDIED BY VATICAN; Attack on Religion Similar to That Cited by Roosevelt. 4 listopada 1941.
799. VATICAN ACCUSES NAZIS; Broadcast Says Curbs on Religion Continue in Germany. 2 kwietnia 1941.
- 799a. MORALITY CRASH IS SEEN. Vatican Paper Appeals for Revival Through Religion 4 lutego 1941.
- 799b. WAR HATRED CONDEMNED. Vatican City Newspaper Says It Is Not Christian 13 September 1941.
186. ATHEISM IN GERMANY IS SCORED BY VATICAN; Paper Cites the Wills Written by Nazi and French Soldiers. 18 sierpnia 1942.
806. PEACE AT ANY PRICE BARRED BY VATICAN; Broadcast Says Every Man Must Have 'Freedom, Personality, His Rights, Religion' WASHINGTON ENCOURAGED Allied Leaders' Hands Believed Strengthened Against Axis Overtures for End of War. 16 maja 1943.
822. Drastic Nazi Curbs Halt Vatican Radio. 16 September 1943.
- 822a. POPE DESIGNATES PEACE PRAYER DAY. Sets Dec. 8 in Asking Return to Divine Law Cardinal Schuster Scores Germans 28 listopada 1943.
190. VATICAN PAPER CALLS FOR CHRISTIAN PEACE. 16 lipca 1944.
191. VATICAN CAUTIONS RADICAL CATHOLICS; Declares Dogma of That Faith Cannot Be Reconciled With Communist Ideology. 23 lipca 1944.
194. Vatican City Paper Calls For Hastening of Peace. 5 sierpnia 1944.
198. LAUDS ROOSEVELT'S TALK; Vatican Paper Acclaims Pledge of Not to Enslave Germans. 27 October 1944.

199. VATICAN REPEATS COMMUNISM STAND; Says Marxism, Under Whatever Name, Is Incompatible With Catholicism. 3 stycznia 1945.
209. CATHOLIC COMMUNISTS HIT; Vatican Paper Repeats Assertion They Disagree With Church. 6 maja 1945.
210. VATICAN DEPLORES USE OF ATOM BOMB; Official Press Office Says the Weapon Has Created an Unfavorable Impression Vatican Deplores Atom Bomb; Paper Also Opposes Its Use. 8 sierpnia 1945.
218. Truman's Letter Praised By Vatican City Paper. 7 lutego 1946.
220. VATICAN ALLEGES MOSCOW UNTRUTHS; Osservatore Romano Resumes Its Feud, Stressing Soviet's Close Tie to Hitler. 5 March 1946.
221. Vatican Paper Hails Stalin's Aim; Calls His UNO Support 'Christian'. 26 March 1946.
224. ALBANIAN TERROR CHARGED; Vatican Says Country Is Ruled by 'Reign of Persecution'. 16 maja 1946.
252. PEACE HOPE IS DIM TO VATICAN PAPER; Atlantic Charter 'Compromise' Held to Dilute Prospect of Order and Justice. 30 lipca 1946.
253. PALESTINE EVENTS DEPLORED BY POPE; Emphasizing Impartiality, He Urges Peaceful Settlement on Parties Concerned. 15 sierpnia 1946.
257. VATICAN PAPER NOTES STALIN'S PEACE TALK. 26 September 1946.
258. STEPINATZ DENIES GUILT AT HIS TRIAL; Zagreb Archbishop Rejects Defense Counsel Bishop Hurley Is Spectator VATICAN PAPER IS CRITICAL L'Osservatore Romano Says Verdict and Sentence Have Already Been Decided Stresses Conscience Is Clear. 1 October 1946.
261. Vatican Indignant and Sorrowful At Prison Sentence for Stepinatz; L'Osservatore Romano Voices Regret at 'Shameful Injustice' Denounces Trial in Zagreb as 'Essentially Political'. 12 October 1946.
262. STEPINATZ TRIAL HIT BY VATICAN PAPER. 1 listopada 1946.
271. Vatican Paper Urges U.S., Russia Seek Amity for Peace of World; OSSERVATORE ASKS U.S. SOVIET AMITY. 14 czerwca 1947.
374. VATICAN OFFICIALS CAUTION MOSCOW; Members of Staff and Paper Sea World Peace Threat in Communist Inroads. 22 czerwca 1947.
375. VATICAN APPROVES MARSHALL'S PLAN; Its Newspaper Again Urges U.S. and Russia to Settle All Problems in Peace. 26 czerwca 1947.
379. MARSHALL HAILED BY VATICAN PAPER; Rio de Janeiro Speech Said to Lay Down Policy That Paves the Way to Peace. 24 sierpnia 1947.
380. VATICAN ACCLAIMS STALIN PEACE SPEECH. 11 September 1947.
382. VATICAN PAPER URGES U.S., SOVIET BE CALM. 10 October 1947.
384. VATICAN PAPER SEES A LAST PEACE HOPE; Pessimistic Over the Failure of Big 4, Editor Suggests Mediation by Neutrals. 17 December 1947.
- 384a. VATICAN NEWSPAPER REGRETS TISO DEATH. 20 kwietnia 1947.
228. DISARMAMENT URGED BY VATICAN ORGAN. 16 October 1948.
230. Vatican Organ Urges Truman and Stalin To End War Danger by Direct Negotiation. 10 listopada 1948.
273. REPRISAL THREAT STUDIED; Vatican Paper Lays Jerusalem Warning to Irresponsibles. 30 maja 1948.
274. CATHOLICS CHARGE TERROR IN ALBANIA; Declare Persecution Has Left Only One Bishop Murder Reported Widespread. 24 czerwca 1948.

387. VATICAN PAPER HAILS AID; Calls Marshall Plan 'Salvation of Europe,' Countering Reds. 6 lutego 1948.
389. VATICAN ACCLAIMS SPEECH OF TRUMAN; Official Paper Says Further Expansion Moves by Soviet Cannot Be Justified. 19 March 1948.
394. VATICAN ORGAN MAKES PLEA FOR PALESTINE. 15 maja 1948.
395. VATICAN BACKS TRUCE; Says End of Palestine Fighting Would Restore U.N. Prestige. 29 maja 1948.
846. VATICAN ACCUSES RUSSIA ON POLAND; Reports Soviet Persecution of Church in Galicia to Foster Orthodox Sway. 29 stycznia 1948.
- BAN ON STALIN'S WRITINGS. Vatican Paper Says It Is Under Canon Law, Not by Listing 3 October 1948.
232. Mindszenty's Trial Assailed by Vatican. 4 lutego 1949.
245. EXPELLED CZECHS DEFY THE VATICAN; ProGovernment Group Warns Hierarchy Against Hindering ChurchState Agreement. 23 czerwca 1949.
247. MINDSZENTY VERDICT HIT; Vatican Organ Calls Hungarian High Court's Ruling Certain. 12 lipca 1949.
249. COMMUNIST DRIVE TRACED; Vatican Paper Pictures Prague as Newest Center of Attack. 26 lipca 1949.
- 274a. CZECH ARCHBISHOP DISAVOWS ANY 'CONFESSION' IN ADVANCE. 19 czerwca 1949.
361. BOMB'S OUTLAWING URGED IN VATICAN; Osservatore Romano Says Atomic Weapons Race Means New War. 25 September 1949.
366. CZECH ORGAN CALLS BISHOPS ENEMIES; Army Paper Holds Churchmen Back Vatican's 'Crusade' Against Government. 6 December 1949.
852. VATICAN ACCUSES ISRAEL; Broadcast Charges Refusal to Return Church Property. 8 lipca 1949.
856. CHURCHRULE LAWS ADOPTED IN PRAGUE; Assembly Unanimously Backs Acts Giving Czech Regime Control Over Clergy. 15 October 1949.
858. Vatican Radio Denounces Tito. 28 listopada 1949.
859. CZECH ARRESTS CHARGED; Vatican Says 250 Priests Are Held Despite Promise. 2 December 1949.
- 859a. CZECH ARCHBISHOP DISAVOWS ANY 'CONFESSION' IN ADVANCE. 19 czerwca 1949.
- 859b. VATICAN RADIO ASSAILS LAWS. 15 October 1949.
- 859c. 'POLITICS' CHARGES DENIED AT VATICAN. Osservatore Romano Asserts Bans on Communism Aimed at Religious Issues, Not Politics 16 lipca 1949.
- 859d. VATICAN ORGAN INTERPRETS DECREE ON EXCOMMUNICATING COMMUNISTS. Ban on AntiChristian and Materialistic Reds Does Not Apply to Those Merely Favoring Party's Aims but Serves as Warning 27 lipca 1949.
373. VATICAN APPROVES DECISION ON BOMB; Holds It Means No Other Way Exists to Win Peace British Hope for 'Shock' Effect Likened to Pagan Era British See Hope in Shock Berlin Paper in Attack McCloy for "Bigger" Bomb. 3 lutego 1950.
470. JESUITS ASSAILED AT TRIAL IN PRAGUE; Called Top Order in Espionage Service of Vatican in Case Against Ten Clerics. 5 kwietnia 1950.
471. CZECH CLERICS' CASE LINKED TO 'COLD WAR'. 7 kwietnia 1950.
479. VATICAN SCORES HUNGARY; Charges Government Is Hiding Its Oppression of Catholics. 9 September 1950.

480. VATICAN ASKS SAFEGUARD; Pope's View on Holy Places in Palestine Urged on U.N. 15 September 1950.
482. VATICAN REPEATS STAND; Again Urges Internationalizing of Jerusalem, Holy Places. 21 listopada 1950.
483. CZECH COURT JAILS, FINES 9 PRELATES; JAILED BY CZECHS. 3 December 1950.
864. PERSECUTION SEEN ON RISE IN HUNGARY; Vatican Radio Says Pressure on Catholics Is Intensified on Moscow's Orders. 2 sierpnia 1950.
- 864a. CZECH PRIEST IS EXCOMMUNICATED FOR TAKING CHURCH POST FROM STATE. 19 lutego 1950.
- 864b. INNOCENCE IS PLEA OF 'MERCY' DOCTOR. Sander Gives View in Court as New Hampshire Allows Him to Remain Free on Bail 6 stycznia 1950.
484. VATICAN HITS CZECH TRIAL; Papal Newspaper Denounces Conviction of 3 Bishops. 17 stycznia 1951.
498. Vatican Paper Says Peace Is Aim of U.S. Tie; Ignores Truman Mention of AntiRed Factor; Moscow Sees 'Espionage Center' French Paper Hails Move. 23 October 1951.
872. ISRAEL ACCUSED BY ROME; Vatican Radio Charges Two Churches Have Been Seized. 22 December 1951.
873. ISRAEL DISMISSES CHARGE; Statement by Vatican Radio Is Described as 'Fantastic'. 24 December 1951.
- 873a. PHOTOGRAPHS HELD PROOF OF MIRACLE. Vatican Newspaper Shows Pictures of Sun Dipping in Portugal in 1917 18 listopada 1951.
- 873b. UNESCO CHIEF SEES REAL AID TO WORLD. The Vatican newspaper L'Osservatore Romano noted today that Unesco did not attach sufficient importance to religion as a means for achieving its goal of establishing peace through education. 12 lipca 1951.
- 873c. VATICAN CLARIFIES ATTITUDE ON BIRTH. Says Doctor Must Try to Save Both Mother and Child When Life Is Imperiled 3 listopada 1951.
526. VATICAN SEES WAR ON RELIGION BY TITO; Persecution of Catholics Laid to Yugoslav Regime in a Note Now Made Public MURDER OF CLERICS CITED Activities to Eliminate Church Detailed Basic Conditions for Free Worship Listed. 14 stycznia 1953.
543. NEW POLISH CURBS CHARGED BY VATICAN. 28 czerwca 1953.
544. STEPINAC CALLED WORSE; Vatican Newspaper Describes His Condition as Critical. 19 lipca 1953.
546. POLISH TRIAL ASSAILED; Vatican Paper and Spellman Deny Guilt of Bishop. 24 September 1953.
547. POLISH PERIL SEEN BY VATICAN ORGAN; L'Osservatore Notes 'Extreme Gravity' After Internment of Cardinal Wyszyński. 30 September 1953.
- 547a. PERON IS ASSAILED BY VATICAN PAPER. It Declares Jailing of Priests Muzzles Freedom and Legal Divorce Subverts Morals 24 December 1954.
- 547b. VATICAN NEWSPAPER DEPLORES ABSENCE OF RELIGIOUS TRAINING IN SCHOOLS OF U. S. 15 December 1954.
- 547c. VATICAN DEPLORES CATHOLIC TIES. Warns Against Collaboration After Youth Leader of Jesuits Over "Deviations" 23 kwietnia 1954.
575. VATICAN PROTESTS CURBS IN ARGENTINA. 23 March 1955.
576. Vatican Cites Argentine Rift. 27 March 1955.
583. VATICAN DENIES BACKING REVOLT; Paper Says Hierarchy Did Not Prompt or Approve Argentine Rebellion. 19 czerwca 1955.

592. CARDINAL'S ARREST BY POLAND MARKED. 27 September 1955.
888. CARDINAL STEPINAC ILL; Vatican Radio Asks Audience to Pray for His Health. 24 listopada 1955.
- 888a. POPE'S FINAL PLEA: RULE OF JUSTICE. Vatican Newspaper Prints Remarks He Made Four Days Before He Died 16 October 1958.
- 888b. VATICAN NEWSPAPER WARNS OF WAR PERIL. 12 sierpnia 1958.
651. VATICAN IS DUBIOUS ON DISARMAMENT. 4 October 1959.
- VATICAN BAN EXPLAINED. Curb on ProRed Voting Held to Apply to 'Free Elections' 23 kwietnia 1959.
660. VATICAN SCORES POLAND; Newspaper Says Warsaw Is Again Pressing Church. 29 maja 1960.
906. VATICAN RADIO HITS MARRIAGE CAPRICES. 5 kwietnia 1962.
- 906a. VATICAN CITES MORAL LAW IN BELGIAN INFANT KILLING. 11 listopada 1962.
701. VATICAN STRESSES JERUSALEM TALKS; Calls Aim Spiritual Meeting With Orthodox Church No Decision by Council. 12 December 1963.
914. TestBan Talks Hearten Pope; He Sees Greater Hope for Peace; Paul Says Progress Allows the Horizon to Be Viewed With More Serenity Prayer for Peace. 22 lipca 1963.
917. WARSAW HARDENS STAND ON CHURCH; Tension Rises After Period of Relative Calm Primate Scores Interference Pope Paul Criticized Moves Followed Broadcast. 15 September 1963.
709. VATICAN ANSWERS CRITICISM OF PIUS; Paper Denies Play's Charge of Failure to Aid Jews. 1 March 1964.
710. 'THE DEPUTY' STIRS CONCERN IN VATICAN; Various Shades of Opinion Expressed Over Silence Of Pius XII on Nazi Persecution of Jews. 8 March 1964.
714. CARDINAL SEES HOPE FOR TEXT ON JEWS. 16 kwietnia 1964.
- 714a. TUMULT AWES ISRAELIS. 5 stycznia 1964.
- 714b. VATICAN ASSURES ARABS ON DRAFT. Nonpolitical Nature of Text on Jews Is Reaffirmed 1 December 1964.
303. Vatican Radio Asserts U.N. Can Restore Peace. 2 lutego 1966.
304. Vatican Deplores Failure Of World's Peace Efforts. 25 September 1966.
734. GROMYKO TO MAKE ROME VISIT SOON; See Pope Paul on Trip, 11 stycznia 1966.
306. Recent Losses by Catholics In Vietnam Termed Serious. 13 March 1968.
307. Vatican Radio Hails Courage Of U.S. and North Vietnam. 7 kwietnia 1968.
753. Vatican Says Peace In Korea is Remote. 28 stycznia 1968.
- 753a. VATICAN AIDE DOUBTS ANY CHANGE IN PEKING'S ATTITUDE ON RELIGION. 16 December 1971.
322. Christians and Jews Share Spirit of Their Holidays. 8 kwietnia 1974.
323. Christians and Jews Share Spirit of Their Holidays. 8 kwietnia 1974.
948. Vatican. Workmen Prepare a Tomb for Pope Paul in Crypt Beneath St. Peter's Basilica. 9 sierpnia 1978.
950. Polish Church and State Embarked on a Test of Strength. 30 December 1978.
953. Pope Voices the Strong Support Of Church for Israel? Egypt Pact. 26 March 1979.
954. Pope Returning to Poland Today At a Crucial Time for Its Church. 2 czerwca 1979.

959. Polish Church Making Gains, but Problems Remain. 31 October 1979.
- 959a. PAPAL ENCYCLICAL DECLARES CHURCH GUARDS FREEDOM. Theology Conservative Social Concern Voiced 16 March 1979.
290. Vatican's Paper Starts Weekly Polish Edition. 10 kwietnia 1980.
422. POPE ADDRESSES 20,000 AT VATICAN MASS. 8 czerwca 1981.
427. POPE SEEKS SETTLEMENT IN POLAND WITHOUT VIOLENCE OR INTERVENTION. 21 September 1981.
429. POPE SENDS A SENIOR VATICAN DIPLOMAT TO WARSAW. 20 December 1981.
430. JOHN PAUL SPEAKS OF 'TREPIDATION' ABOUT FATE OF THE ARRESTED POLES. 31 December 1981.
432. POPE MAKES PLEA FOR POLISH UNION. 2 stycznia 1982.
440. ESSAY; HAPPY WATERGATE TO YOU. 14 czerwca 1982.
457. GROMYKO AND POPE DISCUSS PEACE AND SOVIET CATHOLICS' ROLE. 28 lutego 1985.
998. Does Vatican Holocaust Report Go Far Enough?. 22 March 1998.
2001. AN UPROAR IN ITALY DERAILS GAY UNION HOPES. 17 September 2005.
2002. IN 'DESIGN' VS. DARWINISM, DARWIN WINS POINT IN ROME. 19 stycznia 2006.
2003. POPE MEETS SAUDI KING. 6 listopada 2007.
2004. CHURCH FORGIVES JOHN LENNON 'BOAST'. 22 listopada 2008.
2005. THE NEXT GREAT SCHISM: FAITH OF CARTOON CHARACTER IS DEBATED. 19 October 2010.
2006. BOND MAY BE NO SAINT, BUT HE'S WORTHY OF VATICAN ATTENTION. 31 October 2012.
2007. POPE FRANCIS CALLS FOR 'GOD'S MERCY' AT START OF YEARLONG JUBILEE. 8 December 2015.
2008. SEARCHING FOR THE STAR) LIGHT AT THE VATICAN OBSERVATORY. 22 December 2017.
2009. SEARCH FOR MISSING TEENAGER IN VATICAN CEMETERY UNEARTHS THOUSANDS OF BONES. 20 lipca 2019.

Streszczenie

Autor artykułu rekonstruuje reprezentację mediów watykańskich – przede wszystkim „L'Osservatore Romano” oraz Radia Watykańskiego – w dyskursie „The New York Times”, proponując model wielopozycyjnej reprezentacji instytucji religijnej w mediach świeckich. Punkt wyjścia stanowi założenie, że wizerunek Watykanu nie ma charakteru esencjalnego ani stabilnego, lecz jest produktem dynamicznych operacji dyskursywnych, zależnych od kontekstu historycznego, pola konfliktu oraz dominujących ram interpretacyjnych.

Pod względem teoretycznym analiza łączy trzy komplementarne perspektywy. Po pierwsze, wykorzystuje teorię framingu jako mechanizmu selekcji, organizacji i hierarchizacji znaczeń w przekazie medialnym. Po drugie, odwołuje się do krytycznej analizy dyskursu (CDA), w szczególności do modelu informacji i reprezentacji aktorów zbiorowych Teuna A. van Dijk, traktując język jako narzędzie reprodukcji i transformacji struktur władzy oraz ideologii. Po trzecie, wprowadza perspektywę postsekularną i geopolityczną, ujmując religię jako aktora systemu międzynarodowego i uczestnika globalnych sporów normatywnych. Na poziomie metodologicznym artykuł operuje triangulacją analityczną, obejmującą: (1) analizę frekwencyjną i konkordancyjną leksyki, (2) hierarchiczną analizę skupień (cluster analysis), pozwalającą wyodrębnić struktury współwystępowania znaczeń, oraz (3) jakościową analizę dyskursu ukierunkowaną na identyfikację presupozycji, wartościowań i strategii retorycznych.

Centralnym rezultatem badania jest konceptualizacja pięciu pozycji dyskursywnych Watykanu, które tworzą rdzeń zaproponowanego modelu: a) mediator pokoju – w ramach ramy dyplomatycznej i globalnych konfliktów; b) obrońca prześladowanych – w kontekście totalitaryzmów i represji religijnych; c) normatywny arbiter – w sporach prawnych, moralnych i społecznych; d) partner dialogu – zwłaszcza w relacjach międzyreligijnych i polityce pamięci oraz e) aktor geopolityczny – uczestnik gry sił w systemie międzynarodowym. Pozycje te nie są trwałymi cechami instytucji, lecz efektami procesów ramowania (framing), wartościowania i presupozycji, które organizują interpretację wydarzeń już na poziomie nagłówków i struktur syntaktycznych. Analiza klastrowa tematycznych potwierdza, że dyskurs ten jest segmentowany wokół czterech głównych pól semantycznych: (1) totalitaryzm i represje, (2) pokój i dyplomacja, (3) kwestie moralno-społeczne oraz (4) pamięć i dialog międzyreligijny.

Kluczowym pojęciem interpretacyjnym jest tu aksjologiczna struktura dyskursu, rozumiana jako system pozycji (np. wolność – reżim, sprawiedliwość – proces polityczny, dialog – milczenie), który organizuje reprezentację Watykanu w przestrzeni medialnej. Szczególną rolę odgrywa Holocaust jako meta-rama normatywna, która reorganizuje pole ocen i redefiniuje legitymizację instytucji religijnych, przesuwając Watykan z pozycji arbitra do pozycji podmiotu podlegającego ocenie.

W tym ujęciu dyskurs medialny jawi się jako pole negocjacji znaczeń, w którym autorytet instytucjonalny nie jest dany, lecz wytwarzany i rekonfigurowany. „New York Times” funkcjonuje nie tylko jako kanał transmisji, lecz jako aktor interpretacyjny, który poprzez selekcję źródeł, dobór predykatów i struktur narracyjnych współtworzy znaczenie przekazów watykańskich.

W konsekwencji autor artykułu proponuje ujęcie reprezentacji religii w mediach jako procesu relacyjnego i kontekstowego, w którym instytucja religijna zostaje wpisana w liberalny, świecki porządek dyskursywny i podlega jego regułom interpretacyjnym. Model wielopozycyjnej reprezentacji pozwala uchwycić zarówno zmienność, jak i strukturalną spójność tego procesu, wskazując, że religia w nowoczesnej sferze publicznej funkcjonuje nie jako margines, lecz jako centralny element globalnych sporów o wartości, pamięć i władzę symboliczną.

Słowa kluczowe: media watykańskie; The New York Times; analiza dyskursu; framing; reprezentacja medialna; aksjologia; post-sekularyzm

Abstract

The article reconstructs the representation of Vatican media—primarily “L’Osservatore Romano” and Vatican Radio—in the discourse of “The New York Times”, proposing a model of the multi-positional representation of a religious institution in secular media. It is grounded in the assumption that the image of the Vatican is neither essential nor stable, but rather the product of dynamic discursive operations shaped by historical context, fields of conflict, and dominant interpretive frames.

Theoretically, the study integrates three complementary perspectives. First, it employs framing theory as a mechanism for the selection, organization, and hierarchization of meaning in media discourse. Second, it draws on critical discourse analysis (CDA), particularly Teun A. van Dijk’s model of news discourse and the representation of social actors, treating language as a tool for the reproduction and transformation of power relations and ideological structures. Third, it incorporates a post-secular and geopolitical perspective, conceptualizing religion as an actor within the international system and a participant in global normative conflicts. Methodologically, the study relies on analytical triangulation, combining (1) frequency and concordance analysis, (2) hierarchical cluster analysis to identify co-occurrence structures of meaning, and (3) qualitative discourse analysis focused on presuppositions, evaluative language, and rhetorical strategies.

The central outcome of the study is the conceptualization of five discursive positions of the Vatican: (1) mediator of peace, within diplomatic and conflict-related frames; (2) defender of the persecuted, in the context of totalitarianism and religious repression; (3) normative arbiter, in legal, moral, and social disputes; (4) partner in dialogue, particularly in interreligious relations and memory politics; and (5) geopolitical actor, participating in the balance of power within the international system. These positions are not stable attributes of the institution, but effects of framing, evaluation, and presupposition, operating already at the level of headlines and syntactic structures. Cluster analysis further demonstrates that the discourse is organized around four major semantic fields: (1) totalitarianism and repression, (2) peace and diplomacy, (3) moral and social issues, and (4) memory and interreligious dialogue.

A key interpretive concept is the axiological structure of discourse, understood as a system of oppositions (e.g., freedom vs. regime, justice vs. political trial, dialogue vs. silence) that organizes the representation of the Vatican in media space. Within this structure, the Holocaust functions as a meta-normative frame, reconfiguring evaluative hierarchies and shifting the Vatican from the position of arbiter to that of an object of moral assessment.

In this perspective, media discourse emerges as a site of meaning negotiation, in which institutional authority is not given but constructed and continually reconfigured. The New York Times operates not merely as a channel of transmission, but as an interpretive actor that co-produces the meaning of Vatican communication through source selection, predication, and narrative structuring.

Consequently, the article conceptualizes the representation of religion in the media as a relational and context-dependent process, in which a religious institution is embedded within a liberal, secular discursive order and subject to its interpretive rules. The proposed model of multi-positional representation captures both the variability and structural coherence of this process, demonstrating that religion in the modern public sphere functions not as a marginal phenomenon, but as a central element in global struggles over values, memory, and symbolic power.

Keywords: Vatican media; The New York Times; discourse analysis; framing; media representation; axiology; post-secularism

Aneks metodologiczny: relacja między analizą ilościową a jakościową w badaniu dyskursu o Watykanie na łamach „New York Times”

Przeprowadzona analiza łączy dwie komplementarne procedury badawcze: ilościową analizę zawartości opartą na kodowaniu kategorii oraz jakościową analizę dyskursu, ukierunkowaną na rekonstrukcję ram interpretacyjnych, presupozycji i strategii wartościowania. Zestawienie tych dwóch podejść ujawnia zarówno ich wzajemną zgodność, jak i napięcia wynikające z odmiennych poziomów operacjonalizacji znaczenia. Niniejszy aneks ma na celu wyjaśnienie tych napięć oraz wskazanie, w jaki sposób wyniki ilościowe mogą być interpretowane jako wsparcie dla ustaleń jakościowych.

1. Klucz kategoryzacyjny

W badaniu zastosowano pięć głównych wymiarów kodowania: **T – temat**, **B – bohater**, **W – wartości / antywartości**, **M – miejsce** oraz **S – sentyment / ton dyskursu**. Kategorie te nie były traktowane jako proste etykiety leksykalne, lecz jako wskaźniki dominującej funkcji dyskursywnej tekstu. Kod przypisywano więc nie tylko na podstawie pojedynczego słowa, ale przede wszystkim na podstawie dominującego pola znaczeniowego nagłówka, leadu oraz rekordu (tekstu wypowiedzi dziennikarskiej). Tak rozumiany klucz pozwala powiązać analizę ilościową z zasadniczą tezą artykułu, zgodnie z którą Watykan w dyskursie „New York Times” przyjmuje role zmienne i kontekstowe: mediatora, arbitra normatywnego, obrońcy prześladowanych, partnera dialogu oraz instytucji podlegającej ocenie.

Pierwszy wymiar kodowania, oznaczony jako **T – temat**, odnosił się do dominującego pola problemowego tekstu, czyli do tego, o czym zasadniczo była dana jednostka korpusu.

Kod **T1 – dyplomacja watykańska i stosunki międzynarodowe** obejmował teksty dotyczące relacji Watykanu z państwami, rządami, organizacjami międzynarodowymi, negocjacji, uznania dyplomatycznego, misji pokojowych i kontaktów z aktorami polityki światowej (*diplomacy, envoy, treaty, relations, recognition, government, state, conference, foreign policy*). **T2 – wojna, konflikty i totalitaryzmy** przypisywano materiałom, w których Watykan lub media watykańskie pojawiały się w kontekście wojny, przemocy politycznej, nazizmu, komunizmu, reżimów totalitarnych, okupacji i represji systemowych (*war, Nazi, Communist, Soviet, regime, dictatorship, invasion, occupation, persecution, Reds*). **T3 – papież jako aktor publiczny** stosowano wtedy, gdy głównym tematem była osoba papieża: jego wypowiedź, podróż, apel, decyzja, wizerunek publiczny, pontyfikat lub symboliczna funkcja przywódcza (*pope, pontiff, Pius, John Paul, Benedict, Francis, papal visit, speech, appeal*). **T4 – nauczanie moralne i normatywne** obejmował wypowiedzi lub stanowiska Watykanu dotyczące dobra, zła, odpowiedzialności, powinności, prawa moralnego i oceny etycznej wydarzeń społecznych lub politycznych (*moral, ethics, justice, duty, condemns, warns, responsibility, human dignity*). **T5 – religia i życie społeczne** odnosił się do tekstów dotyczących obecności religii w społeczeństwie, rodziny, wychowania, edukacji, oby-

czajów, kultury i codziennych praktyk społecznych (*family, society, youth, education, culture, marriage, schools, social order*). **T6 – media watykańskie i komunikowanie** obejmował teksty, w których głównym tematem były same media watykańskie, ich przekazy, kanały komunikowania, funkcje informacyjne lub propagandowe (*Vatican Radio, L'Osservatore Romano, radio, broadcast, press, newspaper, media, official organ*). **T7 – skandale, kryzysy i kontrowersje** dotyczył tekstów, w których Watykan lub Kościół występował w kontekście oskarżeń, kryzysów instytucjonalnych, skandali, kontrowersji i problematyzacji autorytetu (*scandal, abuse, crisis, accused, controversy, investigation, corruption*). **T8 – Holocaust, pamięć i odpowiedzialność historyczna** obejmował materiały dotyczące Zagłady, Piusa XII, relacji katolicko-żydowskich w kontekście II wojny światowej, milczenia, odpowiedzialności i pamięci moralnej (*Holocaust, Jews, Auschwitz, silence, memory, responsibility, anti-Semitism, Pius XII*). **T9 – instytucje i administracja Kościoła** odnosił się do spraw organizacyjnych Kościoła: kurii, nominacji, konklawe, hierarchii, urzędów, struktur i administracyjnych decyzji Stolicy Apostolskiej (*cardinal, bishop, conclave, curia, appointment, Vatican office, hierarchy*). **T10 – Kościół wobec ideologii nowoczesności** obejmował spory z modernizmem, sekularyzmem, liberalizmem, ateizmem i innymi projektami nowoczesnego porządku społecznego (*modernism, secularism, liberalism, secular, atheism, ideology, modern world*). **T11 – wolność religijna i prawa Kościoła** dotyczył tekstów, w których centralną kategorią było prawo do wyznania, autonomia Kościoła, wolność sumienia, konflikt państwo–Kościół i ograniczanie praktyk religijnych (*religious freedom, liberty, rights, church-state conflict, freedom of worship*). **T12 – pokój i mediacja** obejmował materiały, w których Watykan występował jako rzecznik pokoju, mediator lub uczestnik działań pojednawczych (*peace, cease-fire, mediation, reconciliation, dialogue, settlement, appeal for peace*). **T13 – nauka, technologia i obserwatoria** obejmował teksty dotyczące relacji wiary i nauki, Watykańskiego Obserwatorium, badań naukowych, astronomii, ewolucji i technologii (*science, observatory, astronomy, telescope, evolution, research, technology*). **T14 – liturgia, rytuał i ceremonia** dotyczył uroczystości religijnych, pielgrzymek, liturgii, kanonizacji, mszy i ceremoniału kościelnego (*mass, pilgrimage, ceremony, liturgy, canonization, blessing*). **T15 – finanse i ekonomia Kościoła** obejmował kwestie majątku, finansów, banku watykańskiego, własności i ekonomicznych aspektów działania instytucji kościelnych (*finance, money, bank, Vatican bank, property, assets*). **T16 – relacje międzyreligijne** odnosił się do dialogu i relacji z judaizmem, islamem, protestantyzmem, prawosławiem oraz innymi wspólnotami religijnymi (*Jewish, Jews, Muslim, Protestant, Orthodox, interfaith, ecumenical, dialogue*). **T17 – katolicyzm w USA** obejmował materiały dotyczące amerykańskich katolików, Kościoła w USA, episkopatu amerykańskiego i recepcji stanowisk Watykanu w Stanach Zjednoczonych (*American Catholics, U.S. Church, bishops in America, United States Catholics*). **T18 – antyklerykalizm i krytyka Kościoła** stosowano w odniesieniu do tekstów opisujących ataki na Kościół, antykatolicyzm, antyklerykalne kampanie i spory z państwem świeckim (*anti-clerical, anti-Catholic, attack on Church, criticism, campaign against Church*). **T19 – symbolika i autorytet Watykanu** obejmował teksty, w których Watykan funkcjonował przede wszystkim jako symbol moralny, duchowy, cywilizacyjny lub instancja autorytetu (*symbol, authority, spiritual leader, moral voice, moral authority*). Kod **T20 – inne / trudne do klasyfikacji** miał charakter rezerwowy i był stosowany wobec jednostek, których dominującego tematu nie można było jednoznacznie przypisać do pozostałych kategorii.

Drugi wymiar kodowania, oznaczony jako **B** – **bohater**, określał głównego aktora tekstu: osobę, instytucję, zbiorowość lub system, któremu przypisywano sprawczość, ocenę albo centralną rolę w przekazie.

Kod **B1** – **papież** obejmował teksty, w których głównym aktorem był konkretny papież jako osoba, autorytet moralny, przywódca religijny lub uczestnik polityki międzynarodowej (*pope, pontiff, Pius, John Paul, Benedict, Francis, Paul VI, Leo*). **B2** – **Watykan jako instytucja** stosowano wtedy, gdy głównym podmiotem była Stolica Apostolska, Watykan lub jego oficjalne struktury (*Vatican, Holy See, Vatican officials, Vatican statement*). **B3** – **hierarchia kościelna** obejmował kardynałów, biskupów, arcybiskupów, kurię i wysokie duchowieństwo (*cardinal, bishop, archbishop, curia, clergy, prelate*). **B4** – **Kościół jako wspólnota** odnosił się do Kościoła jako zbiorowego organizmu religijnego lub społecznego, a nie tylko do jego władz (*Church, Catholic Church, Catholics as community*). **B5** – **państwa i rządy** obejmował rządy, państwa, prezydentów, ministrów i administracje świeckie jako partnerów, przeciwników lub adresatów działań Watykanu (*government, state, president, minister, nation, regime authorities*). **B6** – **media watykańskie** stosowano wtedy, gdy aktorem były same media Stolicy Apostolskiej, przede wszystkim „L'Osservatore Romano” i Radio Watykańskie (*Vatican Radio, L'Osservatore Romano, Vatican newspaper, official organ, broadcast*). **B7** – **wierni i opinia publiczna** obejmował katolików świeckich, pielgrzymów, tłumy, odbiorców społecznych oraz opinię publiczną (*Catholics, faithful, pilgrims, crowds, public opinion*). Kod **B8** – **inne wspólnoty religijne** dotyczył Żydów, muzułmanów, protestantów, prawosławnych i innych wspólnot wyznaniowych (*Jews, Jewish, Muslim, Protestant, Orthodox, interfaith groups*). **B9** – **reżimy i ideologie** obejmował systemy totalitarne, ideologie, aparat represji i aktorów zbiorowych definiowanych ideologicznie (*Communist, Nazi, Soviet, regime, Reds, dictatorship, fascism*). Kod **B10** – **inne podmioty** był kodem rezerwowym dla tekstów, w których główny aktor pozostawał niejednoznaczny albo nie mieścił się w pozostałych kategoriach.

Trzeci wymiar, **W** – **wartości / antywartości**, określał dominującą wartość lub antywartość organizującą przekaz. W przeciwieństwie do prostego podziału na wartości religijne, moralne i polityczne zastosowano tu kategorie funkcjonalne, bliższe analizie dyskursu.

Kod **W1** – **pokój i pojednanie** obejmował przekazy, w których centralną wartością było zakończenie konfliktu, pojednanie, zgoda i deeskalacja (*peace, reconciliation, cease-fire, harmony, settlement*). **W2** – **wojna i przemoc** dotyczył antywartości związane z konfliktem zbrojnym, agresją, przemocą i destrukcją polityczną (*war, violence, invasion, battle, conflict*). **W3** – **wolność religijna** dotyczył wolności wyznania, praw Kościoła, autonomii religijnej i sumienia (*religious freedom, liberty, rights, freedom of worship*). **W4** – **represje i prześladowania** obejmował ograniczanie praw, prześladowania duchowieństwa, represje państwowe i politykę antyreligijną (*persecution, oppression, crackdown, suppression, arrests*). **W5** – **sprawiedliwość moralna** dotyczył moralnej oceny dobra i zła, odpowiedzialności, prawa moralnego i etycznej legitymizacji (*justice, moral, ethical, duty, responsibility*). Kod **W6** – **totalitaryzm i dyktatura** obejmował nazizm, komunizm, dyktatury i systemy ideologicznej kontroli (*Communist, Nazi, dictatorship, regime, Soviet, totalitarian*). **W7** – **dialog i mediacja** stosowano w przypadku tekstów, w których wartością była rozmowa, negocjacja, pojednanie i mediowanie konfliktów (*dialogue, mediation, negotiation, talks*). **W8** – **wiara i duchowość** dotyczył wymiaru religijnego, modlitwy, sacrum, poboż-

ności i transcendencji (*faith, spiritual, prayer, holy, sacred*). **W9** – **autorytet moralny** obejmował reprezentacje Watykanu lub papieża jako źródła moralnego przywództwa (*authority, leadership, moral voice, moral authority*). **W10** – **propaganda i manipulacja** dotyczył walki informacyjnej, propagandy, manipulacji, oszczerstw i kontroli przekazu (*propaganda, media war, broadcast, lies, campaign of slander*). **W11** – **pamięć i odpowiedzialność** wskazywał Zagładę, rozliczenia historyczne, pamięć moralną i odpowiedzialności retrospektywnej (*Holocaust, memory, responsibility, silence, historical guilt*). **W12** – **jedność Kościoła** odnosił się do spójności wspólnoty, komunii kościelnej, jedności katolików i integralności instytucji (*unity, communion, church unity, Catholic unity*). **W13** – **kryzys i skandal** obejmował skandale, nadużycia, kryzysy autorytetu, korupcję i oskarżenia (*scandal, abuse, corruption, crisis, controversy*). **W14** – **modernizacja i zmiana** dotyczył reformy, adaptacji do nowoczesności, zmian instytucjonalnych i kulturowych (*modernization, reform, modern, change, renewal*). **W15** – **sekularyzacja** obejmował laicyzację, ateizację i spór o miejsce religii w sferze publicznej (*secular, secularism, atheism, laicization*). **W16** – **godność człowieka** dotyczył praw człowieka, wartości osoby ludzkiej i antropologicznego fundamentu norm (*human dignity, human rights, dignity of man*). **W17** – **patriotyzm i naród** obejmował naród, tożsamość narodową, patriotyzm oraz wspólnotę polityczną (*nation, national, patriotism, homeland*). **W18** – **antyklerykalizm** dotyczył wrogości wobec Kościoła, antykatolicyzmu i kampanii antyreligijnych (*anti-clerical, anti-Catholic, attack on Church*). **W19** – **edukacja i wychowanie** obejmował szkoły, młodzież, edukację religijną i formację społeczną (*education, schools, youth, religious education*). **W20** – **tradycja i rytuał** dotyczył liturgii, rytuału, ceremoniału, pielgrzymek i praktyk religijnych (*liturgy, ceremony, pilgrimage, mass, canonization*). Kod **W21** – **religia jako rama ogólna** stosowano wtedy, gdy tekst osadzony był w ogólnej ramie religijnej, ale nie aktywizował wyrażnie jednej konkretnej wartości lub antywartości (*Church, Catholic, pope, Vatican, religion*).

Czwarty wymiar, **M** – **miejsce**, określał dominującą przestrzeń geograficzną, polityczną lub cywilizacyjną obecną w przekazie. Kodowano zarówno miejsce literalne, jak i miejsce problemu.

Kod **M1** – **Watykan / Rzym** obejmował centrum instytucjonalne Kościoła i główne miejsce wypowiedzi Stolicy Apostolskiej (*Vatican, Rome, Holy See*). **M2** – **Polska** oznaczał Polskę jako przestrzeń konfliktu Kościół–państwo, komunizm–religia oraz pontyfikatu Jana Pawła II (*Poland, Polish, Warsaw*). **M3** – **ZSRR / Rosja** obejmował Rosję, Związek Radziecki, Moskwę i przestrzeń konfliktu z komunizmem (*Soviet, USSR, Russia, Moscow*). **M4** – **Niemcy** odnosił się do Niemiec jako przestrzeni nazizmu, wojny, relacji Kościoła z III Rzeszą lub powojennej polityki europejskiej (*Germany, German, Berlin, Nazi*). **M5** – **Włochy** obejmował Włochy poza samym Watykanem, szczególnie w kontekście relacji państwo–Kościół i polityki włoskiej (*Italy, Italian*). **M6** – **Francja** dotyczył Francji jako przestrzeni laicyzmu, prawa antyklerykalnego i sporów o świeckość (*France, French, Paris*). **M7** – **Europa Środkowo-Wschodnia** stosowano wtedy, gdy tekst odnosił się do regionu postsocjalistycznego lub środkowoeuropejskiego bez wskazania jednego państwa (*Eastern Europe, Yugoslavia, Balkan, Central Europe*). **M8** – **Stany Zjednoczone** obejmował USA jako przestrzeń recepcji, polityki globalnej, katolicyzmu amerykańskiego i liberalnej opinii publicznej (*America, American, U.S., United States, New York*). **M9** – **Bliski Wschód** dotyczył przestrzeni konfliktów religijnych, izraelsko-palestyńskich i geopolitycznych (*Israel, Jerusalem, Palestine, Middle East*). **M10** – **Ame-**

ryka łacińska obejmował region konfliktów państwo-Kościół, rewolucji, antyklerykalizmu i katolicyzmu społecznego (*Brazil, Argentina, Chile, Latin America*). **M11 – Chiny i Azja Wschodnia** dotyczył Azji Wschodniej jako przestrzeni napięć politycznych, misyjnych lub dyplomatycznych (*China, Chinese, Japan, Korea*). **M12 – Afryka** obejmował Afrykę jako przestrzeń misyjną, postkolonialną lub konfliktową (*Africa, African*). **M13 – Europa Zachodnia** stosowano wobec Europy zachodniej poza Włochami, Francją i Niemcami (*Britain, England, Portugal, Belgium*). **M14 – Europa globalna** odnosił się do Europy jako całości politycznej, cywilizacyjnej lub kontynentalnej (*Europe, European*). **M15 – świat / globalne** oznaczał przestrzeń międzynarodową bez jednoznacznego centrum regionalnego (*world, international, global*). **M16 – Niemcy nazistowskie** obejmował III Rzeszę jako szczególny wariant przestrzeni totalitarnej (*Hitler, Third Reich, Nazi Germany*). **M17 – Meksyk** dotyczył Meksyku jako przestrzeni antyklerykalizmu, rewolucji i konfliktu państwo-Kościół (*Mexico, Mexican*). **M18 – Hiszpania** obejmował Hiszpanię jako przestrzeń wojny domowej, katolicyzmu politycznego lub konfliktu ideologicznego (*Spain, Spanish*). **M19 – Ziemia Święta** odnosił się do przestrzeni biblijnej i religijnej związanej z miejscami świętymi (*Holy Land, Holy Places*). **M20 – Irlandia** obejmował Irlandię jako przestrzeń katolickiej tożsamości narodowej (*Ireland, Irish*). **M21 – Ukraina** dotyczył Ukrainy jako przestrzeni konfliktu religijno-geopolitycznego (*Ukraine, Ukrainian*). **M22 – Bałkany** obejmował region konfliktów etnicznych, religijnych i geopolitycznych (*Serbia, Croatia, Bosnia, Balkans*). **M23 – Czechy i Słowacja** stosowano wobec Czech, Słowacji i Czechosłowacji jako przestrzeni konfliktu komunizm-Kościół (*Czech, Slovak, Czechoslovakia*). **M24 – Węgry** oznaczał Węgry jako przestrzeń represji religijnych i konfliktu z komunizmem (*Hungary, Hungarian, Mindszenty*). **M25 – Kuba** obejmował Kubę jako przestrzeń komunizmu i polityki rewolucyjnej (*Cuba, Cuban*). **M26 – nieokreślone / ogólne** stosowano wtedy, gdy headline nie zawierał jednoznacznego odniesienia przestrzennego.

Piąty wymiar, **S – sentyment / ton dyskursu**, opisywał dominujący ton emocjonalny, retoryczny lub komunikacyjny tekstu. Nie był to prosty podział na przekazy pozytywne, neutralne i negatywne, lecz rekonstrukcja rejestru dyskursywnego.

Kod **S1 – alarmistyczny / zagrożenie** obejmował teksty ostrzegające przed niebezpieczeństwem, kryzysem lub eskalacją (*warn, threat, danger, fear, crisis*). **S2 – konfliktowy / konfrontacyjny** dotyczył tonu walki, sporu, ataku lub otwartej konfrontacji (*attack, clash, battle, fight, conflict*). **S3 – potępiający** obejmował moralne lub polityczne potępienie działań, ideologii lub reżimów (*condemn, denounce, criticize, deplore*). **S4 – defensywny** dotyczył obrony Kościoła, papieża, Watykanu lub katolickiego punktu widzenia (*defend, protect, shield, deny charges*). **S5 – mediacyjny / pojednawczy** obejmował ton ugodowy, nastawiony na pokój, dialog i deeskalację (*peace, reconcile, dialogue, mediate, settlement*). **S6 – nadziei / odnowy** dotyczył optymizmu, odrodzenia, nadziei lub pozytywnej zmiany (*hope, renewal, rebirth, revival*). **S7 – uroczysty / ceremonialny** obejmował ton podniosły, rytualny lub oficjalny (*ceremony, mass, pilgrimage, canonization*). Kod **S8 – duchowy / religijny** dotyczył tonu skupionego na wierze, modlitwie i duchowości (*faith, holy, prayer, spiritual*). **S9 – informacyjno-neutralny** obejmował klasyczny ton depeszowy lub komunikatowy, bez wyraźnej emocjonalizacji (*announces, says, reports, states, confirms*). **S10 – kryzysowy / skandaliczny** stosowano w tekstach o skandalach, nadużyciach, oskarżeniach i kryzysach autorytetu (*scandal, abuse, corruption, con-*

troversy). **S11 – mobilizacyjny** obejmował wezwania do działania, apelu, protestu, reakcji lub zaangażowania (*appeal, calls for, urges, asks*). **S12 – triumfalny** dotyczył sukcesu, zwycięstwa, celebracji i afirmacji (*victory, triumph, celebrates, hails*). **S13 – żałobny / tragiczny** obejmował śmierć, tragedię, żałobę lub cierpienie (*death, mourning, funeral, tragedy*). **S14 – dyplomatyczny** dotyczył oficjalnego, negocjacyjnego i międzynarodowego tonu wypowiedzi (*treaty, relations, envoy, conference, diplomatic talks*). **S15 – ideologiczny** obejmował przekazy silnie osadzone w konflikcie światopoglądowym, zimnowojennym lub totalitarnym (*Communist, Nazi, Soviet, anti-clerical, Marxist*). **S16 – neutralno-opisowy** miał charakter rezerwowy i był stosowany wobec fragmentów opisowych, bez wyraźnego nacechowania emocjonalnego lub retorycznego.

Wyniki kodowania ilościowego należy interpretować jako pomiar powierzchniowej organizacji tekstów, a nie jako pełny opis funkcji dyskursywnych analizowanych wypowiedzi dziennikarskich. Kategorie klucza odnoszą się do dominujących sygnałów leksykalnych i formalnych, podczas gdy właściwa interpretacja ram wymaga uwzględnienia predykatów, presupozycji, rematyzacji oraz kontekstu historycznego. Dlatego analiza ilościowa pełni tu funkcję wspierającą i kontrolną wobec analizy jakościowej, a nie zastępuje rekonstrukcji pięciu pozycji dyskursywnych.

2. Wyniki liczebności kategorii kodowania

Analiza liczebności poszczególnych kategorii pozwala uchwycić podstawową strukturę badanego korpusu oraz wskazać, które pola tematyczne, aktorzy, wartości, miejsca i tony dyskursu dominują w przekazach „New York Times” dotyczących Watykanu i jego mediów. W przeciwieństwie do wcześniejszego, bardziej ogólnego kodowania, obecny klucz pozwala lepiej uchwycić wewnętrzne zróżnicowanie materiału: oddziela ogólną obecność religii od ram pokoju, wojny, totalitaryzmu, propagandy, wolności religijnej, skandalu, dialogu czy pamięci historycznej. Jest to istotne, ponieważ zasadnicza teza artykułu zakłada, że Watykan nie występuje w korpusie jako aktor jednolity, lecz jako podmiot rekonfigurowany w zależności od pola konfliktu, kontekstu historycznego i ramy interpretacyjnej.

W pierwszej kolejności należy omówić rozkład kategorii **T – temat**. Najliczniejszą kategorią okazała się **religia i życie społeczne** – 286 przypadków, czyli około 25,0% korpusu. Oznacza to, że jedna czwarta materiału dotyczy szerokiego pola obecności religii w życiu społecznym: rodziny, edukacji, kultury, obyczajów i ładu moralnego. Wynik ten dobrze koresponduje z częścią artykułu poświęconą kulturze, rodzinie i moralności publicznej, gdzie Watykan przedstawiany jest jako strażnik granic normatywnych w warunkach nowoczesności (sekcja 12).

Drugą pod względem liczebności kategorią jest **papież jako aktor publiczny** – 164 przypadki, czyli 14,3% korpusu. Pokazuje to, że osoba papieża jest jednym z głównych punktów organizujących narrację „NYT”, choć nie dominuje całkowicie nad instytucjonalnym obrazem Watykanu. Trzecią kategorią jest **dyplomacja watykańska i stosunki międzynarodowe** – 151 przypadków, czyli 13,2%. W połączeniu z kategorią **pokój i mediacja** – 41 przypadków, czyli 3,6% – wspiera to ważną tezę artykułu o Watykanie jako aktorze dyplomatycznym i mediatorze pokoju (sekcja 5 oraz sekcja 8). Bardzo istotna jest także kategoria **media watykańskie i komunikowanie** – 133 przypadki, czyli 11,6%, która jest zgodna z hipotezą, że korpus nie dotyczy jedynie ogólnego obrazu papieżstwa, lecz rzeczywiście obejmuje instytu-

cjonalny system komunikacji Stolicy Apostolskiej, przede wszystkim „L'Osservatore Romano” i Radio Watykańskie (sekcja 2 i 4).

Wysoka liczebność kategorii **wojna, konflikty i totalitaryzmy** – 112 przypadków, czyli **9,8%** – wzmacnia interpretację przedstawioną w częściach artykułu dotyczących nazizmu, komunizmu, zimnej wojny i represji wobec Kościoła (sekcje 6–8). Z kolei kategorie **nauczanie moralne i normatywne** – 58 przypadków, czyli **5,1%**, **wolność religijna i prawa Kościoła** – 34 przypadki, czyli **3,0%**, oraz **Holocaust, pamięć i odpowiedzialność historyczna** – 11 przypadków, czyli **1,0%**, pokazują, że obok wymiaru dyplomatycznego i konfliktowego istnieje w korpusie wyraźny nurt aksjologiczny, prawny i pamięciowy. To bezpośrednio wspiera sekcje dotyczące Watykanu jako normatywnego arbitra, partnera dialogu i instytucji podlegającej ocenie moralnej (sekcje 9–11).

Rozkład kategorii **B – bohater** pokazuje bardzo wyraźną dominację Watykanu jako aktora instytucjonalnego. Kategoria **Watykan jako instytucja** obejmuje 556 przypadków, czyli **48,6%** całego korpusu. Oznacza to, że niemal połowa przekazów konstruuje podmiotowość Stolicy Apostolskiej nie przez osobę papieża, lecz przez instytucję, jej organy, stanowiska, komunikaty i działania. Wynik ten wspiera tezę artykułu, że „NYT” rekonstruuje nie tylko wizerunek papieża, ale także obraz instytucjonalnego systemu komunikacji Watykanu (sekcja 2).

Drugą kategorią jest **papież** – 260 przypadków, czyli **22,7%**. Oznacza to, że papież pozostaje aktorem bardzo ważnym, ale nie całkowicie dominującym. Jest raczej jedną z kluczowych figur większego systemu reprezentacji. Wynik ten dobrze współgra z modelem pięciu pozycji dyskursywnych, w którym papież może występować jako mediator pokoju, rzecznik wolności religijnej, arbiter normatywny lub partner dialogu, ale jego podmiotowość pozostaje osadzona w instytucjonalnym polu Watykanu (sekcja 13). Kategoria **inne podmioty** obejmuje 204 przypadki, czyli **17,8%**, co świadczy o złożoności korpusu i obecności wielu aktorów pobocznych: państw, organizacji, wspólnot, przeciwników ideologicznych czy odbiorców społecznych. Niższe liczebności kategorii **hierarchia kościelna** – 45 przypadków, czyli **3,9%**, **media watykańskie** – 29 przypadków, czyli **2,5%**, i **Kościół jako wspólnota** – 25 przypadków, czyli **2,2%**, pokazują, że choć te podmioty są obecne, pozostają podporządkowane dwóm głównym centrom narracji: Watykanowi i papieżowi.

Najbardziej asymetryczny rozkład widoczny jest w kategorii **W – wartości / antywartości**. Dominująca kategoria **religia jako rama ogólna** obejmuje 830 przypadków, czyli **72,6%** korpusu. Na pierwszy rzut oka mogłoby to sugerować prostą religijność całego materiału, ale w rzeczywistości należy ten wynik interpretować ostrożnie. Kategoria ta oznacza szeroką ramę podstawową, w której osadzone są bardziej szczegółowe konflikty, wartościowania i spory. Nie znosi ona obecności wojny, totalitaryzmu, propagandy, wolności religijnej czy pamięci, lecz wskazuje, że wszystkie te problemy są przetwarzane przez język instytucji religijnej.

Z tego punktu widzenia szczególnie istotne są kolejne kategorie. **Wojna i przemoc** obejmuje 80 przypadków, czyli **7,0%**, a **totalitaryzm i dyktatura** 54 przypadki, czyli **4,7%**. Łącznie dają one 134 przypadki, czyli **11,7%** korpusu, co wzmacnia jakościową rekonstrukcję silnego osadzenia dyskursu w konfliktach XX wieku, II wojnie światowej, nazizmie, komunizmie i zimnej wojnie (sekcje 6–8). Kategoria **pokój i pojednanie** obejmuje 37 przypadków, czyli **3,2%**, co wspiera obraz Watykanu jako mediatora i rzecznika pokoju (sekcja 5). Kategoria **propaganda i manipulacja** – 25 przypadków, czyli **2,2%** – jest ważna dla medioznawczej części artyku-

tu, ponieważ pokazuje, że media watykańskie funkcjonowały nie tylko jako neutralne źródło informacji, lecz także jako uczestnik konfliktów komunikacyjnych, zwłaszcza w kontekście totalitaryzmów i zimnej wojny (sekcje 4, 6 i 8). Kategoria **sprawiedliwość moralna** – 20 przypadków, czyli **1,7%** – oraz **wolność religijna** – 5 przypadków, czyli **0,4%**, mają liczebnie mniejszy udział, lecz są bardzo istotne interpretacyjnie, ponieważ odpowiadają centralnym ramom teoretycznym artykułu: Watykanowi jako arbitrowi normatywnemu i strażnikowi wartości fundamentalnych (sekcje 9 i 11).

Rozkład kategorii **M – miejsce** pokazuje dominację centrum instytucjonalnego. Kategoria **Watykan / Rzym** obejmuje 673 przypadki, czyli **58,9%** całego korpusu. Oznacza to, że przestrzeń watykańska pozostaje podstawowym punktem odniesienia dyskursu. Jednak wynik ten nie oznacza zamknięcia korpusu w lokalności rzymskiej. Przeciwnie: Watykan / Rzym jest często miejscem nadania stanowiska lub symbolicznym centrum wypowiedzi, natomiast problem dotyczy innych regionów: Europy Środkowej, ZSRR, Niemiec, USA, Bliskiego Wschodu czy Ameryki Łacińskiej.

Drugą kategorią jest **nieokreślone / ogólne** – 310 przypadków, czyli **27,1%**. Wskazuje to, że duża część wypowiedzi dziennikarskich ma charakter uniwersalistyczny lub instytucjonalny, bez wyraźnego osadzenia geograficznego. Wśród miejsc konkretnych najczęściej pojawiają się **Włochy** – 36 przypadków, czyli **3,1%**, **Polska** – 21 przypadków, czyli **1,8%**, **świat / globalne** – 19 przypadków, czyli **1,7%**, **Stany Zjednoczone** – 15 przypadków, czyli **1,3%**, oraz **Niemcy** – 14 przypadków, czyli **1,2%**. Choć liczebności te są relatywnie niewielkie, ich znaczenie interpretacyjne jest duże. Polska, ZSRR / Rosja, Czechy i Słowacja, Węgry oraz Niemcy tworzą łącznie istotną przestrzeń konfliktów ideologicznych XX wieku, co bezpośrednio wspiera interpretację Europy Środkowej jako laboratorium konfliktu religii i państwa (sekcja 7). Z kolei zasięgi kategorii odnoszących się do Bliskiego Wschodu, Ameryki Łacińskiej oraz – co oczywiste – w USA potwierdzają globalny wymiar reprezentacji Watykanu jako aktora ponadregionalnego (sekcja 8).

Rozkład kategorii **S – sentyment / ton dyskursu** pokazuje bardzo silną przewagę tonu opisowego. **Neutralno-opisowy** ton przypisano 731 przypadkom, czyli **64,0%** korpusu. Dodatkowo kategoria **informacyjno-neutralny** obejmuje 109 przypadków, czyli **9,5%**. Łącznie daje to 840 przypadków, czyli **73,5%** materiału. Wynik ten należy interpretować nie jako brak wartościowania, lecz jako dominację formy depeszowej, informacyjnej i instytucjonalnej. Artykuł pokazuje bowiem, że nawet pozornie neutralne headline’y często zawierają silny komponent aksjologiczny poprzez dobór czasowników typu *warns*, *condemns*, *urges*, *assails*, *deplores* czy *hails* (sekcja 4).

Właśnie dlatego ważne są kategorie szczegółowe. **Alarmistyczny / zagrożenie** obejmuje 46 przypadków, czyli **4,0%**, **konfliktowy / konfrontacyjny** 45 przypadków, czyli **3,9%**, a **potępiający** 44 przypadki, czyli **3,8%**. Razem te trzy kategorie obejmują 135 przypadków, czyli **11,8%** korpusu. To bardzo istotny wynik, ponieważ wzmacnia interpretację, że znaczna część przekazów, mimo ogólnej przewagi tonu neutralnego, organizowana jest przez rejestry alarmu, konfliktu i moralnego potępienia. Wynik ten wspiera przede wszystkim sekcje dotyczące totalitaryzmów, represji, propagandy i konfliktu ideologicznego (sekcje 6–8).

Kategoria **mediacyjny / pojednawczy** obejmuje 35 przypadków, czyli **3,1%**, co ilościowo potwierdza obecność ramy pokoju i mediacji (sekcja 5). Kategoria **ideologiczny** obejmuje 26 przypadków, czyli **2,3%**, a **mobilizacyjny** 24 przypadki, czyli

2,1%. Wskazuje to, że dyskurs watykański relacjonowany przez „NYT” był często dyskursem działania: ostrzegania, apelowania, wzywania, reagowania i potępienia, a nie wyłącznie biernego komentowania. Z kolei kategorie **kryzysowy / skandaliczny** – 10 przypadków, czyli **0,9%**, oraz **żałobny / tragiczny** – 8 przypadków, czyli **0,7%**, mają mniejsze liczebności, ale są ważne dla części poświęconych pamięci, odpowiedzialności i współczesnej problematyzacji autorytetu Kościoła (sekcje 10 i 12).

Zestawienia zasięgów procentowych prowadzi do kilku wniosków ogólnych. *Po pierwsze*, korpus ma wyraźnie instytucjonalny charakter: dominują Watykan jako aktor oraz Watykan / Rzym jako miejsce symboliczne i komunikacyjne. *Po drugie*, mimo przewagi ramy religijnej, materiał jest silnie nasycony kategoriami konfliktu, wojny, totalitaryzmu, propagandy, pokoju i mediacji. *Po trzecie*, ton dyskursu na poziomie formalnym jest najczęściej neutralno-opisowy, ale w segmentach problemowych ujawniają się wyraźne rejestry alarmistyczne, konfrontacyjne, potępiające i mediacyjne. *Po czwarte*, rozkłady liczebności wspierają zasadniczą tezę artykułu: obraz Watykanu w „New York Times” nie jest jednowymiarowy, lecz wielopozycyjny i kontekstowo zmienny. Watykan funkcjonuje jednocześnie jako instytucja religijna, aktor geopolityczny, mediator pokoju, obrońca prześladowanych, arbiter moralny, partner dialogu i podmiot podlegający ocenie.

3. Wyniki testów chi-kwadrat i ich znaczenie dla interpretacji dyskursu

W celu sprawdzenia czy relacje między kategoriami zastosowanego klucza mają charakter przypadkowy, czy też tworzą powtarzalne i statystycznie istotne konfiguracje znaczeń, przeprowadzono sześć testów chi-kwadrat niezależności.

Tabela A1. Zbiorcze wyniki testów chi-kwadrat

Nr	Zależność	χ^2	df	p	Główne znaczenie interpretacyjne
1	TEMAT × SENTYMENT	474	81	p < 0,001	Ton dyskursu zależy od pola tematycznego
2	TEMAT × WARTOŚCI / ANTYWARTOŚCI	612,48	133	p < 0,001	Tematy aktywizują określone wartości i antywartości
3	BOHATER × WARTOŚCI / ANTYWARTOŚCI	388,21	95	p < 0,001	Aktorzy mają odmienne profile aksjologiczne
4	MIEJSCE × WARTOŚCI / ANTYWARTOŚCI	521,64	171	p < 0,001	Przestrzenie geopolityczne są nośnikami odmiennych wartości
5	OKRES × TEMAT	703,92	76	p < 0,001	Tematyka zmienia się historycznie
6	OKRES × WARTOŚCI / ANTYWARTOŚCI	842,37	84	p < 0,001	Struktura wartościowania zmienia się wraz z epoką

Testy te nie zastępują analizy jakościowej, lecz pełnią wobec niej funkcję uwiarygodniającą: pozwalają sprawdzić, czy rozpoznane w artykule ramy interpretacyjne – pokój, totalitaryzm, wolność religijna, dialog, pamięć, normatywność i mediatyzacja – znajdują potwierdzenie w rozkładach ilościowych. Jest to szczególnie istotne, ponieważ artykuł zakłada, że reprezentacja Watykanu nie jest jednolita,

lecz wielopozycyjna i zależna od kontekstu historycznego oraz tematycznego. Taka teza została sformułowana już we wprowadzeniu oraz rozwinięta w modelu pięciu pozycji dyskursywnych: mediatora pokoju, obrońcy prześladowanych, normatywnego arbitra, partnera dialogu i strażnika wartości fundamentalnych.

Wszystkie sześć testów dało wyniki istotne statystycznie na poziomie $p < 0,001$, co oznacza, że można odrzucić hipotezę o niezależności badanych zmiennych. Innymi słowy, rozkłady tematów, wartości, aktorów, miejsc i tonów nie układają się przypadkowo, lecz tworzą uporządkowaną strukturę dyskursywną. Wynik ten bezpośrednio wzmacnia główną tezę artykułu: „New York Times” nie konstruuje jednego stabilnego obrazu Watykanu, lecz przedstawia go w różnych rolach zależnych od sytuacji komunikacyjnej, pola konfliktu i momentu historycznego. W zakończeniu artykułu zostało to ujęte jako wielopozycyjny, dynamiczny charakter reprezentacji mediów watykańskich.

Pierwszy test, **TEMAT × SENTYMENT**, wykazał silną zależność między polem tematycznym a tonem dyskursu: $\chi^2 = 474,00$; $df = 81$; $p < 0,001$. Oznacza to, że określone tematy generują określone rejestry emocjonalne i retoryczne. Tematy wojny, totalitaryzmów, represji i konfliktów ideologicznych częściej wiążą się z tonem alarmistycznym, konfliktowym, potępiającym lub ideologicznym. Tematy dyplomacji, pokoju i mediacji częściej aktywizują ton mediacyjny, pojednawczy lub dyplomatyczny. Z kolei tematy dotyczące mediów watykańskich oraz komunikowania częściej przybierają formę informacyjno-neutralną lub neutralno-opisową.

Tabela A2. TEMAT × SENTYMENT – wybrane zależności interpretacyjne

Dominujący temat	Typowy sentyment	Znaczenie dla artykułu
Wojna, konflikty i totalitaryzmy	alarmistyczny, konfliktowy, potępiający, ideologiczny	potwierdza ramę totalitaryzmów i konfliktu moralnego (sekcje 6-7)
Dyplomacja watykańska	dyplomatyczny, mediacyjny	potwierdza obraz Watykanu jako aktora stosunków międzynarodowych (sekcje 5 i 8)
Pokój i mediacja	mediacyjny / pojednawczy	potwierdza rolę Watykanu jako mediatora pokoju (sekcja 5)
Media watykańskie i komunikowanie	informacyjno-neutralny, neutralno-opisowy	potwierdza instytucjonalny charakter przekazu medialnego (sekcje 2 i 4)
Skandale i kryzysy	kryzysowy / skandaliczny, negatywny	potwierdza współczesną problematyzację autorytetu Kościoła (sekcje 10 i 12)

Znaczenie tego testu jest szczególnie ważne metodologicznie. Pokazuje on, że sentyment nie jest autonomiczną właściwością pojedynczych tekstów, lecz zależy od ramy tematycznej. To właśnie dlatego w artykule można mówić nie tyle o prostym „pozytywnym” albo „negatywnym” obrazie Watykanu, ile o jego kontekstowej rekonfiguracji. W segmentach totalitarnych dominuje język konfliktu i potępienia; w segmentach pokojowych – język mediacji; w segmentach pamięciowych – język odpowiedzialności; w segmentach kulturowych – język normatywnej oceny. Wynik testu pokazuje statystycznie istotne współwystępowanie, więc jakościowy wniosek, że dyskurs wokół mediów watykańskich jest segmentowany tematycznie

i zależny od kontekstu politycznego oraz historycznego, co artykuł pokazuje również w analizie klastrow.

Drugi test, **TEMAT × WARTOŚCI / ANTYWARTOŚCI**, dał wynik: $\chi^2 = 612,48$; $df = 133$; $p < 0,001$. Jest to jeden z najważniejszych wyników całej analizy, ponieważ potwierdza, że określone obszary tematyczne są systematycznie powiązane z określonymi wartościami i antywartościami. Wojna i totalitaryzm aktywizują kategorię walki, przemocy, represji, prześladowań, totalitaryzmu i dyktatury. Dyplomacja i mediacja aktywizują pokój, pojednanie i dialog. Holocaust oraz relacje katolicko-żydowskie aktywizują pamięć i odpowiedzialność. Tematy dotyczące mediów aktywizują propagandę, manipulację i komunikowanie. Tym samym analiza statystyczna wspiera interpretację jednego z centralnych twierdzeń artykułu: dominujące pola semantyczne – pokój, sprawiedliwość, wolność, prześladowania i dialog – nie są tylko tematami, lecz organizują sposób interpretacji wydarzeń.

Tabela A3. **TEMAT × WARTOŚCI / ANTYWARTOŚCI** – wybrane konfiguracje

Temat	Dominujące wartości / antywartości	Sekcje artykułu
Wojna, konflikty i totalitaryzm	wojna i przemoc; totalitaryzm i dyktatura; represje i prześladowania	6-7
Dyplomacja watykańska	pokój i pojednanie; dialog i mediacja	5 i 8
Media watykańskie i komunikowanie	propaganda i manipulacja; informacja; oficjalny przekaz	2 i 4
Holocaust, pamięć i odpowiedzialność	pamięć i odpowiedzialność; dialog; moralna ocena	10
Religia i życie społeczne	religia jako rama ogólna; edukacja; rodzina; moralność	11-12
Wolność religijna i prawa Kościoła	wolność religijna; represje; prawa Kościoła	7 i 11

Ten wynik szczególnie dobrze koresponduje z dendrogramem i analizą klastrow. W artykule wyodrębniono między innymi klaster totalitaryzmu i represji, klaster pokoju i dyplomacji, klaster kwestii społecznych i aksjologicznych oraz klaster pamięci historycznej i dialogu międzyreligijnego. Test **TEMAT × WARTOŚCI / ANTYWARTOŚCI** potwierdza, że te klastry nie są jedynie interpretacyjnym uporządkowaniem materiału, lecz znajdują oparcie w statystycznie istotnych zależnościach między kodami. W tym sensie wynik testu wzmacnia sekcję 4 artykułu, w której wskazano, że dyskurs nie jest jednorodny, lecz segmentowany i połączony wspólną osią normatywną.

Trzeci test, **BOHATER × WARTOŚCI / ANTYWARTOŚCI**, wykazał zależność: $\chi^2 = 388,21$; $df = 95$; $p < 0,001$. Oznacza to, że różni aktorzy dyskursu są systematycznie wiązani z różnymi porządkami wartości. Papież częściej wiąże się z pokojem, duchowością, autorytetem moralnym i apelem. Watykan jako instytucja łączy się z dyplomacją, komunikowaniem, pokojem, wojną, totalitaryzmem oraz oficjalnym stanowiskiem. Reżimy i ideologie wiążą się przede wszystkim z totali-

taryzmem, represjami, wojną i antyklerykalizmem. Media watykańskie łączą się z przekazem oficjalnym, propagandą, komunikowaniem i walką informacyjną.

Tabela A4. BOHATER × WARTOŚCI / ANTYWARTOŚCI
– profile aksjologiczne aktorów

Bohater	Dominujący profil aksjologiczny	Znaczenie interpretacyjne
Papież	pokój, duchowość, autorytet moralny, apel	figura normatywna i mediacyjna (sekcje 5 i 13)
Watykan jako instytucja	dyplomacja, oficjalne stanowisko, pokój, wojna, totalitaryzm	aktor hybrydowy: religijny, polityczny i komunikacyjny (sekcje 2, 5, 8, 13)
Media watykańskie	informacja, propaganda, komunikacja oficjalna	kanal transmisji stanowiska Stolicy Apostolskiej (sekcje 2 i 4)
Reżimy i ideologie	totalitaryzm, represje, antyklerykalizm, przemoc	przeciwnik aksjologiczny Watykanu (sekcje 6-7)
Inne wspólnoty religijne	dialog, pamięć, relacje międzyreligijne	partner dialogu i negocjowania pamięci (sekcja 10)

Test ten bezpośrednio wspiera model pięciu pozycji dyskursywnych. Pokazuje bowiem, że aktorzy nie są przedstawiani przypadkowo, lecz uzyskują różne role semantyczne. Papież jest przede wszystkim figurą osobową i normatywną; Watykan – instytucją dyplomatyczną i komunikacyjną; reżimy totalitarne – przeciwnikiem moralnym; media watykańskie – kanałem oficjalnego stanowiska; wspólnoty religijne – partnerem dialogu. W artykule model ten został opisany jako przejście między rolami mediatora, obrońcy prześladowanych, arbitra, partnera dialogu i strażnika wartości fundamentalnych.

Czwarty test, **MIEJSCE × WARTOŚCI / ANTYWARTOŚCI**, przyniósł wynik: $\chi^2 = 521,64$; $df = 171$; $p < 0,001$. Wynik ten jest zgodny z tezą, że geografia analizowanego dyskursu nie jest neutralnym tłem wydarzeń, lecz aktywnym elementem organizacji znaczeń. Poszczególne przestrzenie geopolityczne są powiązane z określonymi wartościami i antywartościami. ZSRR i Rosja łączą się z totalitaryzmem, represją i wojną ideologiczną. Polska, Czechy, Słowacja i Węgry aktywizują ramę wolności religijnej, oporu i konfliktu Kościół–państwo. Niemcy wiążą się z wojną, nazizmem i totalitaryzmem. Watykan / Rzym funkcjonuje jako centrum oficjalnego stanowiska, mediacji i autorytetu. Bliski Wschód łączy konflikt, przemoc i apel o pokój. Ameryka Łacińska wiąże się z antyklerykalizmem, konfliktem państwo–Kościół i wolnością religijną.

Znaczenie tego testu jest szczególnie duże dla sekcji geopolitycznych. Artykuł pokazuje, że Europa Środkowa – zwłaszcza Polska, Węgry i Czechosłowacja – funkcjonuje jako laboratorium konfliktu między religią a państwem komunistycznym. Wynik **MIEJSCE × WARTOŚCI / ANTYWARTOŚCI** pokazuje, że ta interpretacja nie jest tylko efektem jakościowej selekcji przykładów, lecz ma oparcie w ilościowym rozkładzie wartości. Przestrzenie geograficzne są nośnikami określonych ram: ZSRR oznacza represję i totalitaryzm, Polska – wolność religijną i opór, Niemcy – nazizm i wojnę, Watykan – centrum normatywne, a Bliski Wschód – konflikt i

mediację. W artykule odpowiada to analizie religii jako aktora geopolitycznego oraz Watykanu jako „trzeciego aktora” między blokami (sekcje 7–8).

Tabela A5. MIEJSCE × WARTOŚCI / ANTYWARTOŚCI
– wybrane przestrzenie aksjologiczne

Miejsce	Dominujące wartości / antywartości	Znaczenie dla artykułu
Watykan / Rzym	autorytet, oficjalne stanowisko, pokój, religia jako rama ogólna	centrum instytucjonalne i komunikacyjne (sekcje 2, 4, 13)
Polska	wolność religijna, opór, prawa Kościoła, geopolityka zimnej wojny	Europa Środkowa jako laboratorium konfliktu (sekcja 7)
ZSRR / Rosja	totalitaryzm, represje, propaganda, wojna ideologiczna	konflikt z komunizmem i zimna wojna (sekcje 6-8)
Niemcy	wojna, nazizm, totalitaryzm, przemoc	nazizm jako wyzwanie moralne (sekcja 6)
Bliski Wschód	wojna, przemoc, mediacja, pokój	Watykan wobec konfliktów globalnych (sekcja 8)
Ameryka Łacińska	antyklerykalizm, prawa Kościoła, konflikt państwo-religia	globalny wymiar sporów o wolność religijną (sekcja 8)

Piąty test, **OKRES HISTORYCZNY × TEMAT**, dał wynik: $\chi^2 = 703,92$; $df = 76$; $p < 0,001$. Jest to jeden z najmocniejszych wyników diachronicznych. Oznacza on, że tematyka przekazu zmienia się systematycznie wraz z epoką historyczną. W okresie 1919–1945 wzrastają tematy wojny, totalitaryzmu, konfliktu ideologicznego i dyplomacji wojennej. W okresie 1946–1989 szczególnie silne stają się tematy komunizmu, wolności religijnej, propagandy, represji i relacji Wschód–Zachód. Po 1989 roku maleje rola klasycznych tematów ideologicznych, a rośnie znaczenie mediatyzacji, kultury, dialogu, kryzysów i problematyzacji autorytetu Kościoła.

Tabela A6. OKRES × TEMAT – syntetyczna interpretacja diachroniczna

Okres	Dominujące tematy	Znaczenie interpretacyjne
1876-1918	laicyzacja, prawo, relacje państwo-Kościół	wczesne spory o miejsce religii w nowoczesnym państwie
1919-1945	wojna, dyplomacja, totalitaryzmy, nazizm	Watykan wobec katastrofy wojennej i systemów totalitarnych (sekcje 5-6)
1946-1989	komunizm, zimna wojna, represje, propaganda, wolność religijna	Watykan jako obrońca prześladowanych i aktor geopolityczny (sekcje 6-8)
1990-2005	dialog, pamięć, modernizacja, kultura	przejście ku mediatyzacji i renegocjacji autorytetu (sekcje 10-12)
2006-2020	kryzysy, skandale, nauka, kultura popularna, dialog międzyreligijny	Watykan jako aktor podlegający ocenie i uczestnik kultury medialnej (sekcje 10-12)

Wynik ten wspiera tezę o historycznej zmienności reprezentacji Watykanu. Nie mamy do czynienia z prostą kontynuacją jednego obrazu, lecz z przesuwaniem dominant: od konfliktów laicyzacyjnych, przez wojnę i totalitaryzmy, po zimną wojnę, a następnie mediatyzację, kulturę popularną i kryzysy autorytetu. W artykule ta logika jest przedstawiona jako przejście od wysokiego rejestru konfliktu i dyploma-

cji ku językowi medialnemu, technologicznemu i personalizującemu. Wynik testu OKRES × TEMAT potwierdza zatem zasadniczą periodyzację artykułu.

Szósty test, **OKRES HISTORYCZNY × WARTOŚCI / ANTYWARTOŚCI**, dał najwyższą wartość spośród wszystkich analiz: $\chi^2 = 842,37$; $df = 84$; $p < 0,001$. Jest to statystycznie najmocniejsze potwierdzenie diachronicznego charakteru dyskursu. Oznacza ono, że nie tylko tematy, ale również struktura wartościowania zmienia się wraz z epoką. Międzywojnie i II wojna światowa aktywizują wojnę, przemoc, totalitaryzm i represje. Zimna wojna aktywizuje propagandę, manipulację, wolność religijną, totalitaryzm i konflikt ideologiczny. Okres po 1989 roku przynosi przesunięcie ku pokojowi, dialogowi, modernizacji, mediatyzacji, pamięci i odpowiedzialności.

Tabela A7. OKRES × WARTOŚCI / ANTYWARTOŚCI
— przemiany aksjologiczne

Okres	Dominujące wartości / antywartości	sekcje artykułu
1876-1918	laicyzacja, wolność religijna, autonomia Kościoła	11
1919-1945	wojna i przemoc; totalitaryzm; represje	5-6
1946-1989	propaganda; wolność religijna; totalitaryzm; prześladowania	6-8
1990-2005	dialog; pamięć; modernizacja; odpowiedzialność	10-12
2006-2020	kryzys; skandal; dialog; mediatyzacja; nauka i kultura popularna	10-12

Ten wynik jest szczególnie ważny dla całościowej interpretacji artykułu, ponieważ weryfikuje tezę, że wartościowanie nie jest stałym dodatkiem do przekazu, lecz zmienia się wraz z historycznym kontekstem. W okresie wojny Watykan funkcjonuje wobec antywartości przemocy i totalitaryzmu; w zimnej wojnie – wobec represji, propagandy i komunizmu; po 1989 roku – wobec problemów pamięci, dialogu, odpowiedzialności, mediatyzacji i kryzysu. W tym sensie wynik OKRES × WARTOŚCI / ANTYWARTOŚCI jest ilościowym potwierdzeniem tytułowego przejścia „od arbitra do partnera”: Watykan nie znika z pozycji normatywnej, ale jego normatywność zostaje osadzona w innych kontekstach – od konfrontacji ideologicznej ku negocjacji, dialogowi i ocenie medialnej.

Łączna interpretacja sześciu testów pozwala sformułować kilka wniosków.

Po pierwsze, zależności **TEMAT × SENTYMENT** oraz **TEMAT × WARTOŚCI** pokazują, że dyskurs ma charakter ramowy: określone tematy aktywizują określone tony i wartości. To wspiera założenia teorii framingu przyjęte w artykule.

Po drugie, zależność **BOHATER × WARTOŚCI** pokazuje, że role aktorów są aksjologicznie zróżnicowane: papież, Watykan, media watykańskie, reżimy i wspólnoty religijne nie są przedstawiane w tym samym porządku znaczeń.

Po trzecie, zależność **MIEJSCE × WARTOŚCI** może być podstawą weryfikacji twierdzenia, że geopolityczny charakter dyskursu: Europa Środkowa, ZSRR, Niemcy, Bliski Wschód czy Ameryka Łacińska nie są jedynie lokalizacjami, lecz przestrzeniami wartościowania.

Po czwarte, zależności **OKRES × TEMAT** oraz **OKRES × WARTOŚCI** potwierdzają historyczną zmienność reprezentacji.

Wyniki testów chi-kwadrat wzmacniają więc zasadniczą argumentację artykułu. Pokazują, że obraz Watykanu w „New York Times” jest jednocześnie uporządkowany i zmienny: uporządkowany, ponieważ tematy, aktorzy, miejsca, wartości i tony tworzą statystycznie istotne konfiguracje; zmienny, ponieważ konfiguracje te przekształcają się wraz z epoką historyczną. W tym sensie statystyka nie zastępuje analizy jakościowej, lecz wzmacnia jakościową rekonstrukcję, jej główną intuicję: dyskurs „watykański” w „NYT” jest strukturą wielopoziomową, w której religia, geopolityka, komunikowanie, pamięć i moralność pozostają ze sobą trwale powiązane.

Wnioski

Jakościowy model wielowymiarowego Watykanu zostaje potwierdzony liczbowo przez rozkłady kategorii i testy chi-kwadrat. Obraz Watykanu w „NYT” jest zmienny, kontekstowy i zależny od ramy interpretacyjnej, a nie jednolity. Wyniki pomiarów ilościowych to potwierdzają: obraz jest wielopozycyjny i kontekstowo zmienny, a kategorie ilościowe wspierają, nie zastępują interpretację jakościową.

Pojawia się pewne napięcie, które dotyczy **proporcji między silną tezą jakościową a niektórymi niskimi liczebnościami ilościowymi**.

Na przykład w toku jakościowej analizy dyskursu ustalono jak bardzo ważne są wolność religijna, pamięć/Holocaust, dialog i nauka, ale rezultaty pomiarów ilościowych dowodzą, że część tych kategorii ma niewielkie zasięgi procentowe. To nie jest sprzeczność, lecz wymaga dopowiedzenia. Analiza ilościowa opiera się na dominującym kodzie przypisanym do jednostki tekstowej i czasem są to kategorie **niskofrekwencyjne, ale wysoko interpretacyjnie relewantne**. Podobnie dominacja tonu neutralno-opisowego w aneksie nie przeczy tezie o aksjologicznym charakterze dyskursu, bo analiza jakościowa pokazuje, iż wartościowanie często ukrywa się w predykatkach typu *warns*, *condemns*, *urges*, *assails*, a niekiedy w otwarcie emocjonalnym tonie. Trzeba podkreślić, że neutralność stylistyczna nie oznacza neutralności ideologicznej.

A zatem, **frekwencja nie równa się wadze dyskursywnej**. Niektóre kategorie są liczebnie mniejsze, ale pełnią funkcję przełomową, bo zmieniają pozycję Watykanu: z arbitra w aktora ocenianego, z instytucji osądzającej w partnera dialogu, z podmiotu doktrynalnego w uczestnika debaty nauka–religia.

Najważniejszy wniosek z badań można zamknąć w formule: **„New York Times” nie przedstawia mediów watykańskich po prostu jako źródeł informacji religijnej, lecz jako kanały, przez które świeckie medium Zachodu rekonstruuje Watykan jako zmiennego aktora normatywnego globalnej polityki XX i XXI wieku**. Media watykańskie nie są tu tylko przedmiotem opisu, ale mechanizmem transmisji autorytetu, konfliktu, wartościowania i geopolitycznej interpretacji. Nowojorski dziennik często nie mówi własnym głosem o Watykanie, lecz przekazuje, kondensuje i przeformułuje głos Stolicy Apostolskiej, a zarazem sam dobór jednostek leksykalnych – zwłaszcza nagłówkowych – jest już redakcyjną interpretacją.

Odkryciem badania jest uchwycenie nie tyle „wizerunku Watykanu”, ile mechanizmu jego medialnej rekonfiguracji – od instytucji normatywnie osądzającej świat do aktora, którego autorytet sam staje się przedmiotem negocjacji, mediatyzacji i oceny.

Tabela A8. Role dyskursywne Watykanu w „New York Times” – okresy dominacji, typy wartościowania oraz odpowiadające im kategorie ilościowe (N = 1143)

Rola Watykanu w dyskursie „NYT”	Dominujący okres historyczny	Typ wartościowania / rama interpretacyjna	Kategorie ilościowe
Mediator pokoju i aktor dyplomatyczny	okres międzywojenny; zimna wojna; konflikty globalne po 1945 r.	pojednanie, mediacja, deeskalacja, dyplomacja moralna	T1 Dyplomacja watykańska (13,2%); T12 Pokój i mediacja (3,6%); W1 Pokój i pojednanie (3,2%); W7 Dialog i mediacja; S5 Mediacyjny / pojednawczy (3,1%); S14 Dyplomatyczny (1,1%)
Arbiter normatywny i strażnik wartości	cały okres badawczy, szczególnie debaty o rodzinie, kulturze i moralności po 1960 r.	moralna ocena świata społecznego, autorytet etyczny, normatywność	T4 Nauczanie moralne i normatywne (5,1%); T5 Religia i życie społeczne (25,0%); W5 Sprawiedliwość moralna (1,7%); W9 Autorytet moralny; W21 Religia jako rama ogólna (72,6%)
Obrońca prześladowanych i przeciwnik totalitaryzmów	II wojna światowa; zimna wojna; Europa Środkowo-Wschodnia po 1945 r.	konflikt moralny, antytotalitaryzm, obrona wolności religijnej	T2 Wojna, konflikty i totalitaryzmy (9,8%); T11 Wolność religijna i prawa Kościoła (3,0%); W2 Wojna i przemoc (7,0%); W6 Totalitaryzm i dyktatura (4,7%); W4 Represje i prześladowania (1,2%); S1 Alarmistyczny (4,0%); S3 Potępiający (3,8%); M3 ZSRR / Rosja; M2 Polska
Partner dialogu międzyreligijnego i pamięci historycznej	okres powojenny; pontyfikat Jana Pawła II; debaty po 1989 r.	pamięć, odpowiedzialność, pojednanie, dialog katolicko-żydowski	T8 Holocaust, pamięć i odpowiedzialność historyczna (1,0%); T16 Relacje międzyreligijne (0,5%); W11 Pamięć i odpowiedzialność; W7 Dialog i mediacja; B8 Inne wspólnoty religijne
Instytucja komunikacyjna i aktor walki informacyjnej	lata 30.; II wojna światowa; zimna wojna	propaganda, oficjalny przekaz, komunikacja strategiczna	T6 Media watykańskie i komunikowanie (11,6%); B6 Media watykańskie (2,5%); W10 Propaganda i manipulacja (2,2%); S9 Informacyjno-neutralny (9,5%); S15 Ideologiczny (2,3%)
Instytucja podlegająca krytyce i problematyzacji autorytetu	głównie po 1960 r.; szczególnie po 2000 r.	kryzys autorytetu, skandal, odpowiedzialność instytucjonalna	T7 Skandale i kryzysy (2,1%); W13 Kryzys i skandal (1,3%); S10 Kryzysowy / skandaliczny (0,9%); S2 Konfliktowy / konfrontacyjny (3,9%)
Symboliczny autorytet cywilizacyjny Zachodu	cały okres badawczy	uniwersalizm, reprezentacja duchowego centrum Zachodu	T19 Symbolika i autorytet Watykanu; B2 Watykan jako instytucja (48,6%); M1 Watykan / Rzym (58,9%); W21 Religia jako rama ogólna (72,6%)
Papież jako globalna figura medialna	szczególnie pontyfikaty Piusa XII, Jana Pawła II i Franciszka	personalizacja autorytetu, moralne przywództwo, medializacja papiestwa	T3 Papież jako aktor publiczny (14,3%); B1 Papież (22,7%); S11 Mobilizacyjny (2,1%); S6 Nadziei / odnowy (1,2%); W8 Wiara i duchowość (1,9%)